

Latviešu

ALTERNATĪVĀ ĢIMENES APRŪPE

ALFACA

Rokasgrāmata personālam, kas strādā ar uzņemošajām ģimenēm un uzņemošajās ģimenēs dzīvojošajiem nepavadītajiem bērniem

ALTERNATĪVĀ ĢIMENES APRŪPE

ALFACA

Rokasgrāmata personālam, kas strādā ar uzņemošajām ģimenēm un uzņemošajās ģimenēs dzīvojošajiem nepavadītajiem bērniem

© Organizācija Nidos, Dānijas Sarkanais Krusts, organizācija Jugendhilfe Süd-Niedersachsen, organizācija Minor-Ndako, Palīdzības organizācija bēgļiem [Organization for Aid to Refugees], 2016. gada augusts

Izdevējs: organizācija Nidos, Maliebaan 99, 3581 CH Utrecht, The Netherlands

Autori: Marjana Shipersa [Marjan Schippers], Pēters van de Pols [Peter van de Pol] un Līdevija de Reuitere de Vilta [Liedewij de Ruijter de Wildt] (organizācija Nidos), Kerstina Teisa [Kerstin Thys] (organizācija Minor-Ndako), Marije Krogshoja Larsena [Marie Krogshøj Larsen] (Dānijas Sarkanais Krusts), Zīma Masūmī [Zīma Massoumi] (organizācija Jugendhilfe Süd-Niedersachsen) un Martins Rozumeks [Martin Rozumek] (Palīdzības organizācija bēgļiem)

Tulkojums * Valsts valodas centrs, 2020

SATUR

IEVADS	5
0.1 PAR KO IR ŠĪ ROKASGRĀMATA	7
0.2 APRŪPE ĢIMENĒ. TIESISKAIS REGULĒJUMS	9
0.2.1 ANO dokumenti	9
0.2.2 ES tiesību akti	13
0.2.3 ES politika	15
0.3 APRŪPE ĢIMENĒ SALĪDZINĀJUMĀ AR CITIEM UZŅEMŠANAS VEIDIEM	17
0.4 KĀ VAR ORGANIZĒT APRŪPI ĢIMENĒ	20
0.5 TERMINI	22
0.6 PĀRSKATS PAR APRŪPES AUDŽUĢIMENĒ PIEEJAMĪBU NEPAVADĪTIEM BĒRNIEM EIROPAS VALSTĪS	24
1. MODULIS	26
1.1 VISPĀRĒJĀ IZGLĪTĪBA DARBAM AR MĒRĶA GRUPU UN TĀS ĪPAŠO SITUĀCIJU	27
1.1.1 Ievads	27
1.1.2 Vispārēja informācija par nepavadītiem bērniem	28
1.1.3 Nepavadītu bērnu attīstība	29
1.1.4 Psiholoģiskā labsajūta	33
1.1.5 Ar drošību saistītie riski	35
1.2 DARBS STARPKULTŪRU VIDĒ	37
1.2.1 Ievads	37
1.2.2 Kultūru ziņā jutīga saziņa	37
1.2.3 Nepavadīta bērna kultūras konteksts	38
1.2.4 Īpašas tēmas, kas saistītas ar kultūras atšķirībām nepavadīta bērna gadījumā	42
1.2.5 Īpašas no kultūras atšķirībām izrietošas tēmas, kas saistītas ar vardarbības pret bērnu risku, tostarp vardarbību pret nepavadītiem bērniem	44

1.3 VAJADŽĪBA PĒC PADOMA	49
1.3.1 Ievads	49
1.3.2 Nepavadītu bērnu pamatvajadzības pēc bēgļu gaitām	49
1.3.3 Nepavadīto bērnu aizsargājošo faktoru nostiprināšana	52
1.3.4 Padoms jautājumā par ģimenes atkalapvienošanos	54
1.3.5 Pašpaļāvība 18 gadu vecumā	55
1.3.6 Padoms par iznākumu: atgriešanās vai integrācija	56
1.4 IESPĒJU RADĪŠANA NEPAVADĪTAM BĒRNAM	60
1.4.1 Ievads	60
1.4.2 Noturības veicināšana	60
1.4.3 Ģimenes radnieku un paziņu loka iesaistīšana	60
2. MODULIS	63
2.1. IEVADS	64
2.1.1 Uzņemšana ģimenēs	64
2.1.2 Vai bērnu labāk ievietot etniski saderīgā vai vietējo iedzīvotāju ģimenē?	65
2.2 ĢIMEŅU PIESAISTĪŠANA	68
2.2.1 Ievads	68
2.2.2 Kā piesaistīt uzņemošās ģimenes	68
2.2.3 Kādas ģimenes piesaistīt: uzņemošajām ģimenēm svarīgas īpašības	73
2.3 ĢIMEŅU PĀRBAUDES UN IZVĒRTĒŠANAS PROCEDŪRA	76
2.3.1 Ievads	76
2.3.2 Ko pakļaut pārbaudei un izvērtēšanai un kad to veikt	76
2.3.3 Kā veikt pārbaudi un izvērtēšanu	79
2.4. BĒRNA UN ĢIMENES SAVSTARPĒJĀS PIEMĒROTĪBAS NOTEIKŠANA UN BĒRNA IEVIETOŠANA ĢIMENĒ	82
2.4.1 Ievads	82
2.4.2 Bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšana	83
2.4.3 Bērna ievietošana ģimenē	90

BIBLIOGRĀFISKĀS NORĀDES	96
--------------------------------	-----------

1. PIELIKUMS	100
---------------------	------------

NĪDERLANDES PĀRBAUDES UN IZVĒRTĒŠANAS RĪKS UZŅEMOŠO ĢIMEŅU NOVĒRTĒŠANAI	100
I daļa. Tēmu un uzdodamo jautājumu saraksts.....	100
II daļa. Lēmuma pieņemšanas brīdis	104
Secinājumi	106

2. PIELIKUMS	107
---------------------	------------

ORGANIZĀCIJAS <i>NIDOS</i> VEIDLAPA BĒRNA UN ĢIMENES SAVSTARPĒJĀS PIEMĒROTĪBAS NOTEIKŠANAI	107
---	-----

3. PIELIKUMS	113
---------------------	------------

PAVADOŠO PERSONU PĀRBAUDES UN IZVĒRTĒŠANAS INTERVIJAS DĀNIJĀ	113
---	-----

4. PIELIKUMS	116
---------------------	------------

NEPAVADĪTIEM NEPIĻNGADĪGIEM PATVĒRUMA MEKLĒTĀJIEM PAREDZĒTU PRIVĀTU IZMITINĀŠANAS VIETU PĀRRAUDZĪBAS STANDARTS	116
---	-----

0

IEVADS

0.1 PAR KO IR ŠĪ ROKASGRĀMATA

Šī rokasgrāmata ir izstrādāta speciālistiem, kas strādā ar uzņemošām ģimenēm un uzņemošajās ģimenēs dzīvojošajiem nepavadītajiem bērniem. Tā var lieti noderēt dažāda veida praktizējošiem speciālistiem atkarībā no valsts, kurā viņi strādā, un tajā esošās bērnu aprūpes sistēmas. Tāpēc rokasgrāmatu varētu izmantot aizbildņi (gan profesionālie, gan daļēji profesionālie vai brīvprātīgie), sociālie darbinieki, mentori, uzņemošo iestāžu personāls, biheiviorisma nozarē strādājošie zinātnieki, psihologi vai citi speciālisti, kas ir atbildīgi par nepavadītu bērnu uzņemšanu ģimenēs.

Rokasgrāmata ir daļa no kursa par alternatīvo ģimenes aprūpi (*ALFACA*), kurā ietilpst arī e-mācības. Šīs rokasgrāmatas *PDF* versija un e-mācības, kā arī literatūra, rīki un cita noderīga informācija ir pieejama Eiropas Aizbildnības iestāžu tīkla (*ENGI*) tīmekļa vietnē www.engi.eu.

ALFACA rokasgrāmatā ir visa pamatinformācija par darbu ar uzņemošajām ģimenēm, kas rūpējas par nepavadītiem bērniem. Vissvarīgākie rīki ir pieejami tās pielikumā, savukārt citi noderīgi rīki ir atrodamī tīmekļa vietnē. E-mācības sniedz lietotājam iespēju piemērot praksē rokasgrāmatā sniegto informāciju. Tiem, kas vēlas padziļināt zināšanas, būtu vēlams ieskatīties tīmekļa vietnē piedāvātajā papildu literatūras sarakstā.

Vispārēja informācija

ALFACA mācību kurss ir daļa no 2015.–2017. gada *ALFACA* projekta, kuru līdzfinansē Eiropas Komisija un koordinē organizācija *Nidos* (Nīderlande) un šī nodibinājuma partneri – organizācija *Jugendhilfe Süd-Niedersachsen (JSN)* (Vācija), Bēgļu palīdzības organizācija (*OPU*, Čehijas Republika), Dānijas Sarkanais Krusts (Dānija), organizācija *Minor-Ndako* (Beļģija) un organizācija *Kija* (Austrija).

Organizācijām *Nidos* un *JSN* un Dānijas Sarkanajam Krustam ir vislielākā pieredze, nodrošinot uzņemšanu ģimenēs. Gan organizācija *Minor-Ndako*, gan organizācija *Kija* tik tikko sāk nodrošināt šāda veida uzņemšanu, un organizācijai *OPU* pagaidām nav pieredzes, bet gan tikai nodoms sākt darbu ar uzņemošajām ģimenēm.

Organizācijas *Nidos* un *JSN* piedāvā uzņemšanu gan pagaidu ģimenēs, gan ģimenēs, kas gatavas uzņemt bērnus ilgtermiņā. Ģimenes, ar kurām strādā organizācija *Nidos*, galvenokārt ir etniski saderīgas ģimenes (radu vai tuvinieku ģimenes vai ar bērnu radniecīgi nesaistītas ģimenes), turpretim organizācija *JSN* galvenokārt izmanto vācu un dažas etniski saderīgas ģimenes (ar bērnu radniecīgi nesaistītas ģimenes). Dānijas Sarkanais Krusts nodrošina izvietošanu tikai radu vai tuvinieku ģimenēs.

Stimulu šādu mācību izstrādei deva projekts “Uzņemšana un dzīve ģimenēs” [*Reception and Living in Families*] (*RLF*), ko īstenoja 2013.–2015. gadā¹. Projektā tika sniegts pārskats par to, kā toreiz notika nepavadītu bērnu uzņemšana alternatīvajā aprūpē – konkrētāk, aprūpē ģimenē – ES dalībvalstīs, Norvēģijā un Šveicē (skatīt pārskatu 0. sadaļas 6. punktā). Viens no projekta ieteikumiem bija izstrādāt praktisku mācību kursu, kas palīdzētu aizbildņiem, sociālajiem darbiniekiem un citiem darbiniekiem, kuri strādā ar nepavadītiem bērniem, nodrošināt šiem bērniem profesionālu aprūpi ģimenē.

¹ EK līdzfinansējums, koordinatori – organizācija *Nidos* un partneri – organizācijas *CHTB* (Apvienotā Karaliste) un *SALAR* (Zviedrija).

Darbā ar konkrētiem gadījumiem dažādās valstīs ir daudz līdzīga, un tas vairo interesi par sadarbību, zināšanu apmaiņu un saistošām mācībām un rada pievienotās vērtības potenciālu visām iesaistītajām pusēm. Uzņemšanas un aprūpes nodrošinātāji no dažādām valstīm Eiropā var viens no otra daudz mācīties. Nepavadīto bērnu uzņemšanas nodrošināšanā ģimenēs ir daudz līdzīga – praksē šī darba saturā ir tikai nelielas atšķirības starp valstīm, turpretim darbs ir ļoti atšķirīgs, ja līdzīgi pakalpojumi tiek sniegti citām mērķa grupām. Tāpēc ir izdevīgi koordinēt rīku un mācību izstrādi, lai piesaistītu un pārbaudītu piemērotas ģimenes, kas vēlas uzņemt bērnus, nodrošinātu bērna un ģimenes savstarpējo piemērotību un ieviešanas laikā atbalstītu gan ģimeni, gan bērnu. Tas attiecas arī uz ģimenēm sniegto apmācību par to, kā rūpēties par šo īpašo “starp” kultūrām dzīvojošo bērnu grupu un kā palīdzēt viņiem pārvarēt zaudējumus un cita veida traumatisku pieredzi. Šāda apmācība uzlabos sniegto aprūpi un samazinās neveiksmīgo ieviešanas gadījumu skaitu.

Šajā ievadā speciālistiem, kas strādā ar nepavadītiem bērniem, tiek sniegta informācija par bērnu uzņemšanas tiesisko pamatu un piemēri par šīs mērķa grupas uzņemšanu ģimenēs. Tā mērķis ir izskaidrot vispārējo kontekstu, kurā notiek uzņemšana ģimenēs.

1. modulī ir sīkāk izklāstīta vispārējā pieeja atbalsta sniegšanai nepavadītiem bērniem. Galvenā uzmanība tajā ir pievērsta šo bērnu īpašajai situācijai un viņu vajadzībām pēc padoma, kā arī darbam starpkultūru vidē.

Tīmekļa vietnē ir padziļināts materiāls, kas galvenokārt paredzēts speciālistiem. Šis ir mērķtiecīgs mācību kurss tiem, kas interesējas par atbalsta sniegšanu nepavadītiem bērniem ar personības attīstības problēmām.

2. modulī ir sniegta konkrēta informācija par ģimeņu piesaistīšanu, pārbaudes un izvērtēšanas procedūru un bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanu, kā arī par bērna ieviešanu uzņemošajā ģimenē.

0.2 APRŪPE ĢIMENĒ. TIESISKAIS REGULĒJUMS

Šajā sadaļā ir raksturots nepavadītu bērnu uzņemšanas starptautiskais tiesiskais regulējums. Tajā uzsvērtas tiesības, pienākumi un minimālie standarti, kas jāievēro saskaņā ar ANO dokumentiem, ES tiesību aktiem un ES politiku².

0.2.1 ANO dokumenti

Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību konvencija (1989. gada 20. novembris)

Bērnu tiesību konvencijas (CRC) preambulā ir iekļauts šāds apgalvojums:

“*atzīstot, ka bērniem, lai viņi varētu pilnīgi un harmoniski attīstīties kā personības, jāaug ģimenē, laimes, mīlestības un sapratnes gaisotnē.*”

Saskaņā ar CRC 20. pantu bērniem, kuriem īslaicīgi vai pastāvīgi nav savas ģimenes vai kurus viņu pašu interesēs nedrīkst atstāt ģimenē, ir tiesības uz īpašu valsts aizsardzību un palīdzību. Citkārt jānodrošina alternatīva aprūpe audžuģimenēs, kafala pēc islama likumiem, adopcija vai ievietošana piemērotās iestādēs, kurās aprūpē bērnus. CRC arī ir prasība “dalībvalstīm” pienācīgi ņemt vērā pēctecību bērna audzināšanā un viņa etnisko izcelsmi, reliģisko un kultūras piederību, kā arī valodu.

CRC 22. pantā noteikts, ka bērniem, kuri vēlas saņemt bēgļa statusu, un bērniem, kas ir bēgļi, jāsaņem atbilstoša aizsardzība un humānā palīdzība, lai piekļūtu savām likumīgajām tiesībām. Gadījumos, kad vecākus vai ģimenes locekļus nav iespējams atrast, bērnam jāpiešķir tāda pati aizsardzība kā bērniem, kuriem jebkādu iemeslu dēļ pastāvīgi vai īslaicīgi ir liegta viņu ģimenes vide.

CRC īstenošanu pārrauga ANO Bērnu tiesību komiteja. Vispārējos komentārus par CRC noteikumiem sniedz neatkarīgi eksperti. Visbūtiskākie komentāri, kas nepavadītu bērnu izmitināšanu, ir norādīti turpmāk.

Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 6 (2005) par rīcību attiecībā uz nepavadītiem un nošķirtiem bērniem ārpus viņu izcelsmes valsts

Šajā komentārā ir vērsta uzmanība uz nepavadītu un nošķirtu bērnu neaizsargātību un sniegti norādījumi par nepavadītu bērnu aizsardzību, aprūpi un rīcību attiecībā uz šādiem bērniem.

² Šo sadaļu sākotnēji sagatavoja organizācija *Nidos* ziņojumam, kas sniegts saistībā ar *RLF* projektu.

Tā 39. – 49. punktā ir uzsvērts, ka *CRC* 20. un 22. pants tieši attiecas uz nepavadītiem bērniem. Komentāra 40. punktā tālāk ir noteikts, ka, izvēloties izmitināšanas iespējas, “jāņem vērā īpaši neaizsargātā situācija, kādā atrodas bērns, kurš ir ne tikai zaudējis saikni ar savu ģimenes vidi, bet arī nokļuvis ārpus savas izcelsmes valsts, kā arī jāņem vērā šā bērna vecums un dzimums”.

Komentāra 40. punktā arī ir noteikti piemēroti izmitināšanas un aprūpes pasākumi, kuri ir šādi:

- bērniem parasti nedrīkst atņemt brīvību;
- nepavadītu un nošķirtu bērnu dzīvesvieta jāmaina vienīgi gadījumos, kad šādas izmaiņas ir bērna interesēs;
- jānodrošina, lai māsas un brāļi dzīvotu kopā;
- bērnam, kam ir pieauguši radnieki, kuri ieradušies kopā ar viņu vai jau dzīvo patvēruma valstī, jāatļauj palikt kopā ar viņiem, ja vien tas nav pretrunā ar bērna interesēm. Ņemot vērā īpaši neaizsargāto situāciju, kādā bērns atrodas, sociālās aprūpes darbiniekiem jāveic regulāra situācijas novērtēšana;
- neatkarīgi no nepavadīta un nošķirta bērna aprūpes pasākumiem kvalificētām personām jāturpina veikt regulāra uzraudzība un situācijas novērtēšana, lai nodrošinātu bērna fizisko un psihosociālo veselību;
- valsts un citām organizācijām jāveic pasākumi, lai nodrošinātu to nošķirto un nepavadīto bērnu tiesību efektīvu aizsardzību, kas dzīvo bērnu vadītās mājāsaimniecībās;
- bērni jāinformē par visiem aprūpes pasākumiem, kas tiek veikti saistībā ar viņiem, un jāņem vērā viņu viedokļi. Šis kritērijs ir vēlreiz uzsvērts Vispārējā komentāra 25. punktā.

Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013) par bērnu tiesībām uz to, lai primārais apsvērums būtu viņu intereses (3. panta 1. punkts)

Šī vispārējā komentāra galvenais mērķis ir nostiprināt gan izpratni par bērnu tiesībām uz to, ka viņu intereses tiek izvērtētas un ir primārais apsvērums vai atsevišķos gadījumos tās ir svarīgākās, gan šo tiesību piemērošanu.

Tā vispārējais mērķis ir veicināt reālas izmaiņas attieksmē, lai bērns tiktu pilnībā respektēts kā tiesību turētājs (12. punkts). Komiteja vēlas, lai personas, kas saistītas ar bērniem, tostarp vecāki un aprūpētāji, pieņemot lēmumus, ņemtu vērā šo vispārējo komentāru (10. punkts).

Saskaņā ar šo komentāru viens no elementiem, kas jāņem vērā, novērtējot bērna intereses, ir bērna identitāte.

Komentāra 55. punktā noteikts, ka bērni nav viendabīga grupa, un tāpēc, izvērtējot viņu intereses, jāņem vērā viņu dažādība. Bērna identitāti nosaka tādi faktori kā dzimums, seksuālā orientācija, tautība, reliģiskā piederība un ticība, kultūras identitāte un individualitāte. Lai gan bērniem un jauniešiem ir kopīgas vispārējās vajadzības, tas, kā šīs vajadzības izpaužas, ir atkarīgs no dažādiem personai raksturīgiem, kā arī fiziskajiem, sociālajiem un kultūras aspektiem, tostarp viņu topošajām spējām. Bērnu tiesības saglabāt savu identitāti garantē Bērnu tiesību konvencija (8. pants), un tās jārespektē un jāņem vērā, vērtējot to, kas ir bērna interesēs.

Komentāra 56. punktā noteikts, ka reliģiskās un kultūras identitātes saistībā, piemēram, lemjot par audžuģimeni vai bērna ievietošanu bērnu aprūpes iestādē, pienācīgi jāņem vērā bērna audzināšanas pēctecības vēlamā saglabāšana un viņa etniskā izcelsme, reliģiskā un kultūras piederība un dzimtā valoda (20. panta 3. punkts), un, izvērtējot un nosakot bērna intereses, lēmuma pieņemējam jāņem vērā šie īpašie apstākļi. Tas pats attiecas uz adopciju, nošķiršanu no vecākiem vai vecāku laulības

šķiršanu. Bērna interešu pienācīga ņemšana vērā nozīmē to, ka bērniem ir pieejama savas valsts un izcelsmes ģimenes kultūra (un, ja iespējams, valoda) un iespēja iegūt informāciju par savu bioloģisko ģimeni saskaņā ar attiecīgās valsts juridiskajiem un profesionālās darbības noteikumiem (skatīt (9. panta 4. punktu).

Cits svarīgs elements ir ģimenes vides saglabāšana un attiecību uzturēšana.

Komentāra 59. punkts nosaka, ka ģimene ir sabiedrības pamatšūniņa un dabiska vide tās locekļu, jo īpaši bērnu, izaugsmei un labklājībai (Konvencijas preambula). Saskaņā ar konvenciju ir aizsargātas bērna tiesības uz ģimenes dzīvi (16. pants). Termins "ģimene" jāinterpretē plašā nozīmē, to attiecinot gan uz bioloģiskajiem vecākiem, gan adoptētājiem, gan audžuvecākiem un atbilstošā gadījumā arī uz paplašinātās ģimenes vai kopienas locekļiem, kā to paredz vietējās paražas (5. pants).

Apvienoto Nāciju Organizācijas Augstā komisāra bēgļu jautājumos (UNHCR) Bērna interešu noteikšanas pamatnostādnes (2008)

Saskaņā ar ANO Augstā komisāra bēgļu jautājumos Bērna interešu noteikšanas pamatnostādnēm pagaidu aprūpes saistībā ir jāņem vērā turpmāk norādītie organizatoriskie jautājumi.

1. Aprūpe audžuģimenē ir vēlāmāka nekā institucionālā aprūpe, no kuras parasti vajadzētu izvairīties.
2. Jāizmanto kopienā esošās aprūpes sistēmas, ja tās darbojas apmierinoši un nepakļauj bērnu riskam.
3. Prioritāte jāpiešķir aprūpei paplašinātajā ģimenē. Ja šāda aprūpe nav iespējama vai atbilstīga, pagaidu aprūpei jānotiek ģimenē, paredzot, ka brāļi un māsas dzīvo kopā.
4. Lēmumiem nevajadzētu balstīties uz hipotētiskām labāku attiecību perspektīvām nākotnē, bet gan vairāk jāpaļaujas uz pierādījumiem par attiecību vēsturi pagātnē.

Apvienoto Nāciju Organizācijas Pamatnostādnes par bērnu alternatīvo aprūpi (2010)

Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā asambleja 2010. gadā pieņēma Pamatnostādnes par bērnu alternatīvo aprūpi.

To nolūks izriet no pielikuma, kurā noteikts sekojošais.

1. Šo pamatnostādņu mērķis ir veicināt, lai tiktu ievērota Bērnu tiesību konvencija un būtiski noteikumi citos starptautiskos dokumentos par aizsardzības un labklājības nodrošināšanu bērniem, kam liegta vecāku gādība vai draud tās zaudēšana.
2. Ņemot vērā šos starptautiskos dokumentus un uzkrātās zināšanas un pieredzi šajā jomā, Pamatnostādnēs ir izklāstīti vēlami politikas un prakses virzieni. Tās ir paredzētas plašai izplatīšanai visās jomās, kas tieši vai netieši ir saistītas ar alternatīvās aprūpes jautājumiem, un to mērķi ir šādi:
 - a) atbalstīt centienus, lai bērni tiktu paturēti ģimenē vai nodoti atpakaļ ģimenē, vai, ja tas neizdodas, rast citus pienācīgus un pastāvīgus risinājumus, tostarp adopciju un kafalu pēc islama likumiem;
 - b) nodrošināt, lai tikmēr, kamēr šādi pastāvīgi risinājumi tiek meklēti, vai gadījumā, ja tos nav iespējams rast vai tie nav labākais veids, kā garantēt bērna intereses, tiktu noteikti un īstenoti

vispiemērotākie alternatīvās aprūpes veidi apstākļos, kas veicina bērna pilnīgu un harmonisku attīstību;

c) palīdzēt valdībām un veicināt, lai tās labāk īstenotu šos savus pienākumus un saistības, ņemot vērā katrā valstī esošos ekonomiskos, sociālos un kultūras nosacījumus, un

d) veidot pamatu politikai, lēmumiem un darbībām, ko īsteno visas puses, kas rūpējas par sociālo aizsardzību un bērnu labklājību gan valsts, gan privātajā sektorā, ieskaitot pilsonisko sabiedrību.

Saskaņā ar to vispārējiem alternatīvās aprūpes principiem un perspektīvām Pamatnostādņu 21. punktā ir uzsvērts, ka iespēju ievietot bērnu aprūpes iestādē drīkst izmantot tikai tajos gadījumos, kad šāda vide konkrētajam bērnam ir īpaši piemērota, vajadzīga un konstruktīva un vislabāk atbilst viņa interesēm. Pamatnostādņu 22. punktā ir noteikts, ka saskaņā ar ekspertu vidū valdošo viedokli alternatīvā aprūpe maziem bērniem, īpaši tiem, kas jaunāki par 3 gadiem, jānodrošina ģimenēs. Izņēmumus var pieļaut ar nolūku nešķirt brāļus un māsas un tad, ja ievietošana iestādē ir ārkārtas pasākums vai paredzēta uz iepriekš noteiktu un ļoti ierobežotu laiku, plānojot ģimenes atkalapvienošanu vai citu piemērotu ilgtermiņa risinājumu.

Visbeidzot, saskaņā ar 23. punktu atzīstot, ka aprūpe iestādē un aprūpe ģimenē ir savstarpēji papildinošas iespējas apmierināt bērna vajadzības, tur, kur vēl aizvien ir lielas aprūpes iestādes, jāizstrādā alternatīvas, kas ļaus šīs iestādes pakāpeniski likvidēt, īstenojot vispārēju deinstitucionalizācijas stratēģiju ar precīziem mērķiem un uzdevumiem. Šim mērķim valstīs jānosaka aprūpes standarti, lai nodrošinātu tādu kvalitāti un apstākļus, kas veicinātu bērna attīstību, piemēram, individualizētu aprūpi un aprūpi mazās grupās, un atbilstoši šiem standartiem jāvērtē esošās iestādes. Pieņemot lēmumus par jaunu valsts vai privātu aprūpes iestāžu dibināšanu vai to dibināšanas atļauju izsniegšanu, vienmēr jāņem vērā šīs deinstitucionalizācijas mērķis un stratēģija.

Attiecībā uz aprūpi ģimenē ir vērts minēt 18. punktu. Šajā punktā ir izcelts, ka, ņemot vērā to, ka lielākajā daļā valstu bērnus, kuri nav vecāku gādībā, galvenokārt neformāli aprūpē radnieki vai citas personas, valstīm jātiecas radīt pienācīgi, šīm pamatnostādnēm atbilstīgi paņēmieni, lai nodrošinātu šo bērnu labklājību un aizsardzību, kamēr viņi atrodas šādā neformālā aprūpē, ievērojot ar kultūru, ekonomiku, dzimumu un reliģisko pārliecību saistītās atšķirības, kas nav pretrunā bērna tiesībām un interešu aizsardzībai.

Saskaņā ar Pamatnostādņu 29. panta b) punktu alternatīvā aprūpe var izpausties šādos veidos:

i) neformāla alternatīvā aprūpe – jebkurš privāti rasts risinājums ģimenes vidē, saskaņā ar kuru par bērnu ilgstoši vai nenoteiktu laiku rūpējas radnieki vai draugi (neformāla radnieku veikta aprūpe) vai citas privātpersonas pēc bērna, viņa vecāku vai citu cilvēku iniciatīvas un šādu kārtību nav noteikusi administratīva vai tiesu iestāde, vai tam attiecīgi akreditēta iestāde;

ii) formāla alternatīvā aprūpe – jebkura aprūpe ģimenes vidē saskaņā ar kompetentas administratīvas vai tiesu iestādes rīkojumu un visu veidu aprūpe, kas tiek nodrošināta iestādēs, tostarp privātās, neatkarīgi no tā, vai šī aprūpe izriet no administratīviem vai tiesas noteiktiem pasākumiem.

Saskaņā ar 29. panta c) punktu atkarībā no vides, kurā tā tiek nodrošināta, alternatīvo aprūpi var iedalīt šādi:

i) radnieku veikta aprūpe – aprūpe ģimenē, gan formāla, gan neformāla, ko nodrošina bērna paplašinātā ģimene vai tuvi ģimenes draugi, kurus bērns pazīst;

- ii) aprūpe audžuģimenē – gadījumi, kad kompetenta iestāde alternatīvās aprūpes vajadzībām ievietojusi bērnus mājas vidē ģimenē, kas nav paša bērna ģimene, bet ir izraudzīta, atzīta par piemērotu, saņēmusi atļauju un šīs aprūpes īstenošanā tiek uzraudzīta;
- iii) citi aprūpes veidi ģimenē un ģimenei līdzīgā vidē;
- iv) aprūpe iestādē – aprūpe, ko nodrošina grupās ārpus ģimenes vides, piemēram, patversmēs, kas organizētas ārkārtas aprūpei, tranzīta centros ārkārtas situācijās un visās citās īstermiņa un ilgtermiņa aprūpes iestādēs, tostarp grupu mājās;
- v) bērnu patstāvīga dzīve, atrodoties uzraudzībā.

Šīs pamatnostādnes jāpiemēro visām valsts un privātajām struktūrām un visām personām, kas iesaistītas bērna labā veiktos pasākumos, ja tam vajadzīga aprūpe, atrodoties valstī, kas nav tā pastāvīgās dzīvesvietas valsts, neatkarīgi no iemesla (141. pants). Bērniem bez pavadoņa vai nošķirti bērniem principā jānodrošina tāds pats aizsardzības un uzraudzības līmenis kā attiecīgās valsts valstspiederīgajiem bērniem.

Nosakot piemērotāko aprūpes veidu, katrā atsevišķajā gadījumā jāņem vērā bez pavadoņa esošo bērnu vai no apgādātājiem nošķirto bērnu dažādība un starp viņiem esošās atšķirības (piemēram, etniskā izcelsme un migrācijas vēsture vai atšķirības kultūrā un reliģijā) (142. pants).

0.2.2 ES tiesību akti

Pārstrādātajā Uzņemšanas nosacījumu direktīvā³ un pārstrādātajā Kvalifikācijas direktīvā⁴ ir nepavadītu bērnu izmitināšanas noteikumi. Abas šīs direktīvas veido daļu no ES pieņemtajiem tiesību aktiem patvēruma tiesību jomā, un tās drīz ieviesīs visas dalībvalstis, izņemot Apvienoto Karalisti, Īriju un Dāniju.

Pārstrādātā Uzņemšanas nosacījumu direktīva

Pārstrādātajā Uzņemšanas nosacījumu direktīvā ir noteikts standartu minimums starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju uzņemšanai. Īstenošanas termiņš bija 2015. gada 20. jūlijs. Šo termiņu neattiecinā uz Apvienoto Karalisti, Īriju un Dāniju. Uzņemšanas nosacījumu direktīvu⁵ arī turpmāk piemēros Apvienotajā Karalistē (bet ne Īrijā un Dānijā).

Šīs direktīvas mērķis ir nodrošināt labākus un saskaņotākus dzīves standartus starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzējiem visā ES neatkarīgi no tā, kurā dalībvalstī ir iesniegts pieteikums. Tā aizstāj 2003. gada Uzņemšanas nosacījumu direktīvu, kas nosaka standartu minimumu patvēruma meklētāju uzņemšanai. Ir izstrādāti jauni noteikumi par aiziešanu un labvēlīgāki standarti mazāk aizsargātām personām, ieskaitot (nepavadītiem) bērniem. Dalībvalstis, kuras to vēlas, var paredzēt labvēlīgākus noteikumus. Jauno ES noteikumu mērķis ir labāk ņemt vērā valstu atšķirīgās tiesību

³ Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 26. jūnija Direktīva 2013/33/ES.

⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes 2011. gada 13. decembra Direktīva 2011/95/ES.

⁵ 2003. gada 27. janvāra Direktīva 2003/9/EK.

sistēmas, izvairīties no nevajadzīga administratīvā un finansiālā sloga un dot dalībvalstīm iespēju efektīvāk cīnīties pret patvēruma sistēmu ļaunprātīgu izmantošanu.

Šīs direktīvas aptvertajā personu lokā ietilpst ne vien patvēruma meklētāji, bet arī jebkura persona, kas ir iesniegusi starptautiskās aizsardzības, ieskaitot patvēruma un alternatīvās aizsardzības, pieteikumu.

Tajā ir plašs noteikumu kopums, kas reglamentē starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēju aizturēšanu un nosaka, piemēram, ka nepavadītus bērnus var aizturēt tikai ārkārtas apstākļos un nekādā gadījumā viņus nedrīkst izmitināt cietumā. Direktīvā ir noteikta arī īpašāka kārtība, kādā novērtējamas mazāk aizsargātu personu, piemēram, nepilngadīgo un spīdzināšanas upuru, īpašās uzņemšanas vajadzības.

Preambulā teikts, ka, piemērojot šo direktīvu, dalībvalstīm jātiecas nodrošināt pilnīgu atbilstību principiem par bērna interesēm un ģimenes vienotību saskaņā ar attiecīgi Eiropas Savienības Pamattiesību hartu, Apvienoto Nāciju Organizācijas 1989. gada Bērnu tiesību konvenciju un Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju (9). Tajā arī noteikts, ka to personu uzņemšanai, kurām ir īpašas uzņemšanas vajadzības, vajadzētu būt valsts iestāžu galvenajām rūpēm, lai nodrošinātu, ka šāda uzņemšana ir izstrādāta tā, lai apmierinātu viņu īpašās uzņemšanas vajadzības (14).

Direktīvas 23. pantā par bērniem ir noteikts sekojošais.

1. Īstenojot šīs direktīvas noteikumus attiecībā uz nepilngadīgajiem, dalībvalstis pirmām kārtām ņem vērā bērna intereses. Dalībvalstis nodrošina dzīves līmeni, kas vajadzīgs nepilngadīgā fiziskajai, garīgajai, morālajai un sociālajai attīstībai.

2. Izvērtējot bērna intereses, dalībvalstis īpaši ņem vērā šādus faktoros:

- a) ģimenes atkalapvienošanās iespēju;
- b) nepilngadīgā labklājību un sociālo attīstību, īpaši ņemot vērā bērna izcelsmi;
- c) drošuma un drošības apsvērumus, jo īpaši, ja iespējams, ka nepilngadīgais ir cilvēku tirdzniecības upuris;
- d) bērna viedokli atbilstoši viņa vecumam un briedumam.

Direktīvas 24. panta 2. punktā ir noteikts, ka:

Nepavadītus bērnus, kas sagatavo starptautiskās aizsardzības pieteikumu, no brīža, kad viņi uzņemti teritorijā, līdz brīdim, kad viņiem jāatstāj dalībvalsts teritorija, kurā sagatavots starptautiskās aizsardzības pieteikums vai kur to izskata, izmitina:

- a) kopā ar pieaugušiem radniekiem;
- b) kopā ar audžuģimeni;
- c) izmitināšanas centros, kur ir īpaši apstākļi nepilngadīgajiem;
- d) citās izmitināšanas vietās, kas piemērotas nepilngadīgajiem.

Dalībvalstis var ievietot nepavadītus bērnus, kas sasnieguši 16 vai vairāk gadu, pieaugušo pieteikuma iesniedzēju izmitināšanas centros, ja tas ir viņu interesēs, kā paredzēts 23. panta 2. punktā.

Vienu vecāku bērnus pēc iespējas atstāj kopā, ņemot vērā attiecīgā bērna intereses un sevišķi viņa vecumu un brieduma pakāpi. Nepavadītu bērnu dzīvesvietas maiņas ierobežo līdz minimumam.

Pārstrādātā Kvalifikācijas direktīva

Pārstrādātajā Kvalifikācijas direktīvā ir izklāstīti standarti attiecībā uz to, kuras personas var pretendēt uz starptautisko aizsardzību un kāds ir piešķirtās aizsardzības saturs. Tāpat kā iepriekš minētā pārstrādātā Uzņemšanas nosacījumu direktīva šī direktīva ir centrālais juridiskais dokuments kopējās Eiropas patvēruma sistēmas izveidē. To pieņēma 2011. gadā, un tā attiecas uz visām ES dalībvalstīm, izņemot Dāniju, Īriju un Apvienoto Karalisti. Īrijai un Apvienotajai Karalistei joprojām būs saistoša Kvalifikācijas direktīva⁶. Dalībvalstīm, kurām Direktīva ir saistoša, bija jāievieš attiecīgie valstu tiesību akti, lai līdz 2013. gada 21. decembrim izpildītu šīs direktīvas prasības.

Preambulas 18. apsvērumā ir teikts, ka, īstenojot šo direktīvu, dalībvalstīm pirmkārt būtu jāņem vērā "bērna intereses" saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas 1989. gada Bērnu tiesību konvenciju. Izvērtējot bērna intereses, dalībvalstīm jo īpaši būtu pienācīgi jāņem vērā ģimenes vienotības princips, nepilngadīgās personas labklājība un sociālā attīstība, drošības un aizsardzības apsvērumi un paša nepilngadīgā uzskati saskaņā ar viņa vecuma un brieduma pakāpi.

Direktīvas 31. panta 3. punktā ir noteikts, ka:

dalībvalstis nodrošina, ka nepavadītus bērnus izviesto:

- a) kopā ar pieaugušiem radniekiem; vai
- b) kopā ar audžuģimeni; vai
- c) centros, kur ir īpaši apstākļi, lai izmitinātu nepilngadīgos; vai
- d) citās izmitināšanas vietās, kas piemērotas nepilngadīgajiem.

Šajā ziņā ņem vērā bērna viedokli atbilstoši viņa vecumam un brieduma pakāpei.

Direktīvas 31. panta 4. punktā ir noteikts, ka vienu vecāku bērnus pēc iespējas atstāj kopā, ņemot vērā attiecīgā bērna intereses un sevišķi viņa vecumu un brieduma pakāpi. Nepavadītu bērnu dzīvesvietas maiņu ierobežo līdz minimumam.

0.2.3 ES politika

ES Rīcības plānā par nepavadītiem nepilngadīgajiem (2010.–2014. gads)⁷ ir izklāstīta kopēja pieeja, kas pamatojas uz bērna tiesību ievērošanu, jo īpaši bērna labākajām interesēm, kam jābūt primārajam apsvērumam visās ar bērniem saistītajās valsts iestāžu darbībās. Viens no trim galvenajiem jautājumiem saistībā ar nepavadītiem bērniem, kurā saskaņā ar plānu bija vajadzīga rīcība, bija uzņemšana. Viena no plānā minētajām prioritātēm bija izvērtēt, vai ir nepieciešams pieņemt īpašu dokumentu kopīgu uzņemšanas standartu noteikšanai.

⁶ Direktīva 2004/83/EK.

⁷ ES Rīcības plāns par nepavadītiem nepilngadīgajiem (2010.–2014. gads) COM (2010) 213, galīgā redakcija, 2010. gada 6. maijs.

Eiropas programmā migrācijas jomā ir pievērsta īpaša uzmanība vajadzībai aizsargāt bērnus un sekot līdzi Rīcības plāna par nepavadītiem nepilngadīgajiem izpildei. Pašlaik rit darbs, lai visā migrācijas ķēdē darbotos vispusīga pieeja bērnu aizsardzībai.

Pārvietošanas procesā ir iestrādāta arī mazāk aizsargāto personu un jo īpaši nepavadītu bērnu prioritāte. Plānots, ka bērnu aizsardzība un ar to saistītie pasākumi karstajos punktos tiks integrēti vienā veselā⁸.

⁸ Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei par pašreizējo situāciju saistībā ar Eiropas programmā migrācijas jomā izvirzīto prioritāro darbību īstenošanu, COM (2016) 85, galīgā redakcija.

0.3 APRŪPE ĢIMENĒ SALĪDZINĀJUMĀ AR CITIEM UZNEMŠANAS VEIDIEM

Lai arī ir kopumā atzīts, ka lielākajai daļai nepavadīto bērnu vislabāk būtu nonākt ģimenei līdzīgā vidē, ES dalībvalstīs vēl nav ierastas prakses nepavadītiem bērniem tikt uzņemtiem ģimenēs. Šo bērnu lielāko daļu ievieto institucionalizētās uzņemšanas vietās (de Reuitere de Vilta [*de Ruijter de Wildt*] *et al.*, 2015, 6. lpp.).

Valstīs, kurās bērnus uzņem ģimenēs, ir secināts, ka bērniem tā ir labāk. Aizbildņi Nīderlandē un sociālie darbinieki Vācijā, piemēram, norāda uz mazāku starpgadījumu un psiholoģisko problēmu skaitu starp ģimenēs dzīvojošiem bērniem, salīdzinot ar bērniem, kas dzīvo cita veida uzņemšanas vietās. Bērniem labāk izdodas iedzīvoties, ja tie ir ģimenē. Salīdzinājumā ar citiem uzņemšanas veidiem aprūpei ģimenē ir arī tā priekšrocība, ka tā ir ilgtspējīgāka. Astonpadsmīt gadu vecuma sasniegšana automātiski nenozīmē to, ka bērnam ir jāpamet ģimene.

Groningenas Universitātē [*University of Groningen*] Nīderlandē veic pētījumus par nepavadītu bērnu labklājību, dzīves apstākļiem un vietu Nīderlandes sabiedrībā. Pētījumā ņem vērā četrās dažādās Nīderlandes aprūpes vietās (uzņemošās ģimenēs, nelielos, četriem bērniem paredzētos dzīvokļos, 12 –15 bērniem paredzētās kopdzīvošanas grupās un t. s. pilsētiņās lielākām bērnu grupām uzņemšanas centros) dzīvojošo nepavadīto bērnu viedokli.

Kalverbūra [*Kalverboer*] *et al.* (2016) secina, ka “nepavadītiem nepilngadīgajiem uzņemošajās ģimenēs klājas vislabāk, un viņu attieksme pret vietu, kāda tiem ir Nīderlandes sabiedrībā, ir vispozitīvākā. Nepilngadīgajiem mazās dzīvojamās vienībās un mazās kopdzīvošanas grupās viņu dzīvē pietrūkst mīlošu saišu, rūpju, atbalsta un stabilitātes. Nepilngadīgie, kas dzīvo pilsētiņās, visbiežāk saka, ka jūtas vientuļi un skumji, un izslēgti no Nīderlandes sabiedrības. Viņiem trūkst pieaugušo aprūpes un atbalsta. Bērnu audzināšanas vides kvalitāti pilsētiņās pētnieki vērtēja kā tik zemu, ka šīs vietas var uzskatīt par nepavadītajiem nepilngadīgajiem nepiemērotām”.

Kalverbūra *et al.* (2016) atsaucas uz vairākiem akadēmiskiem pētījumiem par dažāda veida uzņemšanas vietām nepavadītiem bērniem atšķirīgos bēgļu gaitu un apmešanās posmos un viņu vajadzību, nonākot jaunajā valstī, justies labi un kā mājās (Sirije [*Sirriyeh*], 2013; Sēderkvista [*Söderqvist*], Šēbloma [*Sjöblom*] un Bīlova [*Bülow*], 2014). “Sirije (2013) secina, ka, veiksmīgi ievietoti audžuģimenēs Anglijā, jaunieši integrējas aprūpes un aprūpētāju ģimeņu radnieku un paziņu lokos un iegūst tur statusu, kas līdzinās ģimenes locekļa statusam. Autore runā par pozitīviem ievietošanas ģimenēs gadījumiem, kur jaunieši iesaistīti mājsaimniecības dzīves un kultūras veidošanā, piemēram, piedalās pārtikas produktu izvēlē. Viņa arī stāsta par pozitīviem ievietošanas ģimenēs gadījumiem, kur jauniešiem ir izveidojušās uzticības, tuvības un savstarpējas gādības attiecības ar audžuvecākiem un audžuvecāku ģimenēm un kur viņiem uzskatāmi sniegts atbalsts simboliski paustas uzticības un rūpju veidā. Kaut arī pētījumā ievietošana audžuģimenē nav salīdzināta ar citām bērna ievietošanas iespējām, Sirije ir konstatējusi, ka piekļuve aprūpei ģimenē un tās atbalstam, uzticības personām un ģimenes aizstāvībai, cenšoties panākt svarīgākos pakalpojumus, rada būtiskus guvumus, salīdzinot ar

to, kas ir zināms par cita veida bērna ievietošanas iespējām. Sēderkvista, Šēbloma un Bīlova (2014) jēdzienu par mājām ir pētījušas saistībā ar stāvokli, kurā atrodas nepavadīti nepilngadīgie, kas ievietoti bērnu aprūpes iestādēs Zviedrijā. Viņu konstatējumi apstiprina, ka šajā jēdzienā tiek iekļauti gan objektīvie, piemēram, ēkas fiziskie, aspekti, gan subjektīvāki elementi, kurus var saistīt ar psihisko stāvokli. Tajā, piemēram, iekļauj gan tādu kritēriju kā vietu, kur gulēt un paēst, gan arī spēju radīt komforta un drošības sajūtu. Līdzīgā veidā Kolī [Kohli], Konolija [Connolly] un Vormena [Warman] (2010) analizēja audžuģimenēs ievietotu nepavadītu nepilngadīgo uztveri par pārtiku un izdzīvošanu pēc ierašanās Apvienotajā Karalistē. Secinājums bija tāds, ka pārtikai piešķir vairāk nekā vienu nozīmi. To saista ar daudziem patvēruma un audžuģimenei rastas piederības aspektiem, un tā var dot spēcīgu stimulu izjūtām, kas ļauj jaunajā valstī justies kā mājās. Vairākos pētījumos ir atzīts, ka vispozitīvāk nepavadītus nepilngadīgos ietekmē atrašanās vidē, kas nodrošina ievērojamu atbalstu (organizācija *Nidos*, 2015b; Nī Rahaleja [Ni Raghallaigh], 2013; Veids [Wade], 2011; Veids *et al.*, 2012). Nī Rahaleja (2013) ir secinājusi, ka no apgādātājiem nošķirti jauniešiem ir nepieciešama personalizēta aprūpe. Veids *et al.* (2012) konstatēja, ka laba aprūpe audžuģimenē pozitīvi ietekmē daudzu nepavadītu jauniešu dzīves”.

Diskusijā par to, kur nepavadītam bērnam vislabāk uzaugt, būtiska nozīme ir arī rezultātiem, kas gūti Nīderlandē veiktajā van Eizendorna [van IJzendoorn] starpkultūru pētījumā par traumu, pieķeršanos un noturību. “Bērni labi attīstās dažādās kultūras vidēs visā pasaulē, kur viņu audzināšana ir ne vairs vienas mātes un viena tēva ziņā, bet gan aprūpētāju radnieku un paziņu loka ziņā. Šie bērni mēdz pieķerties vairākiem iejūtīgiem “izraudzītiem” pieaugušajiem. Parasti tie ir viņu bioloģiskie vecāki vai arī citi tuvi radnieki no pieaugušo vidus” (van Eizendorns, 2008, 216. lpp.). “No otras puses, iestādēs un bērnunamos uzaugušajiem bērniem lielākoties trūkst stabilu un ilgtermiņā noturīgu saikņu ar aprūpētājiem, kas rūpētos par viņiem pastāvīgi. Tāpēc var teikt, ka viņi cieš no sistemātiskas nevērības. Šiem bērniem daudzkārt mainās aprūpētāji, kuri bieži strādā maiņās” (van Eizendorns, 2008, 148. lpp.). Ir pamats nopietnām bažām par institucionālās aprūpes kaitīgo ietekmi uz pamestajiem bērniem vai bāreņiem. Šīs nelabvēlīgās situācijas ietekme uz bērniem visās viņu attīstības jomās ir pamanāma jau no mazotnes.

Pētījumi liecina, ka veiksmīgs pasākums, kas ievērojami uzlabo bērna attīstību, var būt adopcija. Adopcijas pieredze liecina, ka bērns savā attīstībā var pārsteidzoši labi pielāgoties pat tad, ja mazotnē tam daudz kas bijis atņemts un tas nokļuvis pavisam citā vidē. “Salīdzinot ar vienaudžiem, kuri turpina uzturēties bērnunamos, bērna attīstība pēc adopcijas ievērojami uzlabojas” (van Eizendorns, 2008, 207. lpp.). Šī iemesla dēļ Eizendorns ierosina aplūkot ilgtermiņa aprūpi perspektīvā audžuģimenē kā pasākumu, kas līdz vērtīgs adopcijai.

Bronstīns [Bronstein], Montgomerijs [Montgomery] un Dobrovolska [Dobrowolski] (2012), rakstot par nepavadītu Afganistānas zēnu garīgo veselību, norāda, ka bērniem, kas saņēmjvalstī pieaug daļēji neatkarīgos sadzīves apstākļos, biežāk cieš no pēctraumas stresa simptomiem nekā tie, kurus aprūpē audžuģimenē.

Bronstīns *et al.* garīgo veselību apraksta šādi: “Daži faktori šķita bērniem noderīgi viņu dzīves veidošanā. Sargājoši iedarbojās ievietošana vidē, kur bērnam bija nodrošināts atbalsts, iespējas jauniešiem veidot jaunas pieķeršanās, atsākt mācības un veidot radnieku un paziņu loku sociālā atbalsta gūšanai, lai saistītu veco un jauno (Veids, 2011). Kad bērni paši nāca klajā ar apgalvojumiem, ka draugi viņiem sniedz atbalstu, izrādījās, ka tas ir garīgās veselības aizsargājošs faktors (Kovaceva [Kovacev], 2004; Montgomerijs, 2008). Tas pats attiecās uz pozitīvu pieredzi skolā, par kuru bērni stāstīja paši (Kia Kītinga [Kia-Keating] un Elisa [Ellis], 2007; Kovaceva, 2004; Sujoldžiča [Sujoldzic] *et al.*, 2006). Vernešē [Wernesjō] (2011) norāda uz vajadzību pēc vairākiem pētījumiem par dzīves pieredzi saņēmējvalstī, kam pamatā būtu nepavadīta nepilngadīgā paša skatījums un kas jo īpaši koncentrētos uz labsajūtu un to veicinošajiem faktoriem. Šķiet, ka nav daudz tādu pētījumu, kuros būtu salīdzināti dažāda veida aprūpē dzīvojošu nepilngadīgo uzskati par to, kas dara viņus stiprākus un vairo viņu noturību”.

“No budžeta viedokļa pret bērnu uzņemšanu ģimenēs nav praktiski nekādu iebildumu. Kaut arī šāda veida uzņemšanu kopumā uzskata par izmaksu ziņā izdevīgāku nekā uzņemšanu iestādēs, dažādo sistēmu dēļ (vietējā/valsts līmenī organizēta uzņemšana, dažādi piedāvātie pakalpojumi, dažādas atbildīgās organizācijas, budžets apvienots ar jauniešu pamataprūpei paredzēto budžetu) izmaksas uz vienu ievietošanas gadījumu ir grūti salīdzināt. Tāpēc nav iespējams sniegt pamatotu aplēsi par uzņemšanas nodrošināšanu ģimenēs valstu griezumā. Vienīgā valsts, kurā attiecīgās izmaksas ir skaidri pārskatāmas, ir Nīderlande, kur par uzņemšanu ģimenē ir atbildīga organizācija *Nidos*. Šie skaitļi pierāda, ka uzņemšana ģimenēs rada mazākas izmaksas nekā citas Nīderlandē pieejamās uzņemšanas sistēmas, kas ir par 3,5 līdz 6,5 reizēm dārgākas” (de Reuitere de Vilta *et al.*, 2015, 128. lpp.).

“Venēcijas pašvaldība Itālijā arī ir secinājusi, ka uzņemšana ģimenēs maksā mazāk nekā citi uzņemšanas veidi. Kad pieaugoša to nepilngadīgo skaita dēļ, kas ieradās valstī, 2007.–2008. gadā pašvaldība vairs nespēja apmaksāt izmitināšanas izdevumus, tā nolēma ieguldīt līdzekļus, lai bērnus uzņemtu ģimenēs” (de Reuitere de Vilta *et al.*, 2015, 63. lpp.).

Organizācija *JSN* ir secinājusi, ka uzņemšana ģimenēs maksā mazāk nekā citi uzņemšanas veidi. Dažos gadījumos tā ir pat par 50 % lētāka.

0.4 KĀ VAR ORGANIZĒT APRŪPI ĢIMENĒ

Praksi nodrošināt uzņemšanu ģimenēs piekopj vairākās Eiropas valstīs. Līdzšinējā apmaiņa ar zināšanām par šo praksi un pieejām dažādās valstīs attiecas tikai uz atsevišķiem gadījumiem un ir fragmentāra. Organizācijas *RLF* projekts atklāja pašreizējo praksi nepavadītu bērnu uzņemšanas nodrošināšanā ģimenēs Eiropā. “Galvenais iemesls ierobežotajam ģimenēs dzīvojošo nepavadīto bērnu skaitam, ir nepietiekamas zināšanas par to, kā palielināt aprūpes nodrošināšanu ģimenēs šai bērnu grupai, piemēram, kā piesaistīt piemērotas ģimenes, kas vēlētos bērnus uzņemt. Turklāt laba prakse bieži vien nekļūst zināma ārpus vietējā līmeņa – kaut arī vienā pašvaldībā vai reģionā var būt izveidota laba prakse, par šo praksi neuzzina citās pašvaldībās un tur to nepielieto. Visbeidzot, bieži trūkst tieša atbalsta no finanšu un organizatorisko struktūru puses” (de Reuitere de Vilta *et al.*, 2015, 128. lpp.).

Valsts vai reģionālā līmenī?

“Lielākajā daļā dalībvalstu, kur nepavadītiem bērniem piedāvā aprūpi ģimenē, ar bērna ievietošanu ģimenē nodarbojas vairākas valsts, privātās un brīvprātīgo organizācijas (kā arī iedzīvotāji, kuriem šis jautājums rūp). Šī sadrumstalotā prakse ir atšķirīga dažādās valstīs, reģionos un vietās atkarībā no attiecīgās kopienas. Šādas organizācijas parasti vada attiecīgā rajona iedzīvotāji, jo īpaši saistībā ar sociālajām vērtībām un pienākumiem, un ar vien mazākā mērā var runāt par kopīgu valsts līmeņa sistēmu, kur diez vai būtu vairāk iespēju novatoriskas prakses attīstībai (kaut arī to ir grūti novērtēt)” (de Reuitere de Vilta *et al.*, 2015, 128. lpp.).

“Tiesību akti, kas regulē jauniešu aprūpi un migrāciju, nav savā starpā saskaņoti, un tā rezultātā tikai četrās dalībvalstīs un Norvēģijā bērnu ievietošanu ģimenē veic ar organizētas sistēmas starpniecību, kurā ir iesaistītas pilnvarotas vai valsts sertificētas valsts sektora, privātās vai brīvprātīgās struktūras (valsts, reģionālā vai vietējā līmenī). Teorētiski runājot, šī sistēma ir reglamentēta un/vai konkrētā ģeogrāfiskajā vai administratīvajā teritorijā pastāvīgi izmantots regulējums. Ģimene ir atbildīga par nepavadītā bērna aprūpi ikdienā savās mājās, un tai maksā algu un/vai kompensāciju par izdevumiem, kas dara šo ģimeni atbildīgu. Praksē Nīderlande ir vienīgā dalībvalsts, kurā darbojas šāda sistēma, kas pieejama nepavadītiem bērniem (to piemēro valsts mērogā un politiskā ziņā nosaka Drošības un tieslietu ministrija). Zviedrijā, Norvēģijā un Apvienotajā Karalistē ir sistēmas, kuras darbojas kā jauniešu pamataprūpes sistēmas daļa, bet tās ne vienmēr ļauj ievietot bērnus radu ģimenēs/radinieku un paziņu loka ģimenēs, un praksē dažādās pašvaldībās tās ir vairāk “sadrumstalotas”” (de Reuitere de Vilta *et al.*, 2015, 127. lpp.).

Jauniešu pamataprūpes sistēmā vai ārpus tās?

Atkarībā no valsts vai vietējā mēroga situācijas rūpes par nepavadītiem bērniem var iekļauties vispārējā audžuģimeņu sistēmā, šos bērnus ieviejojot īpašās uzņemošās ģimenēs vai alternatīvajā ģimenes aprūpē. Var izmantot dažādas pieejas. "Tās nosaka politiski apsvērumi, kā arī tas, vai attiecīgā valsts ir tranzīvalsts vai galamērķa valsts. Tās var izrietēt arī no veida, kā valstis piedāvā pakalpojumus bērnu vajadzību apmierināšanai:

- dažās valstīs nepavadītu bērnu aprūpes kārtība ir iekļauta aprūpes sistēmā vietējo iedzīvotāju bērniem un standarti ir vieni un tie paši, turpretim citās valstīs piemēro dažādas sistēmas un uz nepavadītiem bērniem attiecina citus standartus;
- dažās valstīs piešķir vērību ar bērna kultūru saistītajām vajadzībām, un tāpēc tur bērnus ievieto ģimenēs no dažādām kultūras vidēm, turpretim citur bērnus ievieto tikai vietējo iedzīvotāju ģimenēs;
- dažu valstu aprūpes sistēmās būtiska nozīme ir nepavadītu bērnu radnieku veiktai aprūpei, turpretim citās tā nav" (de Reuitere de Vilta *et al.*, 2015, 128. lpp.).

0.5 TERMINI

Nepavadīts bērns

Terminu “nepavadīts bērns” visā šajā rokasgrāmatā lieto saskaņā ar definīciju, kas sniegta ANO Bērnu tiesību komitejas Vispārējā komentārā Nr. 6 par rīcību attiecībā uz nepavadītiem un nošķirti bērniem ārpus viņu izcelsmes valsts, šādi:

““Nepavadīti bērni” (dēvēti arī par “nepavadītiem nepilngadīgajiem”) saskaņā ar Konvencijas 1. pantu ir bērni, kuri ir nošķirti no abiem vecākiem un citiem radniekiem un kurus neapņē neviens pieaugušais, kuram saskaņā ar likumu vai paražām ir pienākums to darīt.”

Terminu “bērns” šajā rokasgrāmatā lieto saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvenciju, kur noteikts, ka “šajā konvencijā par bērnu tiek uzskatīts ikviens cilvēks, kas nav sasniedzis 18 gadu vecumu, ja vien saskaņā ar attiecīgiem tiesību aktiem pilngadība neiestājas agrāk”.

Speciālists

Ar terminu “speciālists” šajā rokasgrāmatā apzīmē cilvēkus, kuri strādā ar uzņemošajām ģimenēm un tajās dzīvojošajiem nepavadītiem bērniem.

Šie speciālisti var būt dažāda veida praktiķi atkarībā no valsts, kurā viņi strādā, un tajā esošās bērnu aprūpes sistēmas. Tie var būt aizbildņi (gan profesionālie, gan daļēji profesionālie vai brīvprātīgie), sociālie darbinieki, mentori, uzņemošo iestāžu darbinieki, biheiviorisma nozarē strādājošie zinātnieki, psihologi vai citi speciālisti, kas ir atbildīgi par nepavadītu bērnu uzņemšanu ģimenēs.

Terminam “aizbildnis” var būt dažādas nozīmes atkarībā no valsts, kurā aizbildnis darbojas. Tā kā termina “aizbildnis” nozīmē ir šādas atšķirības, ļoti svarīgi skaidri saprast, kurā sistēmā šis termins ir lietots.

Nīderlandē nepavadīta bērna “likumiskais aizbildnis” ir organizācija *Nidos*. Tā ir bērna likumiskais pārstāvis, tā pilda vecāku pienākumus attiecībā uz bērnu un atbild par bērnu. Persona, kas atbalsta bērnu un sniedz tam padomu, ir studējusi sociālo darbu un izgājusi šim mērķim paredzētu organizācijas *Nidos* mācību kursu par nepavadītiem bērniem.

Beļģijā nepavadītam bērnam aizbildni ieceļ federālais valsts dienests [*Dienst Voogdij*]. Aizbildnis ir bērna likumiskais pārstāvis, un viņš pilda vecāku pienākumus, lai piedalītos ilgtermiņa risinājuma rašanā bērna interesēs. Ir trīs veidu aizbildņi – brīvprātīgie aizbildņi, aizbildņi, kas ir NVO darbinieki un nodrošina nepavadītu bērnu aprūpi, un pašnodarbināti aizbildņi.

Dānijā “personīgais aizbildnis” var būt vai nu brīvprātīgais, vai Sarkanā Krusta darbinieks. Jebkurā no šiem gadījumiem tas ir speciālists, kas sagatavo bērnu intervijām iestādēs un seko līdzi rezultātam. “Likumiskajam aizbildnim” ir aizgādības tiesības pār bērnu, un viņš darbojas kā bērna likumiskais advokāts. Šī persona piedalās visās sanāsmēs patvēruma procedūras laikā. Ja bērns saņem uzturēšanās atļauju, viņam var iecelt citu likumisko aizbildni. Tā var notikt, ja bērna likumiskais aizbildis iepriekš bija Sarkanā Krusta darbinieks, savukārt bērniem ar uzturēšanās atļauju likumiskais aizbildnis vienmēr ir brīvprātīgais. Vēl viens iemesls var būt tāds, ka bērna likumiskais aizbildnis vai

bērns izlemj neturpināt attiecības ģeogrāfisku vai personīgu apsvērumu dēļ. Šādā gadījumā valsts administratīvā iestāde saskaņā ar Sarkanā Krusta ieteikumiem ieceļ jaunu likumisko pārstāvi. Ja iespējams un gan bērns, gan aizbildnis to vēlas, ieteicams bērnam pēc uzturēšanās atļaujas saņemšanas atstāt iepriekšējo likumisko pārstāvi, jo viņi labi viens otru pazīst un starp viņiem varētu būt izveidojušās stabilas attiecības.

Uzņemošā ģimene

Termins “uzņemošā ģimene” lietots rokasgrāmatā, lai apzīmētu ģimeni, kas rūpējas par bērnu saņēmējvalstī Eiropā. Šo terminu ne vienmēr lieto. Šīs ģimenes dažkārt sauc arī par “audžuģimenēm” [*foster families*] un “viesģimenēm” [*host families*].

Atkarībā no valsts var būt dažādi uzņemošo ģimeņu veidi – piemēram, “radu vai tuvinieku ģimene” (bērna tuvākie radnieki vai cilvēki, kurus bērns pazīst) vai “ar bērnu radniecīgi nesaistīta ģimene” (cilvēki, kurus bērns nepazīst).

Radu ģimene ir ģimene, kurā pastāv radniecība līdz pat ceturtajai pakāpei. Tie var būt, piemēram, pirmās pakāpes māsīca vai brālēns. Tomēr “kolektīvisma kultūrās” radniecību attiecina arī uz tuvām attiecībām, piemēram, ar kaimiņu vai tuvu draugu.

Pašreiz esošajā praksē “ar bērnu radniecīgi nesaistīta ģimene” lielākoties ir “vietējo iedzīvotāju ģimene”. Tomēr dažās valstīs, piemēram, Nīderlandē un Vācijā, ir laba pieredze darbā ar “etniski saderīgām ģimenēm”, kurām ir tāda pati vai līdzīga izcelsme kā nepavadītajiem bērniem.

0.6 PĀRSKATS PAR APRŪPES AUDŽUGIMENĒ PIEEJAMĪBU NEPAVADĪTIEM BĒRNIEM EIROPAS VALSTĪS⁹

	Nīderlande	Zviedrija	Apvienotā Karaliste	Īrija	Norvēģija	Vācija	Francija	Itālija	Beļģija	Austrija	Šveice	Somija	Dānija	Luksemburga	Spānija	Portugāle
Organizēta sistēma	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗
Fragmentāra prakse	✗	✗	✗	✗	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Tiek izmantota vispārējā audžuģimeņu sistēma	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	?	?
Atsevišķa sistēma nepavadītiem bērniem	✓	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗
Ievietošana vietējo iedzīvotāju ģimenēs	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	?	?
Ievietošana etniski saderīgās ģimenēs	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	?
Ievietošana tradicionālā audžuģimenē (ģimenē, ko bērns nepazīst)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✗	✗	✗	?	?
Ievietošana radnieku veiktā aprūpē (ģimenes locekļu un radnieku un paziņu lokā)	✓	✓	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	?	?

⁹ No organizācijas RLF projekta ziņojuma 134. lpp.

1

**VISPĀRĒJĀ PĪEEJA
NEPAVADĪTIEM
BĒRNIEM
NEPIECIEŠAMĀ
ATBALSTA UN PADOMA
NODROŠINĀŠANAI**

1.1 VISPĀRĒJĀ IZGLĪTĪBA DARBAM AR MĒRKA GRUPU UN TĀS ĪPAŠO SITUĀCIJU

1.1.1 Ievads

Nepavadīts bērns ir ļoti neaizsargāts – viņš nav pilngadīgs, ir viens pats un ir bēglis. Šo bērnu migrantu statuss, attiecības ar ģimeni un radnieku un paziņu loku, kā arī iespēja, ka bērnus nosūtīs atpakaļ, nozīmē, ka cilvēkus, kas rūpējas par šiem bērniem, ir ļoti svarīgi vispārēji izglītot jautājumā par nepavadītu bērnu īpašo situāciju. Tas ir arī svarīgi, lai piesaistītu uzņemošās ģimenes un sniegtu šīm ģimenēm padomus.

Lai strādātu ar bērniem bēgļiem, ir nepieciešama kultūrvides ziņā jutīga attieksme, kas pamatojas uz cieņu un atvērtību pret bērna kādreizējo atrašanos starp migrantiem, viņa vērtībām un pieredzi.

Svarīgi ir:

- atzīt un cienīt bērnu tajā lomā, kuru viņš vēlas un var pildīt ģimenē, viņa bēgļu gaitās gūto patstāvību, reliģisko pārliecību, vajadzību pēc saskares ar bioloģisko ģimeni, bērna piedzīvoto traumatisko pieredzi un zaudējumus;
- ar cieņu un interesi izturēties pret bērna izpratni par slimībām, viņa skaidrojumiem un iespējamiem risinājumiem;
- ļaut bērnam pēc iespējas vairāk kontaktēties ar savu bioloģisko ģimeni un iesaistīt ģimeni bērna labklājības un attīstības jautājumu risināšanā un patvēruma piešķiršanas procedūrā;
- novērtēt, kādu risku varētu radīt cilvēku kontrabandistu/cilvēku tirgotāju radītais spiediens, ar goda aizskaršanu saistīta vardarbība gadījumā, kad bērns pārstāj ievērot iepriekšējā vidē pieņemtās normas, sieviešu dzimumorgānu kroplošana (*FGM*) un piespiedu laulības.

Šajā modulī tiks skaidrotas konkrētas tēmas šajā saistībā.

1.1.2 Vispārēja informācija par nepavadītiem bērniem

Šajā sadaļā aprakstīti būtiski jautājumi par to bērnu izcelsmi, kuri atstāj savu valsti vienatnē un bēg uz Eiropu.

Ko nozīmē būt bēglim, atrasties vienatnē un būt nepilngadīgam

Nepavadīti bērni ir jaunieši, kas bēguši uz Eiropu bez vecāku vai likumiskā aizbildņa palīdzības. Pirmkārt, tas nozīmē, ka bēgļu gaitās un migrācijas procesā viņi, atrazdamies vienatnē, ir izcietuši visdažādāko veidu smagu, bieži vien dramatisku pieredzi. Tas arī nozīmē, ka viņiem ir nācies mēģināt pašiem šo pieredzi izprast. Šiem bērniem trūkst vajadzīgā atbalsta visos līmeņos, bet jo īpaši emocionālā līmenī.

Turklāt bēgļu gaitu iemesls bieži vien ir dzīve bez nākotnes kara un nabadzības dēļ. Bērni sev līdzī nes pieredzi par briesmām, ikdienā izciestām bēdām un zaudējumiem.

Pirmkārt, bēgšana nozīmē, ka šiem bērniem ir nācies no daudz kā atteikties, proti, no mājām, ģimenes un draugiem, skolas, valsts ar tās kultūru, paradumiem un valodas, viņiem piederošām lietām, sociālā statusa, diplomiem vai to apliecinājuma dokumentiem, nākotnes izredzēm savā valstī utt. Šāda zaudējumu un vairākkārtēja stabilitātes zuduma pieredze nozīmē ļoti daudz ikvienam, kam nācies pamest savu valsti un mēģināt veidot jaunu nākotni pavisam citā valstī ar gluži citu kultūru. Šis zaudējums, kam līdzī nāk ilgas pēc mājām un nedrošības sajūta jaunajā, nezināmajā un dīvainajā vidē, daudziem rada sajūtu, ka zudis pamats zem kājām.

“Nepavadīti bērni *atrodas vienatnē un ir nepilngadīgi*, un tas nozīmē, ka viņiem trūkst ģimeniskas vides un jo īpaši kontakta ar vecākiem. Daudziem šādiem bērniem tas nozīmē, ka viņiem vairs nav, kam piekerties, nav drošības sajūtas un neviena, uz ko varētu patiešām pajauties. Neraugoties uz šo, mēs redzam, ka vecākiem var būt ievērojama ietekme uz bērniem arī bez viņu fiziskas klātbūtnes” (Derleina [Derluyn], Ville [Wille], De Smeta [De Smet] un Brūkārts [Broekaert], 2005).

Patvēruma procedūra

Kad šie bērni beidzot ierodas Eiropā, viņi saskaras ar vēl vienu spriedzes un nenoteiktības posmu, ko rada patvēruma procedūra. Procedūra un arī tajā iesaistīto organizāciju dažādās funkcijas ir grūti saprotamas. Mājās palikusī ģimene bieži nervozē, gaidot patvēruma procedūras iznākumu un cerot uz pozitīvu atbildi jautājumā par patvēruma piešķiršanu un tās iespējamo ietekmi uz ģimenes atkalapvienošanos. Patvēruma meklētāji var arī būt saņēmuši norādījumus no kontrabandistiem vai viņu radnieku un paziņu loka – ko par bēgļu gaitām stāstīt un ko nestāstīt. Tas bērnam var radīt lielu stresu.

Vēl vienas sekas, kas lielākajā daļā Eiropas valstu izriet no patvēruma procedūras, ir tādas, ka bērniem, lai saņemtu nepavadītiem bērniem paredzētos aizsardzības un uzņemšanas pakalpojumus, ir jābūt “vieniem”. Daudzi no bērniem baidās, ka nāksies atgriezties mājās, ja viņi sniegs informāciju par savu ģimeni. Tas var nozīmēt, ka bērniem ir noslēpumi, ko viņi neizpauž, un nepavadītā bērna bioloģisko ģimeni bieži vien ir grūti iesaistīt atbalsta sniegšanā, bērna uzraudzīšanā un aizsargāšanā.

Labā prakse

Organizācijas *Minor Ndako* un *Nidos* ir guvušas labus rezultātus starpniecības pakalpojumu sniegšanā, kurās piedalās kāds, kas gan bērnam, gan viņa ģimenei paskaidro nepavadīta bērna īpašo situāciju (patvēruma procedūru un ģimenes atkalapvienošanās kārtību). Bērns bieži izjūt atvieglojumu, kad viņa ģimene ir pienācīgi informēta par procedūrām un zina, ko ģimene pati var darīt, lai bērns spētu saņemt patvērumu un ģimene – atkalapvienoties.

1.1.3 Nepavadītu bērnu attīstība

Šajā sadaļā ir skatītas trīs attīstības jomas, no kurām katru var būt ietekmējis apstākļu slogs bēgļu gaitās un pirms tam. Tajā ir skatīta labu attiecību un pieķeršanos veidošanās, tas, kā bērns veido savu identitāti, kā arī īpašas attīstības vajadzības, kas raksturīgas jauniem nepavadītiem bērniem bēgļiem.

Pieķeršanās un dzīve uzņemošajā ģimenē¹

Nepavadīti bērni ir lielākoties auguši tādās paplašinātajās ģimenēs, kas no savstarpējo attiecību un pieķeršanās viedokļa ir apmierinošas. Šīs pozitīvās pieredzes dēļ viņi pamatā uzticas viens otram un arī tic saviem spēkiem. Tomēr šo uzticēšanos var mazināt apstākļi, kuru dēļ bērns devies bēgļu gaitās, un bēgļu gaitās gūtā pieredze. Drošu attiecību veidošana un pieķeršanās uzņemošajai ģimenei var palīdzēt bērnam atgūt ticību citiem un sev. Aprūpētāja jutīgums pret bērna vajadzībām un viņa raidītajiem signāliem, aprūpētāja rīcības paredzamība, kā arī bērnam nodrošinātās aprūpes pēctecība un stabilitāte – tie visi ir svarīgi faktori, lai veidotos drošas attiecības, kurās bērns pieķeras aprūpētājam.

Kad bērnu ievieto uzņemošā ģimenē, kuru viņš iepriekš nav pazinis, viņam ik reizi jāveido jaunas, drošas attiecības un jāpieķeras jaunajiem aprūpētājiem. Bērns, kurš jau iepriekš ir pieredzējis drošas attiecības, vieglāk veido tās no jauna, pamatojoties uz iepriekš gūto pozitīvo pieredzi. Turpretim bērnam arī sliktu pieredzi to izdarīt ir grūtāk.

“Pieķeršanās teorijā pieņem, ka mazuļa izdzīvošanai pieķeršanās ir svarīga no evolūcijas viedokļa; katram bērnam ir vajadzīgs kāds, kam pieķerties – kāds, kas viņu aizsargā un rūpējas par viņu pirmajos gados pēc piedzimšanas. Pieķeršanās ir svarīga, lai bērns no mazotnes mācītos kontrolēt savas emocijas, tostarp neirobioloģiskā līmenī. Lielākā daļa bērnu (aptuveni 60 % visā pasaulē) ir kādam droši pieķērušies” (Prinss [*Prins*] un Brāta [*Braet*], 2014, 426. lpp.).

Van Eizendorns, bērnu un ģimenes studiju profesors Leidenes Universitātē, Nīderlandē, ir pierādījis, ka saikne starp bērna pieķeršanās modeli un vecāku pieķeršanās modeli gandrīz nemaz nav atkarīga nedz no kultūras, nedz no ekonomiskā konteksta. Apskats par līdzīgiem pētījumiem dažādos kultūras un ekonomikas kontekstos liecina, ka šī saistība ir 70–80 % (van Eizendorns, 2008).

¹ Plašāku informāciju par pieķeršanos var atrast padziļinātās izpētes materiālā tīmekļa vietnē www.engi.eu.

Dānijas Sarkanais Krusts, organizācijas *Nidos*, *Minor-Ndako* un *JSN* min skaitļus, kas ir salīdzināmi ar tiem, ko konstatējis van Eizendorns. Lielākajai daļai nepavadīto bērnu, kas atradās šo organizāciju pārziņā, bija izveidojušās drošas attiecības ar aprūpētājiem savās izcelsmes valstīs, un bērni viņiem bija ļoti pieķērušies.

“Tomēr pastāvīgi izjustais drošības trūkums bēgļu gaitās un nepieciešamība migrācijas procesā vieniem pašiem tikt galā ar grūti panesamu, bieži vien traumatisku pieredzi var šajos bērnos provocēt būtisku elementāras uzticības zudumu. Neuzticēšanās un pārmērīga modrība daudziem bēgļiem ir aizsargājoši faktori, pielāgošanās stratēģija, veids, kā izdzīvot. Kāda bēgļa vārdiem: “Bēgļu gaitās uz Eiropu man izdevās izdzīvot tāpēc, ka es nevienam neuzticējos”” (Plisīrs [*Plysier*], 2003).

Iepriekšminētajā van Eizendorna vadītajā pētījumā ir secināts, ka adopcija un ilgtermiņa aprūpe audžuģimenē ir lietderīgi pasākumi bērniem, kas agrā bērnībā saskārušies ar zaudējumiem un nevērību pret sevi. Tieši tāpēc pieņem, ka audžuģimeņu piedāvātā pēctecība un stabilitāte spēj labot kaitējumu, ko jauniem bēgļiem radījusi elementāra nespēja uzticēties un stabilas pieķeršanās trūkums (van Eizendorns, 2008).

Nīderlandes norādījumos par jauniešu aprūpi (de Volfa [*de Wolff*], Dekere van der Sande [*Dekker-van der Sande*], Sterkenburga [*Sterkenburg*] un Tomesa-Vrēdenhila [*Thoomes-Vreugdenhil*], 2015) ir minētas šādas vadlīnijas elementāras uzticēšanās veicināšanai:

- “veltiet laiku saziņai ar bērnu pozitīvā un rotaļīgā veidā. Aiciniet bērnu darīt lietas ar jums kopā, ļaujiet bērnam darboties patstāvīgi, bet vienmēr saglabājiet kontroli pār situāciju;
- runājiet un rīkojieties draudzīgi. Radiet brīvu un pozitīvu atmosfēru, priecājieties un izbaudiet kopā pavadīto laiku;
- rīkojieties prognozējami, viesiet bērnam pašāvērtību un runājiet skaidru valodu. Runājiet un rīkojieties tā, lai jūsu vārdi saskanētu ar jūsu darbiem;
- veltiet bērnam visu savu uzmanību, nodibiniet kontaktu ar viņu. Uzmanīgi vērojiet un klausieties, un sakiet bērnam, ko pēc jūsu domām viņš dara un kādas ir viņa emocijas. Pārbaudiet, vai esat to noteicis pareizi, un vajadzības gadījumā papētiet savus secinājumus;
- iedomājieties sevi bērna vietā, apsveriet, kas notiek viņa prātā, parādiet viņam, ka viņu uzklausa. Piedāvājiet bērnam mierinājumu vai palīdzību ik reizi, kad bērns ir noskumis vai nobijies, un turpiniet būt viņa tuvumā, ja bērns piedāvājumu atraida;
- izskaidrojiet bērnam cēloņu un sekū sakarību; palīdziet bērnam saskatīt saikni starp notikumu, jūtām un rīcību;
- mēģiniet pēc iespējas labi reaģēt uz bērna vajadzībām un vēlmēm. Ja tas nav iespējams, izskaidrojiet bērnam iemeslus. Tad bērns jutīs, ka jums ir nopietna attieksme pret viņu”.

Attiecības ar uzņemošo ģimeni un bioloģisko ģimeni

Labā prakse. Kontakti ar bērna bioloģisko ģimeni

Organizācijas *Nidos* pieredze liecina, ka nepavadīti bērni dažreiz ne visai pozitīvi uztver to, ka viņus ievieto uzņemošā ģimenē. Bērni saka, ka viņiem jau ir tēvs un māte un viņi nevēlas jaunus vecākus, vai arī ka vēlas ģimeni ar skaistu māju, kur viņi tūlīt pat varētu apgūt holandiešu valodu, un nekas cits viņus neinteresē. Ir arī tādi nepavadīti bērni, kuri neiebilst pret ievietošanu uzņemošā ģimenē, bet, tur ievietoti, uzvedas kā viesi un nemaz neizveido saikni ar ģimeni. Uzņemošā ģimene tad var justies vilusies, jo tā vēlas dibināt labas attiecības ar bērnu un pieķerties viņam.

Tāpat kā jebkuram citam bērnam aprūpē audžuģimenē nepavadītam bērnam ir spēcīga saikne ar savu bioloģisko ģimeni, pret kuru viņš izjūt spēcīgu lojalitāti. Šos bērnus var mākt bailes par to, ka viņiem tik ļoti patiks dzīve kopā ar uzņemošo ģimeni, ka viņi justos kā nodevēji pret savu bioloģisko ģimeni. Viņiem arī var būt bail pazaudēt savu ģimeni, pieķeroties uzņemošajai ģimenei.

Organizācija *Nidos* secina, ka vislabāk šajos gadījumos ir izturēties ar cieņu pret bērna viedokli, un arī to, ka (vēlams regulāri) kontakti ar bērna bioloģisko ģimeni palīdz gan bērnam, gan arī uzņemošajai ģimenei. Nīderlandes audžuģimeņu aprūpes organizācija norāda, ka ir svarīgi, lai bioloģiskie vecāki bērnam dotu “emocionālu piekrišanu” dzīvošanai audžuģimenē. Tas bērnam ļauj vieglāk izveidot saikni ar “jauno” ģimeni. Savstarpēja uzticēšanās un cieņa starp bioloģisko ģimeni un uzņemošo ģimeni palīdz bērnam labāk pielāgoties dzīvei uzņemošajā ģimenē.

Nepavadīta bērna identitātes veidošanās

Pusaudža vecumā identitātes veidošana ieņem ļoti svarīgu vietu bērna attīstībā. Šajā dzīves posmā pusaudži mēģina veidot paši savu identitāti attiecībās ar vecākiem, brāļiem un māsām, draugiem un sabiedrību kopumā. Migrācija vienatnē bieži traucē identitātes veidošanās procesam (van der Vērs [van der Veer], 2002).

Nepavadīti bērni bieži vien ir piedzīvojuši grūtības migrācijas procesa laikā, un viņiem tās ir nācies pārvarēt pusaudžu vecumā. Daudzie stresori, kas saistās ar piespiedu migrāciju šajā posmā, ietekmē šo bērnu psihosociālās funkcijas. Viņiem taču ir nācies doties prom no savā izcelsmes valstī esošiem draugiem un vienaudžiem, viņu paraugcilvēkiem. Viņiem arī nav vecāku, kuriem ir ļoti svarīga loma sevis identificēšanā un nošķiršanā. Šie faktori sarežģī savas identitātes netraucētu veidošanos, un tāpēc daudziem nepavadītiem bērniem rodas aizvien sarežģītāki jautājumi par savu identitāti (Plisīrs, 2003). Grūtajā identitātes veidošanās procesā bieži vien viens no svarīgākajiem faktoriem ir lojalitāte pret ģimeni un kultūru. Nepavadītiem bērniem, veidojot savu identitāti, jāapvieno divu pilnībā atšķirīgu kultūru vērtības un standartu. Viņiem jāmeklē veidi, kā pašiem izjust savas kultūras saknes un tās pārnest jaunā – Rietumu – sabiedrībā.

Atbalsts identitātes veidošanā

Bērni, kas auguši “paplašinātās ģimenes kultūrvidē” savu identitāti izjūt kā daļu no ģimenes un tikai mazākā mērā kā indivīdi, tāpēc pēc ilgāka Rietumu sabiedrībā pavadīta laika viņiem var rasties mulsinošas sajūtas. Bērns jutīsies tā, it kā viņš dzīvotu “starp kultūrām”, un tas var izraisīt pārpratumus vai atsvešināšanos. Tā rezultātā bērnu var pat izslēgt no sākotnējā sociālā konteksta vai izstumt no paplašinātās ģimenes, jo bērna uzvedība “kaitē ģimenes godam”.

Izmaiņās, ko bērns pārdzīvo Eiropā, kur valda jaunas un liberālākas normas un vērtības, ļoti svarīgi iesaistīt bioloģisko ģimeni. Tāpat ir svarīgi palīdzēt bērniem saprast, cik viņi ir neaizsargāti, ja nevēlams kādam piederīgi – paplašinātajai ģimenei, tautiešiem vai saviem vienaudžiem. Viņiem ir jāatrod līdzsvars starp dažādajām kultūrām. Veiksmīgi darbojoties jaunajā sabiedrībā, bērns arī var dot savu ieguldījumu ģimenes labklājībā un vairot ģimenes godu. Tad paplašinātajai ģimenei būs vieglāk pieņemt citādu uzvedību, kurā ir vairāk brīvības.

Sociālā atstumtība jeb sajūta, ka nekur neiederis, rada lielu stresu un var izraisīt psiholoģiskas problēmas vai patopsiholoģiskas parādības. Nepavadītiem bērniem sniegtajā padomā un atbalstā ir ļoti svarīgi koncentrēties uz sociālo radinieku un paziņu loku uzturēšanu un attīstīšanu, paraugcilvēkiem un draudzības saišu veidošanu, jo pat viena draudzība var radīt ievērojamu atšķirību.

Ir svarīgi veidot saikni starp bērnu, kāds viņš bija savā izcelsmes valstī, un viņa personību, kura veidojas jaunajā situācijā.

Grupās identitāte

Sēkefelds [*Sökefeld*] raksturo grupas identitāti kā “konstrukt, kam pamatā ir iezīmes, ko grupas locekļi uzskata par būtiskām un kuras tiem ir kopīgas. Diasporas atmiņas par dzimteni, sarunas par kopīgo vēsturi vai kopīgi pārciestajām traumām veido kopīgās identitātes pamatu. Šajā ziņā diaspora ir uz iztēli balstīta kopiena, kurai pamatā ir diskursa konstrukcija” (Sēkefelds, 2006, 266.–267. lpp.).

Šāda veida grupas identitāte un kopīgā trauma bieži sastopama eritrejiešu bērnu vidū, kas pameta Eritreju 2014.–2015. gadā. Viņi nevienam neuzticas un vēlas palikt kopā.

Īpaši attīstības uzdevumi nepavadītiem bērniem

Gan jauni bēgļi, gan arī nepavadīti nepilngadīgie patvēruma meklētāji atrodas dinamiskā attīstības procesā pirms brieduma sasniegšanas tāpat kā visi citi bērni. Tāpēc vajadzīgi vispārējo attīstību veicinoši uzdevumi katrai vecuma grupai, kuri jāizpilda, lai bērni varētu kļūt par darboties spējīgiem pieaugušiem cilvēkiem. Pusaudžiem šie uzdevumi ir iemācīties par sevi rūpēties, iemācīties dzīvot sabiedrībā un iemācīties veidot un ietekmēt savu dzīvi. Bērniem, kas bēgot pametuši savu izcelsmes valsti, šos uzdevumus ir grūtāk izpildīt.

Viņiem ir nepieciešami īpaši ar kultūru un bēgļa statusu saistīti attīstības uzdevumi, kas izriet no viņu izcelsmes un situācijas, kādā šie bērni ir nonākuši.

Šie papildu uzdevumi ir saistīti ar sociālajiem kontaktiem vai atrašanos sociālā izolācijā, mājās palikušo ģimeni, kultūras atšķirībām un integrāciju, pēctraumas problēmu pārvarēšanu un nākotnes izredzēm (van der Vērs, 2002).

Noturība

Kaut arī šķiet, ka lielākoties nepavadīto bērnu attīstība nav cietusi, apstākļi, kuros notiek viņu attīstība, dažos aspektos ir mazāk labvēlīgi, un tas viņus dara neaizsargātus. Organizācijas *Nidos* pirmajā metodoloģiskajā izdevumā holandiešu psihoterapeits van der Vērs 1996. gadā rakstīja šādi: “normālā attīstības procesā kavēkļus galvenokārt izraisa vides faktori, un tikai nelielā gadījumu skaitā to cēlonis ir pašam bērnam piemītošie ierobežojumi vai traucējumi”. Papildus tam Derleina [*Derluyn*] (2005) uzsver, ka pat tad, ja šīs problēmas būtiski ietekmē šādu bērnu funkcionēšanu un emocionālo labsajūtu, viņi vēl aizvien ir un paliek “normāli bērni normai neatbilstošās situācijās”.

Nī Rahaleja (2010) par noturību raksta šādi: “Ratere [*Rutter*] (2003) vedina uz domām, ka, kaut arī daži bērni bēgļi ir psiholoģiski neaizsargāti un vēl dažiem ir “traucēta” uzvedība, lielākā bērnu daļa spēj pārvarēt daudzus stresus, ar ko viņi saskaras. Aizvien lielāku uzmanību pievērš dažādajiem veidiem, kā bērni reaģē uz piespiedu migrācijas radītajiem izaicinājumiem, un tam, ka daudzi no viņiem kļūst par “aktīviem izdzīvotājiem”, nevis “pasīviem upuriem” (Ruso [*Rousseau*] un Drapo [*Drapeau*], 2003, 78. lpp.). Piemēram, Kolī [*Kohli*] (2006a) aptaujātie sociālie darbinieki teica, ka uzskata nepavadītos nepilngadīgos par “interesantiem un elastīgiem savā spējā izdzīvot un tikt ar visu galā laikā, kad pastāv lielas grūtības” (7. lpp.). Būtībā šo jauno cilvēku noturību – vismaz daļēji – sāk atzīt; kaut arī Germane [*German*] (2004) apgalvo, ka bēgļu noturības pētījumiem vēl netiek veltīta

tāda uzmanība kā pētījumiem par viņu neaizsargātību un tās izpausmēm. Kaut arī definīcijas ir dažādas, saskaņā ar Mastenu [*Masten*] un Pauelu [*Powell*] (2003) noturība ir saistāma ar “pozitīvas pielāgošanās modeļiem ievērojama riska vai nelabvēlīgu apstākļu kontekstā” (4. lpp.). Cilvēks var būt noturīgs vai izrādīt noturību attiecībā uz konkrētu risku (Ungars [*Ungar*], 2004). Vairāki autori ir izteikušies par piespiedu migrantu, tostarp nepavadītu nepilngadīgo, noturību (piem., Meke [*Muecke*], 1992; Ahērns [*Ahearn*], 2000; Kolī un Metere [*Mather*], 2003; Kolī).”

1.1.4 Psihologiskā labsajūta

Bērni un pusaudži, kas devušies bēgļu gaitās bez pavadoņa, ir neaizsargāta grupa Eiropā. Grūtā dzīves situācija var ietekmēt viņu emocionālo labsajūtu, izraisot nopietnas emocionālās un uzvedības problēmas (Derleina un Brūkārts [*Broekaert*], 2008; Feizela [*Fazel*], Rīda [*Reed*], Pentera-Brika [*Panter-Brick*] un Stains [*Stein*], 2012). Neziņa bieži liek šiem bērniem un pusaudžiem domāt, ka īstenot sapņus būs grūti. Tas var būt cēlonis lojalitātes konfliktiem attiecībā uz vecākiem, ģimeni un izcelsmes valsti, kuriem bērns varētu būt daudz ko solījis (Derleina un Brūkārts, 2008).

Bērniem bēgļiem un nepavadītiem bērniem jo īpaši novēro vairākas uzvedības un emocionālas problēmas – miega traucējumus, panikas lēkmes, ieraušanos sevī, apātiju, murgošānu, dažādas attīstības problēmas, galvassāpes, hiperaktīvu uzvedību, depresiju, pasivitāti, koncentrēšanās traucējumus, trauksmes simptomus, vientulību, atšķirtības trauksmi, zemu pašvērtējumu, gremošanas traucējumus un ēšanas problēmas.

Trauma un stress

Nepavadītiem bērniem bieži vien jātiek galā ar traumām², zaudējumiem, nepatīkamu ceļošanas pieredzi un bažām par mājās palikušo ģimeni, kā arī ar stresu saistībā ar patvēruma pieprasīšanas procedūru un ģimenes atkalapvienošanos. Negatīvam patvēruma procedūras un citu ar uzturēšanos saistīto procedūru iznākumam vai arī ilgai ģimenes atkalapvienošanās procedūrai var būt ļoti kaitīga ietekme, vēl vairāk palielinot bērnu pārdzīvoto stresu.

Neziņas un spriedzes radītais stress neveicina atkopšanos pēc traumas. Nīderlandē veiktā longitūdinālā pētījumā, kurā aplūkoja psiholoģiskas problēmas, traumatiskas stresa reakcijas un pavadītu nepilngadīgu bēgļu, Nīderlandes bērnu un nepavadītu nepilngadīgu patvēruma meklētāju pieredzi, atklājās, ka salīdzinājumā ar divām pārējām grupām nepavadīti nepilngadīgie patvēruma meklētāji vairāk ziņo par notikumiem, kas izraisījuši stresu viņu dzīvē. Turklāt nepavadīti nepilngadīgie patvēruma meklētāji biežāk bija piedzīvojuši vairākus traumatiskus notikumus salīdzinājumā ar divām pārējām grupām (Bīna [*Bean*], Derleina, Ērelingsa-Bontekū [*Eurelings-Bontekoe*], Brūkārts un Spinhovens [*Spinhoven*], 2007).

Nepavadītu bērnu psiholoģiskā labsajūta ir aplūkota vēl vienā papildu longitūdinālā pētījumā, ko veica Vervlīta [*Vervliet*], Maiere Demota [*Meyer Demott*], Jākbosena [*Jakobsen*], Brūkārts, Heirs [*Heir*] un Derleina (2014). Šajā pētījumā 18 mēnešu posmā apsekoja 103 nepavadītus bērnus, sākot no viņu ierašanās dienas Beļģijā. Nepavadītiem bērniem kopumā bija augsts trauksmes, depresijas un pēctraumas stresa traucējumu (PTST) līmenis. Lineāro jaukto modeļu analīze neparādīja ievērojamas

² Plašāku informāciju par traumām var atrast padziļinātās izpētes materiālā tīmekļa vietnē www.engi.eu.

atšķirības garīgās veselības vērtējumā laika gaitā, norādot uz garīgās veselības problēmu ilgstošu saglabāšanos šajā iedzīvotāju grupā. Traumatiskas pieredzes gadījumu skaits un ikdienā pārdzīvotie stresori (stresoru skaits ievērojami paaugstina depresijas simptomu (ikdienā pārdzīvotie stresori), trauksmes un PTST (traumatiska pieredze un ikdienā pārdzīvotie stresori) līmeni.

Psiholoģiskā palīdzība³

Nepavadītu bērnu emocionālās labsajūtas nodrošināšana ir nopietna problēma, viņus atbalstot un uzņemot. Lielos uzņemšanas centros bieži vērojama pašdestruktīva un suicidāla uzvedība. Uzņemot bērnus ģimenēs, šāda uzvedība gandrīz nekad nav vērojama.

Labā prakse

Atbilstoši organizāciju *JSN* un *Nidos* secinājumiem destruktīvu un agresīvu uzvedību vai bērnu nozūšanas gadījumus gandrīz nekad nenovēro to nepavadīto bērnu grupā, kas dzīvo uzņemošajās ģimenēs, bet tādi gadījumi ir novērojami uzņemšanas iestādēs, jo īpaši lielajās iestādēs. To ir secinājis arī Eiropas Bērnu ombudu tīkls (*ENOC*) (2016, 18. lpp.). Saskaņā ar organizācijas *JSN* pieredzi kopš 2011. gada mazāk nekā vienam procentam nepavadīto bērnu, kas dzīvo uzņemošajās ģimenēs, novēro pašdestruktīvu, suicidālu uzvedību un psihofarmakoloģisko vielu lietošanu.

Var pieņemt, ka nepavadītus bērnus ne vienmēr savlaicīgi nosūta psiholoģiskās aprūpes pakalpojumu saņemšanai. Psihiskās veselības aprūpes organizācijas ne vienmēr ir kultūras ziņā atbilstošas vai arī piemērotas šo bērnu nestabilajai situācijai. Starpkultūru psiholoģiskais atbalsts, ja tas pieejams, bēgļiem ir labāk piemērots.

Labā prakse: Trauma un atkopšanās

Nīderlandē tagad kopumā iesaka iesaistīt bērnus ikdienas dzīvē, cik vien iespējams ātri pēc traumatiskās pieredzes. Tas ļauj viņiem justies drošībā tagadnē, samazinot briesmu radīto stresu (pāruzbudinājumu). Eksperti arī apzinās, ka iztaujāšana par traumu saistās ar atkārtotas traumas risku un tāpēc tā pēc iespējas jāsamazina.

Traumu pārdzīvojušiem bērniem bēgļiem, kas nevar atkopties paši, ir vajadzīga specializēta aprūpe. Pārdzīvotā trauma var arī kavēt patvēruma pieprasījuma izskatīšanu, ja bērns nav spējīgs sniegt paziņojumu par traumatisko pieredzi, ko pārdzīvojis.

Kā rīkoties aprūpētājiem:

- pēc iespējas ātrāk piedāvāriet bērniem piemērotu dienas režīmu;
- apspriediet traumatisko pieredzi tikai ar tiem bērniem, kuri ir skaidri parādījuši, ka vēlas to darīt (neiztaujāriet bērnu, ja viņš to nav gribējis);
- apgūstiet zināšanas par to, kā cilvēks pārdzīvo traumu un kādi ir ar traumu saistītie simptomi;
- piedāvāriet profesionālu aprūpi, ja simptomi neizzūd;
- pievērsiet jurista un intervētāja uzmanību tam, ka trauma var būt šķērslis pareizām atbildēm intervijā, ko sniedz patvēruma procedūras vajadzībām.

³ Plašāku informāciju par psiholoģisko palīdzību var atrast padziļinātās izpētes materiālā tīmekļa vietnē www.engi.eu.

1.1.5 Ar drošību saistītie riski

Salīdzinājumā ar citiem bērniem nepavadītiem bērniem ir papildu risks, kas izriet no bēgļu neaizsargātā statusa, ģimenes prombūtnes vai atbildību uzņemties spējīga pieauguša trūkuma un, iespējams, arī tā, ka viņi ir izsmēluši tiesiskās aizsardzības līdzekļus saņemt uzturēšanās atļauju.

Cilvēku tirdzniecība

Bieži vien ceļā uz Eiropu nepavadīti bērni jau ir bijuši kontrabandistu rokās, jo tas varēja būt vienīgais iespējamais ceļošanas veids. Var gadīties, ka daži no viņiem bijuši ne vien kontrabandistu, bet arī cilvēku tirgotāju rokās. Cilvēku tirdzniecību piekopj dažādām vajadzībām (tostarp prostitūcijai, narkotiku kontrabandai, ieroču kontrabandai un bezmaksas darbaspēka iegūšanai), un tā ne vienmēr notiek tikai ceļā uz Eiropu, bet arī pēc tam, kad bērns ir ieradies Eiropā. Nepavadīti bērni ir ļoti neaizsargāti, un cilvēku tirgotāji viņus var viegli ietekmēt. Cēloņi var būt radnieku un paziņu loka sniegtā atbalsta trūkums, bērnu vēlēšanās palīdzēt ģimenei, ģimenes spiediens sūtīt mājup naudu un dažreiz pat maģija vai okultisms.

Labā prakse: cilvēku tirdzniecības pazīmes

Organizācija *Nidos*, pamatojoties uz literatūru un pieredzi, ir izstrādājusi sarakstu ar pazīmēm, kas "tieši" vai "netieši" liecina par cilvēku tirdzniecības pazīmēm. Šis saraksts īpaši noder, pirmoreiz tiekoties ar bērnu centrā, kad viņš tur ierodas reģistrēties un iesniegt pieteikumu un kad jāizlemj, vai bērns nosūtāms uz slēgto uzņemšanas centra daļu. Tālāku izpēti veic slēgtajā uzņemšanas centrā.

Cilvēku tirdzniecības pazīmju noteikšana

TIEŠĀS PAZĪMES

Ceļojuma organizēšana: ģimene nav nedz organizējusi, nedz apmaksājusi ceļojumu, bērnam nav zināms ceļojuma galamērķis, nav zināms, kāpēc viņš devies uz konkrēto valsti.

Dokumenti: bērnam nav personu apliecinošu dokumentu, vai arī tie ir viltoti, viņš valstī uzturas nelegāli un ir ieradies no valsts, kurā pastāv cilvēku tirdzniecības risks.

Ģimene: ģimenei ir izteikti draudi un/vai tā ir šantažēta, ģimene ir nabadzīga.

Cilvēku tirgotājs: persona, kas ir kopā ar bērnu, veic vajadzīgās darbības vīzas iegūšanai; bērnam šī persona nav pazīstama; persona ir saistīta ar cilvēku tirgotājiem.

Finanšu lietas: bērnam jāapmaksā parāds, mājoklis, apģērbs utt.; finanšu lietas kārto kopā ar bērnu esošā persona, bērns atrodas šīs personas atkarībā.

Apmēšanās vieta valstī: bērns nezina savas mājas vai darbavietas adresi, bērns darbā guļ.

Vardarbība vai ļaunprātīga izmantošana: pret bērnu izturas vardarbīgi vai viņam draud; redzamas ļaunprātīgas izmantošanas pazīmes.

Darbs: bērnu spiež strādāt, nodarboties ar prostitūciju, bērns ieradies valstī melīgu solījumu vadīts, bērns aizbēdzis.

Atrašanas vieta atrasta: bērns bēg no policijas vai arī tā viņu atrod, vai arī bērns lūdzis policijas palīdzību.

NETIEŠĀS PAZĪMES

Veselība: sūdzības par miega un gremošanas problēmām.

Bailes: no cilvēku tirgotāja, situācijas, vardarbības.

Attieksme: ieraušāns sevī, stress.

Stāstījums: nepilnīgs, nesaprotams, neticams, pārstāstīts.

Seksuālās izmantošanas risks

Nepavadītiem bērniem, atrodoties bēgļu gaitās un pirms tam, ir augsts izvarošanas risks. Izvarošana galu galā ir diezgan bieža parādība kara situācijās. Ir arī tādi bērni, galvenokārt meitenes, kas “pērk drošību” kā izdzīvošanas stratēģiju, piedāvājot sevi vīriešiem apmaiņā pret aizsardzību. Dažreiz šādām meitenēm raksturīga pārmērīgi seksualizēta uzvedība pirmajā posmā pēc bēgļu gaitām. Tas viņas dara par vieglu mērķi ļaunprātīgai izmantošanai piespiedu prostitūcijā, bet viņas ir ļoti neaizsargātas arī pašas savā vidē. Uzņemotajai ģimenei un cilvēkiem, kas nodrošina bērnam padomu (aizbildnim, mentoram utt.), jāpārlicina bērns atteikties no šādas uzvedības un jāpārlicina mainīt šādu uzvedību.

Šāds risks ir arī, piemēram, “dejojošajiem puisēniem” (*Bacha bazi*), bieži no Afganistānas, kuri agrā vecumā mācījušies dejojot kā meitenes un kurus seksuāli izmanto vecāki vīrieši. Viņu uzvedībai var būt raksturīgi sievišķīgi žesti, kas dara viņus neaizsargātus pret jauniem ļaunprātīgas izmantošanas gadījumiem.

Piespiedu darba un kontrabandas risks

Nepavadītus bērnus izmanto arī nelikumīgai ieroču vai narkotiku ievēšanai vai arī ekspluatācijai darbā. Šim nolūkam bieži izmanto draudus, ka būs jāatlīdzina cilvēku tirgotājam ceļa izdevumi, bet var būt iesaistītas arī plašākas noziedzīgas organizācijas. Jaunieši, kas ierodas nelikumīgi un ir vecāki par 18 gadiem, ir ļoti neaizsargāti pret šāda veida ļaunprātīgu izmantošanu un ekspluatāciju.

1.2 DARBS STARPKULTŪRU VIDĒ

1.2.1 Ievads

Darbs ar nepavadītiem bērniem ir darbs ar bērniem, kas nāk no dažādām kultūrām. Tāpēc zināšanas un prasmes par to, kādai jābūt pieejai šiem bērniem, ir ļoti svarīgas.

Galvenā nozīme darbā ar šiem bērniem, kas izauguši dažādās kultūrās, ir starpkultūru ziņā jutīgai saziņai. Papildus zināšanām par bērna kultūras sociālo struktūru ir svarīgi spēt saprast šīs normas un vērtības bērna skatījumā, pašiem apzināties savas kultūras un etniskās izcelsmes ietekmi uz domāšanu un rīcību un spēt prasmīgi pārvarēt atšķirības. Svarīgi ir arī parādīt empātiju, radošu attieksmi un drosmi (Jesuruna [Jessurun], 2008, 503.-514. lpp.).

1.2.2 Kultūru ziņā jutīga saziņa

Kultūra ir dinamiska, tāpēc, lai uzlabotu saziņu, ir nepietiekami zināt par citām kultūrvidēm. Speciālists var iegūt zināšanas par otru cilvēku, tikai tiekoties ar viņu – mijiedarbībā un dialogā. Tas nozīmē empātiju pret cilvēkiem, interesi par to, kas viņi ir un kas viņiem ir svarīgs, kā arī robežu ievērošanu.

Nepavadītiem bērniem ir svarīgi sajust, ka viņi var droši sarunāties. Sarunas nolūkam jābūt skaidram – jāvienojas par sarunas ietvaru un jāpārrunā, kas ar sniegto informāciju notiks. Ja speciālistam nākas saskarties ar traumu vai arī smagām tēmām vai noslēpumiem, svarīgi vienoties par to, kas tiks apspriests un kas ne, vai izlemt, kurā brīdī saruna tiks pārtraukta.

Otru personu aicina dalīties, uzdodot atvērtus jautājumus (kas, ko, kā, kad). Aktīva klausīšanās ir saistīta ar dziļāku saruna biedra iztaujāšanu – to var panākt tikai tad, ja jūs novirzāties no iepriekš sagatavotā intervijas plāna. Speciālistam jārod iespēja uzklaut sarunu biedra jautājumus un jāzina viņa attieksme pret citām kultūrām, kā arī pret savējo. Tendence dot priekšroku konformismam, kas paredz pakļaušanos valdošajām sociālajām normām, ir lielāka nekā daudzi cilvēki to apzinās. Ir svarīgi veidot reālu saikni ar otru cilvēku, uztverot viņu ar atvērtu prātu. Bērnu gadījumā ir svarīgi arī novērtēt viņu attīstības līmeni.

Labā prakse

Organizācija *Minor-Ndako* velta diezgan ilgu laiku uzticēšanās pilnu attiecību veidošanai ar bērnu. Organizācija ir secinājusi, ka šiem bērniem ir vajadzīgi paskaidrojumi par viņiem piedāvāto palīdzību. Galu galā daudziem no viņiem nav bijusi pieredze ar sociālajiem darbiniekiem. Runāšanu par grūtībām var uztvert kā veidu, kurā šīs grūtības saglabājas un samilzt. Sarunas par personīgas dabas jautājumiem var interpretēt kā morāli nepieņemamas. Stāstot par sevi pieaugušajam, kurš veic pierakstus, bērns var justies tā, it kā viņu iztaujātu policija. Tas var radīt bailes un nedrošības

sajūtu, jo īpaši bērniem, kas ieradušies no nestabiliem reģioniem, kur uzticēties otram ir grūti vai pat neiespējami. Tāpēc organizācijas *Minor-Ndako* darbinieki, pirms viņi sāk uzdot bērniem personīga rakstura jautājumus, iepazīstina bērnus ar sevi un pastāsta par to, kā viņi strādā. Tas ir pretēji tradicionālajai sociālā darba pieejai, kur ar uzvedinoša jautājuma palīdzību pieņemts mudināt klientu spert pirmo soli.

Starpkultūru saziņā var rasties problēmas, jo cilvēki atšķirīgi interpretē uzvedību. Tāpēc ir svarīgi apzināties etnocentriskās subjektivitātes risku, uztverot savas vērtības un standartus kā pārākus par universālajiem. To apzināties un pārvarēt palīdz turpmāk aprakstītā metode.

Pinto [*Pinto*] (2007) izstrādātā trīs soļu metode var palīdzēt veidot rezultatīvāku starpkultūru saziņu. Pirmie divi soļi māca mums uztvert lietas no abām perspektīvām (no sava un no otra cilvēka skatpunkta). Trešajā solī var noteikt atšķirības abās kultūrās. Šis modelis ir īsumā aprakstīts turpmāk sniegtajā ierāmējumā.

Starpkultūru saziņa⁴

- 1. solis.** Cilvēks sāk apzināties, kā paša kultūra ietekmē cilvēka uzvedību.
- 2. solis.** Cilvēks sāk apzināties, uzdot jautājumus, mācīties un gūt ieskatu cita cilvēka kultūrā un no tās izrietošajā uzvedībā.
- 3. solis.** Izpratne, ko dod šīs zināšanas, ļauj veidot reālas saiknes un tiltu starp to, kas jūs daļa.

1.2.3 Nepavadīta bērna kultūras konteksts

Šajā sadaļā ir aprakstītas vissvarīgākās atšķirības nepavadītu bērnu un uzņēmējvalstu kultūrās. Tajā ir aplūkotas darba metodes, attieksme un labā prakse, kas ir svarīga padoma sniegšanai bērnam un viņa jaunajai ģimenei. Lai dotu nepavadītiem bērniem padomu, ievērojot cieņu pret viņiem, atbalstītu viņus situācijās, ar kurām tie saskaras, un pazītu apdraudējumus, kuriem viņi, būdami neaizsargātā stāvoklī, ir pakļauti, vajadzīgas zināšanas par viņu kultūras galvenajiem aspektiem, izcelsmi un iespējām.

Paplašinātās ģimenes kultūra

Nepavadīti bērni parasti pārstāv kultūru, kur ģimenes jēdziens ir paplašināts; tā ir kultūra, kurā paplašinātās ģimenes intereses ir ārkārtīgi svarīgas. Bērns bieži vien pamet mājas tāpēc, ka šādu lēmumu pieņēmusi (paplašinātā) ģimene, kura savukārt tā labā veikusi lielus finansiālos ieguldījumus un upurējusies emocionāli. Laiks, kurā bērns dodas prom, nozīmē, ka viņš neatkarīgi no vecuma ir sasniedzis briedumu. Nepavadīti bērni parasti ir izturīgi jaunieši, kas vēlas palīdzēt uzlabot (paplašinātās) ģimenes labklājību – jo īpaši sākumā.

Parasti “bēgļu un patvēruma meklētāju izcelsmes valstu” un “rietumvalstu” kultūras atšķirību apzīmēšanai izmanto terminus “paplašinātās ģimenes kultūra” pretstatā “individuālisma kultūrai” vai

⁴ Iegūts no Kaves Butes [*Kaveh Bouteh*] prezentācijas organizācijā *Nidos*, 2016. gada maijā.

“kolektīvisma kultūrai”. Pinto (2007) apgalvo, ka individuālisma kultūrās augstākais mērķis ir indivīda gūtais papildījums un kolektīvisma kultūrās tas ir (ģimenes) gods.

Koncentrēšanās uz individuālu papildījumu un personības attīstību var likties dīvaina nepavadītiem bērniem, kas nesen ieradušies Rietumos. Tas kļūst skaidrs, redzot viņu tiekšanos apmierināt ģimenes cerības un norādījumus un vēlmi palīdzēt ģimenei, nekavējoties sūtot māņup naudu pat tad, ja viņi saņem tikai ļoti nelielu kabatas naudai domātu summu. Arī, izvēloties skolu, viņiem daudz vairāk par individuālā papildījuma iespējām rūp tas, ko sagaida ģimene. Turklāt ģimenes, kas palikušas mājās, salīdzina bērna sūtītās naudas summas, skolu, kurā mācās bērns, un bērna sasniegumus ar citu panākumiem. Pielāgošanās individuālisma kultūrai var atsvešināt bērnu no (paplašinātās) ģimenes, radot risku, ka viņu no tās atšķirs, izstums vai atraidīs.

Bērniem, kas auguši paplašinātās ģimenes kultūrā, māca cienīt vecākus cilvēkus un neturēties pie sava viedokļa un vēlmēm. Sava viedokļa izteikšanu bieži uzskata par cieņas trūkumu un sliktas audzināšanas pazīmi, kas apkauno ģimenes godu. Demokrātijas principi un vārda brīvība, piemēram, sava viedokļa vai redzējuma paušana un dalība lēmumu pieņemšanas procesā, nepavadītam bērnam nav pierasta lieta. Tāpēc bērns var justies ļoti neērti, ja viņam pastāvīgi lūdz izteikt savu viedokli.

“Vainas” kultūra pretstatā “kauna” kultūrai

Atšķirība, pretstatot uzvedību individuālisma un kolektīvisma kultūrās, ir saistīta ar atšķirībām starp vainas (individuālisma) kultūru un kauna (kolektīvisma) kultūru.

Katrā no šīm kultūrām ir savs noteikumu kopums, ko uzskatīt par nepareizu rīcību vai nepareizu uzvedību, un to nosaka indivīda un citu cilvēku *uzskati* par vainu.

“Vainas” kultūrā parasti un vispirms uzsver patiesību, taisnīgumu un indivīda tiesību saglabāšanu. Tur mudina domāt, ka tieši vainas apziņa ir tā, kas attur cilvēku no uzvedības, kas ir pretrunā viņa pašam, kā arī kultūrā pieņemtajam uzvedības kodeksam. Turpretim tipiskā “kauna” kultūrā citu cilvēku uzskati ietekmē uzvedību daudz spēcīgāk nekā indivīda uzskati. Viens no galvenajiem šīs kultūras stūrakmeņiem ir vēlēšanās saglabāt cieņu un izvairīties no apkaunojuma. Turklāt nespēja pārdzīvot kauna sajūtu var neļaut indivīdam pat pašam savā priekšā atzīt vainu vai to, ka viņš darījis ko sliktu (pat tad, ja viņš tā tiešām rīkojies), jo īpaši tad, ja visi pārējie uzskata viņu par vainīgu saistībā ar apkaunojošo rīcību. Cik vien ilgi citi ir pārliecināti par viņa nevainību, indivīds neizjūt kaunu. Tāpēc viņš velta ļoti lielas pūles, lai pārliecinātu citus par savu nevainību.

“Kauna” kultūra nosaka, ka no kauna jāizvairās par katru cenu. Rietumos pieņemtajos kauna un vainas modeļos kaunu uzskata par “slikto” un vainas apzināšanos – par “labo” emociju. Ar Rietumu kultūru nesaistītos kontekstos kaunu ne vien vērtē kā “labu”, bet arī aplūko kā atbilstošu/sagaidāmu emocionālu reakciju uz nepareizu uzvedību (Bedfords [Bedford] un Hvangs [Hwang], 2003).

Piemērs

Atvainošanās ir pirmais standartsolis “vainas” kultūrās. Atvainojoties cilvēks atzīst savu kļūdišanos, savu vainu, kas ļauj meklēt risinājumu. Turpretim “kauna” kultūrās atvainošanās nozīmē kauna pieņemšanu, un tāpēc no atvainošanās pēc iespējas izvairās. Cilvēkam, kas uzaudzis “kauna” kultūrā, pirmais solis ir atjaunot attiecības un šādā veidā no kauna atbrīvoties.

Bagoci [*Bagozzi*], Verbēke [*Verbeke*] un Gavīno [*Gavino*] (2003) ir secinājuši, ka gan Rietumu, gan arī citu kultūru cilvēki nepatīkamas pieredzes gadījumā izjūt kaunu, bet rīcība/reakcija attiecībā uz šo pieredzi Rietumu kultūrā augušam cilvēkam un cilvēkam, kas audzis citā kultūrā, ir atšķirīga. Rietumu cilvēki cenšas sevi aizsargāt, turpretim cilvēki no citām kultūrām vairāk spēka veltī attiecību veidošanai/atgūšanai.

Sociālās psiholoģijas pētījumā (van Alfens [*van Alphen*], 2008) secināts, ka kaunu piedzīvojušās personas īstenoto stratēģiju nosaka kauna intensitāte.

Īsi runājot, ir divas iespējas:

- kaunu pieņemt;
- kaunu nejust.

Ja intensitāte ir zema, cilvēks kaunu uztver kā kaut ko ne visai svarīgu un vairāk sliecas to pieņemt. Ja kauna sajūta kļūst intensīvāka, cilvēks sliecas tai pretoties. Tomēr ir sliekšnis, virs kura kauns kļūst tik intensīvs, ka to vairs nevar noliegt. Šādā situācijā nav citas izejas kā kaunu pieņemt. Šajā gadījumā vairs nav iespējas, piemēram, lūgt piedošanu vai atdarīt kaitējumu.

Piemērs: kauna nozīme kolektīvisma kultūrā

Sarunā par nevēlamu uzvedību starp mentoru uzņemošā ģimenē un nepavadītu bērnu tāds bērns, kas audzis kolektīvisma kultūrā, visiem spēkiem centīsies atjaunot attiecības: “Mēs taču vienmēr labi saprotamies viens ar otru, vai ne?” Tomēr mentors, kas pārstāv individuālisma kultūru, vispirms vēlēšies apspriest problēmu un meklēt risinājumus ar atvainošanās, vienošanās un sankciju starpniecību. Bērns no kolektīvisma kultūras drīzāk vēlētos izvairīties no šādas konfrontācijas un meklēs netiešākus veidus, kā atjaunot attiecības ar mentoru. Bērns, piemēram, dusmu pilns dodas prom, šādi izvairoties no konfrontācijas, un sāk darīt visvisādus darbus. Šādi viņš mēģina atjaunot attiecības ar mentoru. Turpretim mentors spiež bērnu pārrunāt notikušo, liekot bērnam justies kā iedzītam stūrī, pārrunājot lietas, par kurām viņš kaunās, un to bērns nespēj, pirms attiecības nav atjaunotas.

Individuālisma un kolektīvisma kultūru atšķirīgās iezīmes ir norādītas turpmāk.

Individuālisma kultūra	Kolektīvisma kultūra
Individuālisms: kas tu esi?	Kolektīvisms: kam tu esi piederīgs?
Individuālas intereses: neatkarība, uzstājība, paša izvēle	Grupas intereses: saistība ar grupu, paklausība, pieticība
Maza varas distance	Liela varas distance
Sievišķība	Vīrišķība
Godīgums: kļūdu atzīšana, vainas atzīšanas novērtēšana, tūlītēja slikto ziņu izstāstīšana	Saglabāt godu neskartu: kļūdu slēpšana, noliegšana novērš uzticības zaudēšanu, rūpīga apdomāšanās pirms slikto ziņu izpaušanas

Veselība

Kultūra un reliģija arī būtiski ietekmē viedokli par slimībām, un Rietumu veselības aprūpes sistēmas speciālistiem ir grūti kontaktēties ar bēgļiem un migrantiem.

Kopumā ir zināms, ka migrantiem un bēgļiem bieži šķiet, ka ārsts viņus neuztver nopietni, ja neizraksta zāles. Daudzās kultūrās nav pieņemts nošķirt psiholoģiskās sūdzības no fiziskajām. Turklāt psiholoģiskas slimības uzskata par zināma veida vājprātu un kaut ko tādu, par ko jākaunas un kas kaitē godam. Tāpēc sūdzības bieži vien tiek izjustas fiziski, ko sauc par somatizāciju. Bieži vien ir grūti motivēt nepavadītus bērnus, kas nosūtīti garīgās veselības aprūpei. Viņi neredz “runāšanas” doto labumu, un psihologa apmeklēšana viņiem var nozīmēt, ka viņi “nav pie pilna prāta”. Lai šos bērnus iesaistītu, svarīga ir kultūras ziņā atbilstoša pieeja, un daudzās Eiropas valstīs ir garīgās veselības aprūpes iestādes ar starpkultūru specializāciju.

Kā rīkoties, ja domas par veselības stāvokli dalās

Labs sākums var būt ieinteresēta un cienpilna attieksme pret simptomiem, apgalvojumiem un iespējamiem risinājumiem. Var būt lietderīgi pajautāt, kā problēmu risinātu mājās. To var arī darīt, iesaistot bioloģisko ģimeni. Tas var palīdzēt atzīt slimību par pamatotu un ļauj nepavadītajam bērnam un viņa ģimenei izvēlēties tradicionālo ārstēšanu, ko lietoja mājās⁵.

Melnā maģija Eritrejā

Eritrejā melnā maģija ir neredzama sabiedriskās dzīves daļa. Ir četri melnās maģijas veidi: debtera, buda, tebiba un tonkeleja. Visi šie veidi ir saistīti ar varu pār cilvēkiem un viņu ietekmēšanu. Personai, kas praktizē melno maģiju, ir tik liela ietekme uz citiem, ka tie, kurus šī persona ir “apsēdusi”, veic konkrētas darbības, tās neapzinoties vai arī negribot.

Ja pret kādu cilvēku vērs melno maģiju, šis cilvēks kļūst par kāda vai kaut kā “apsēsto”. Tā var būt dzīva būtne vai ļaunais gars/nelabais (šaitans). Apsēstība var būt tik nopietna, ka tā izraisa ciešanas vai – ārkārtas gadījumos – pat nāvi.

Sevis pasargāšanai no melnās maģijas vai ļaunās acs Eritrejas un Etiopija kultūrā ir pieņemts nēsāt amuletu vai talismanu. To bieži mēdz darīt jo īpaši lauku rajonos, un cilvēki tic, ka amuleta nēsāšana viņus pasargā – “labāk pasargāt sevi, nekā ārstēties”.

Ja kāds jau ir “apsēsts”, ļauno garu var izdzīt debtera, izrunājot īsas frāzes cilvēkiem svešā valodā. Priesteris izdzen ļauno garu, runājot rindas no svētās grāmatas un/vai skaitot lūgšanas⁶.

Piemērs

Ja Džons ir greizsirdīgs Annas dēļ, viņš var lūgt tebibu vai budu raidīt uz Annu ļaunu aci, lai gūtu atmaksu. Tebibs lūdz kaut ko no Annas ķermeņa (piemēram, matus vai nagus) un sajauc tos ar slepenām sastāvdaļām vai augiem, lai Anna kļūtu “apsēsta” (tāpēc Eritrejā cilvēki nemēdz vienkārši izmest sev piederošās lietas atkritumos).

⁵ Plašāku informāciju par rituālu iekļaušanu Rietumu medicīnā var atrast padziļinātās izpētes materiālā tīmekļa vietnē www.engi.eu.

⁶ Informācija gūta no zināšanu centra par Eritreju, kas ietilpst organizācijā *Nidos*.

Eritrejā cirkulē stāsti par sievietēm, kas apmeklē tebibu, lai uzturētu varu pār saviem vīriešiem. Vēršoties pie tebibas, lai risinātu laulības dzīves problēmas, sievietes var iegūt varu pār vīriešiem, izmantojot augus, lai nepieļautu viņu kopošanos ar citām sievietēm. Iznākums var būt arī negatīvs – vīriem var iestāties depresija, un viņi vairs nespēj vai negrib strādāt, un viņu uzvedība ļoti mainās negatīvā ziņā.

Labā prakse: eritrejiešu priesteri

Eritrejiešu priesterus Nīderlandē bieži lūdz sniegt palīdzību jauniem patvēruma meklētājiem no Eritrejas, lai atbrīvotu viņus no slimību simptomiem.

Labā prakse: starpnieki kultūras jautājumos

Gan Beļģijā, gan Itālijā ir uzkrāta pozitīva pieredze darbā ar starpniekiem kultūras jautājumos. Bieži vien tie ir cilvēki, kas ieradusies kā nepavadīti bērni un integrējušies sabiedrībā, un var darboties kā uzticami palīgi, pārrunājot smagas tēmas, kas saistītas, piemēram, ar seksualitāti un drošību, kā arī nepavadītiem bērniem nepieciešamo padomu un viņu vajadzībām. Tas īpaši labi palīdz strādāt ar grupām, ņemot vērā to, ka daudzi bērni ir izauguši uz grupu orientētās kultūras.

1.2.4 Īpašas tēmas, kas saistītas ar kultūras atšķirībām nepavadīta bērna gadījumā

Ģimenes cerības un intereses

Nepavadīti bērni bieži vien ir pametuši savu valsti, ģimenēm cerot, ka bērna došanās prom nodrošinās ieguvumus visai ģimenei. Iztēlotās bērna iespējas Eiropā bieži vien ir tālu no realitātes, sagaidot, ka ģimenei tiks sūtīta nauda, drīzumā ģimeni gaida atkalapvienošana vai arī bērns veidos sekmīgu karjeru un sūtīs vairāk naudas. Bērns var šīs cerības izjust kā milzu slogu, jo īpaši tāpēc, ka viņš tiešām grib palīdzēt savai ģimenei un nelikt tai vilties.

Vēl spiedienu var radīt tas, ka no viņa sagaida rūpes par jaunākajiem brāļiem un māsām vai vecāko māsū. Šo funkciju daudzās paplašinātās ģimenes kultūrās uzskata par normālu, bet bērnu stāvoklī, kad viņi vienatnē atrodas Eiropā, tā var radīt daudz stresa.

Piemērs

Divi brāļi atrodas Beļģijā, un vecākais brālis jūtas atbildīgs par jaunākā brāļa labu uzvedību. Mājās palikušī ģimene viņam ir likusi jaunāko brāli nopērt, jo zēns ir sācis smēķēt. Vecākajam brālim šķiet, ka viņam patiešām ir problēma. No vienas puses, viņš negrib iekļūt nepatikšanās Beļģijas sistēmā, kur fiziska ietekmēšana nav atļauta, no otras puses, viņš nevēlas zaudēt kontroli pār jaunāko brāli un spēju viņu audzināt tā, kā ģimene to no viņa sagaida. Šai saistībā sociālajiem darbiniekiem nācās zvaniņt zēnu vecākiem, lai paskaidrotu viņiem situāciju un savu rīcību. Pēc daudziem telefona zvaniņiem māte atbrīvoja dēlu no viņam uzliktā pienākuma, sakot viņam, ka ar viņa brāli nodarbosies sociālie darbinieki un ģimene ir ar to mierā.

Noslēpumi

Kā aprakstīts šīs rokasgrāmatas 1. sadaļas 1. punkta 2. apakšpunktā, daudziem patvēruma meklētājiem ir noslēpumi, kurus viņi neizpauž. Šie noslēpumi bieži attiecas uz situāciju ģimenē, jo tautieši, ģimene vai kontrabandisti ir ieteikuši viņiem neatklāt faktisko situāciju. Bērniem tas var radīt daudz stresa, jo īpaši, ja viņus pakļauj spiedienam izstāstīt vairāk par situāciju ģimenē. Tomēr patiesības slēpšana vai melošana arī ir "kauna" kultūrā ierasts mehānisms kaunpilnu vai godu aizskarošu situāciju pārvarēšanai. Melošana ģimenes goda aizsargāšanai lielā mērā ir kolektīvisma (kauna) kultūras daļa, kas tomēr ir mazāk pieņemama Eiropas individuālisma (vainas) kultūrā. Turpmākajā piemērā parādītas noslēpumu neizpaušanas nepatīkamās sekas.

Piemērs

Divas māsas (nepavadīti bērni) daudzus gadus atradās mīlošas uzņemošās ģimenes aprūpē Nīderlandē. Kādā brīdī kļuva skaidrs, ka Nīderlandē viņām ir arī māsa pieaugušu vecumā. Uzņemošajā ģimenē viņa bija ļoti gaidīta viesņa un bieži apmeklēja māsas. Vairākus gadus vēlāk noskaidrojās, ka šī sieviete patiesībā ir meiteņu māte, nevis vecākā māsa. Nīderlandē viņa atradās nelegāli un cerēja, ka bērni saņems uzturēšanās atļauju, jo meitenes bija ieradušās bez pavadoņa. Uzņemošai ģimenei tas bija nepatīkams pārsteigums, un tā nespēja pārdzīvot, ka visus šos gadus bija rūpējusies par bārenēm mātes klātbūtnē. Diemžēl šī iemesla dēļ meitenes nācās izņemt no ģimenes.

Strīds par vecumu

Nepavadīti bērni bieži ierodas no valstīm, kur bērna piedzimšanu neregistrē vai arī dzimšanas datums nav zināms. Parasti šo bērnu vecumu nosaka aptuveni⁷, un viņiem sniegtais atbalsts ir pielāgots šim aptuvenajam vērtējumam, nemainot vecumu personas apliecinošajos dokumentos. Tomēr neskaidrība par bērna vecumu var radīt grūtības, nodrošinot mājokli un izglītību, ko parasti piešķir, pamatojoties uz personas apliecinošajos dokumentos norādīto vecumu. Šajā jomā, aizstāvēt bērna intereses, svarīga nozīme var būt speciālistam, kas sniedz bērnam padomu.

1.2.5 Īpašas no kultūras atšķirībām izrietošas tēmas, kas saistītas ar vardarbības pret bērnu risku, tostarp vardarbību pret nepavadītiem bērniem

Pētījumos ir atklāti vairāki riska faktori vardarbībai pret bērnu, un vardarbības pret bērnu risks aprūpē audžuģimenē ir lielāks nekā bioloģiskajās ģimenēs. Šajā sadaļā ir aplūkotas īpašas no kultūras atšķirībām izrietošas tēmas, kas saistītas ar vardarbību pret nepavadītu bērnu ģimenēs, kur bērns uzņemts.

⁷ Plašāku informāciju par vecuma noteikšanu var atrast tīmekļa vietnē www.engi.eu.

Ģimenes gods

Gods ir universāls jēdziens, un tas norāda uz attiecībām, kas indivīdam veidojas ar grupu (vai grupām), kurai (vai kurām) viņš ir piederīgs. Gods var būt arī ģimenēm vai grupām, bet izšķirošais aspekts šeit ir tas, ka godam var kaitēt vai to var zaudēt. Godu dažreiz uzskata par svarīgu faktoru sabiedrībā, kur cīņā par izdzīvošanu cilvēki galvenokārt paļaujas uz pašu spēkiem. Grupa parasti ir stiprāka par indivīdu, un trūkuma apstākļos tai ir lielākas iespējas nodrošināt resursus sevis uzturēšanai. Indivīdam turpretim jāpakļaujas grupā pieņemtajiem noteikumiem un normām vai arī jāsaņem sods, kas paredz izslēgšanu no grupas vai ko vēl ļaunāku. Tad kā līdzekli, lai distancētos no citiem, izmanto *goda kodeksus*. Ja visa ir pietiekami visiem, indivīdi nav atkarīgi no grupas, lai izdzīvotu, un grupas noteikumu nozīme ir mazāka, atstājot lielāku brīvību individuālu lēmumu pieņemšanai.

Goda jēdziens var mainīties, un katrā grupā tas ir atšķirīgs; viedokļos par to, kādam jābūt cilvēkam vai kas viņam jādara, lai iegūtu cieņu, ir atšķirības indivīda, grupas vai sabiedrības līmenī, bet tajos arī ir daudz kopīga. Izglītība un spēja kontrolēt grupu (kopienu) ir galvenie mehānismi, kas ir goda kodeksu pamatā.

Paplašinātās ģimenes kultūrās gods bieži vien ir saistīts ar izglītību un pēctecību. Tāpēc *goda aizskaršana* bieži saistās ar attiecībām, partnera izvēli, seksualitāti un pēcteci. Goda mācīšanu, tā ieviešanas uzraudzību un sargāšanu var pavadīt vardarbība, jo īpaši tad, ja gods ir apdraudēts. Goda aizskārums ir sāpīgāks, ja par to kļūst zināms ārpus grupas baumu un nomelnošanas rezultātā, ko bieži uztver kā apkaunojumu; jo vairāk cilvēku zina par goda aizskārumu, jo lielāka iespēja, ka notiks ar godu saistīta vardarbība. Ja gods ir aizskarts, var notikt *goda atjaunošana*, attīrot godu ar tādām darbībām kā laulības, šķiršanās, atraidīšana, noliegšana, situācijas pieņemšana vai mēģinājums atjaunot attiecības. Galējs goda atjaunošanas veids ir nogalināšana, dažreiz izdarot pašnāvību. Situācija, protams, ir atkarīga no konflikta veida, cik plašs ir goda aizskārums un attiecīgā goda kodeksa (Jansena [*Janssen*], 2006).

Bērni, kas uzauguši kultūrā ar stīgiem noteikumiem goda aizsardzībai (paplašinātās ģimenes vai kolektīvisma kultūrā), Eiropā bieži nonāk jaunās kultūras iespaidā, kas orientēta uz individuālu attīstību (individuālisma kultūrā), un tas var radīt lielu goda aizskaršanas risku. Bērnam jāizvēlas starp individuālu pašrealizēšanos un risku, ka ģimene viņu atraidīs vai notiks kas ļaunāks. Palīdzības dienestu un jauniešu aprūpes iestāžu darbinieki un aizbildņi var palīdzēt bērniem pieņemt apsvērtus lēmumus un pārrunāt šo jautājumu ar ģimeni. Goda kodeksi arī ir daļa no asimilācijas. Runājot par šiem jautājumiem ir svarīgi saprast un cienīt citu kultūru goda kodeksus, kā arī apzināties un izprast pašiem savu kodeksu, bet tas var būt diezgan sarežģīti.

Dzimumu atšķirības

Daudzās valstīs no bērniem sagaida, ka viņi rīkosies saskaņā ar ģimenes īpašajām vēlmēm. Pārvietošanās brīvības ierobežojumi meitenēm un vecāku norunātas laulības ir pašnoteikšanās tiesību pārkāpums, kas sastopams daudzās tradicionālajās kultūrās. Meitenes bēgļu un migrantu ģimenēs, kas pārstāv šīs kultūras, atrodas ģimenes hierarhijas pašā zemākajā līmenī attiecībā uz viņu tiesībām. Daudzās ģimenēs, kas ilgāku laiku ir dzīvojušas Eiropā, situācija mainās, tomēr pārvietošanās brīvība dažkārt vēl ir ļoti ierobežota (organizācija *Pharos*, 2009).

Piespiedu laulības

Dažās kultūrās laulības var notikt ļoti agrā vecumā, bērnus “izprecinot”. Tas notiek arī bērnu vecumā, un tad to var uzskatīt par vardarbību pret bērnu, bet nav zināms, cik bieži šādu izprecināšanu piekopj. Praksē nav viegli noteikt robežu starp piespiedu laulībām un vecāku norunātām laulībām. Dažreiz meitene nav spiesta laulāties ar vecāku izvēlēto partneri, bet viņa jūt pienākumu to darīt, lai saglabātu lojalitāti. Citkārt izjustais spiediens ir tik liels, ka viņa neiedrošinās iebilst. Viņa var arī uzticēties saviem vecākiem tāpēc, ka kopumā viņu izvēle atzīstama par labu. Jautājums ir par to, vai meitenei ir izvēle, vai arī viņai jārikojas piespiedu kārtā. Lielu spiedienu sniegt piekrišanu izjūt ne tikai meitene vien; arī zēnus var izprecināt. Ja bērns atsakās, pret bērnu var vērst vardarbību, turēt mājas arestā, draudēt tam vai piespiest to atgriezties savā izcelsmes valstī. Ja pretošanās tupinās, un bērni, piemēram, aizbēg, ģimene var izlemt par labu “goda” slepkavībai (organizācija *Pharos*, 2009).

Gatavošanās piespiedu laulībām bieži notiek, pirms meitene ir sasniegusi 18 gadu vecumu; pēc tam notiek laulības, un juridiski maz ko vairs var darīt. Aizbildnis vai mentors var palīdzēt bērnam izdarīt izvēli šajos jautājumos, bet rīkošanās pret ģimenes gribu var izraisīt nopietnas sekas, piemēram, atstumšanu no ģimenes. Ģimenes zaudēšana var ļoti iespaidot tos cilvēkus, kuri izauguši kolektīvisma vai paplašinātās ģimenes kultūrā, jo viņi bieži vien jūtas mazāk vērti kā indivīdi nekā daļa no paplašinātās ģimenes.

Pēdējos gados starp Eiropas bēgļiem ir bijušas daudzas “meiteņu vecuma līgavas”. Tas galvenokārt ir attiecināms uz brīvprātīgām musulmaņu laulībām, ko norunā ģimenes, lai nodrošinātu meitai aizsardzību bēgļu nometnēs vai bēgļu gaitās uz Eiropu.

Piemērs par bērnu, kas, salaulāts ar pieaugušo, ierodas Dānijā

Laulības starp pieaugušo un bērnu (nepilngadīgo) rietumu valstīs bieži uztver kā piespiedu laulības, un tāpēc tās kopumā vērtē kā nepareizas. Dānijas patvēruma sistēmā bērnus, kas jaunāki par 15 gadiem, saskaņā ar patvēruma noteikumiem vienmēr ievieto bērnu patvēruma centros, un tas nozīmē, ka viņus nošķir no pieaugušā dzīvesbiedra.

Integrācijas ministrs 2016. gada pavasarī noteica, ka patvēruma meklētāju izmitināšanas sistēmā jāšķir arī patvēruma meklētāju pāri, kuros viens no partneriem ir 15–17 gadus vecs bērns. Šo jauno politiku sākotnēji piemēroja bezbērnu pāriem, bet bija nolūks to īstenot arī attiecībā uz pāriem, kuriem ir bērni.

Dānijas Sarkanais Krusts secināja, ka daži no izšķirtajiem pāriem ļoti pārdzīvo šī noteikuma piemērošanu, un jo īpaši dažiem laulātajiem bērniem, kurus šis noteikums skāris, novēro pastiprinātus depresijas simptomus, izolāciju un paškaitējumu. Viņi jūtas ļoti nedroši bez partnera, kas viņiem ir pirmais cilvēks, pie kā vērsties “pēc drošības”. Tāpēc jautājumā iesaistīja sociālās aprūpes sistēmu un psihologus.

Ņemot vērā pieredzi ar šķirtajiem bezbērnu pāriem, Dānijas Sarkanais Krusts iestājās par jaunajiem pāriem ar bērniem, sazinoties ar ministriju, kas strādāja pie jaunajām pamatnostādņēm par pāru šķiršanu. Dānijas Sarkanais Krusts vēlas, lai ministrija ņemtu vērā pāru tiesības uz labklājību un ģimenes dzīvi, iekļaujot tās Pamatnostādņēs. Sarkanais Krusts neatbalsta piespiedu laulības, bet uzskata par svarīgu to, ka šīs laulības ir noslēgtas, pirms pāri ieradās Dānijā, citā kultūras vidē un tās ne vienmēr ir uzskatāmas par piespiedu laulībām. Tāpēc ir jāanalizē, vai kopdzīve starp pieaugušo un bērnu (kas vecāks par 15 gadiem) apdraud bērna labklājību. Tas jā dara katrā gadījumā atsevišķi, un jā uzklasa arī bērns. Šķiršana var notikt tikai tad, ja saskaņā ar bērna vai speciālistu sacīto pieaugušā un bērna kopdzīve kaitē bērna labklājībai. Noteikums būtu piemērojams pēc katra

konkrētā gadījuma izvērtēšanas, jo pretējā gadījumā kopdzīvē esošajam bērnam un pāra bērniem var tikt nodarīts liels kaitējums. Šķiršana nedrīkstētu pamatoties uz Rietumu izpratni par vecumu un laulībām.

Piemērs: bērnu vecuma līgavas Nīderlandē

Bērnu vecuma līgavas no Sīrijas pēc ierašanās atrodas organizācijas *Nidos* aizbildnībā, jo nepilngadīgas personas laulību Nīderlandē neatzīst. Šīs situācijas bieži vien attiecas uz vecāku norunātām laulībām, lai garantētu meitenes drošību bēgļu nometnē vai nodotu rūpes par meitu citās rokās, lai ģimenei būtu vairāk līdzekļu pārējo bērnu audzināšanai. Daudzās kultūrās ir pierasts laulāties ģimenes lokā. Tā ir arī Sīrijā.

Labs piemērs ir šāda situācija. Pilngadīgu nenasniegusi meitene un viņas brālēns, kurš ir pieaudzis vīrietis, salaulājās pēc islama tradīcijām un kopā kā bēgļi devās uz Eiropu. Abi apliecināja, ka laulība tika slēgta tikai drošības apsvērumu dēļ un starp viņiem nav noticis dzimumakts. Tāpēc abām ģimenēm nekas nebija pretim, ja imams šo laulību šķirtu saskaņā ar abu pušu gribu.

Sieviešu dzimumorgānu kropļošana

Īpaša vardarbības forma pret bērniem ir sieviešu dzimumorgānu kropļošana (*FGM*), ko sauc arī par meiteņu apgraizīšanu. *FGM* var izraisīt veselības problēmas menstruāciju, grūtniecības un dzemdību laikā, kā arī radīt (pastāvīgas) sāpes. Sieviešu dzimumorgānu kropļošanai var pakļaut ne vien jaunas meitenes, bet arī sievietes pēc seksuāliem sakariem, bērna piedzimšanas vai pēc sākotnējās apgraizīšanas, veicot lielāku apgraizīšanu.

Eiropā meiteņu apgraizīšanu uzskata par dzimumorgānu kropļošanu, un tā ir aizliegta. Dažas ģimenes, kas ieradušās no reģioniem, kur apgraizīšana ir pieņemta, bieži vien, dzīvojot Eiropā, vairs nevēlas šo procedūru meitām veikt, bet var justies spiestas to darīt. Eiropā nav datu par *FGM* gadījumiem, bet ir zināms, ka ģimenes sūta meitenes uz ārzemēm šīs procedūras veikšanai, un tas arī ir Eiropā aizliegts. Uz apgraizīšanas veikšanas nolūkiem var norādīt plāni aizceļot/doties brīvdienās uz izcelsmes valsti.

Pārrunās par apgraizīšanu ar iesaistītajām personām, kurās ņemti vērā kultūras aspekti, var uzsvērt riskus un nodrošināt risinājumus. Apgraizīšana var meitenei radīt problēmu, iepazīstot Rietumu kultūru, kurā apgraizīšanu uztver kā vardarbību. Ja agrāk viņai šķita, ka apgraizīšana ir dabiska lieta, tagad viņa to izjutīs kā kaut ko nepareizu. Neapzināšanās iepriekš bija aizsargājošs faktors, kas tagad ir zudis.

Piemērs: sieviešu dzimumorgānu kropļošanas gadījums Beļģijā

Septiņpadsmit gadus veca meitene no Sjerraleones [*Sierra Leone*] lūdza palīdzību organizācijai *Minor Ndako*, jo viņu bija samulsinājusi dzimumaudzināšanas stunda skolā. Tajā apsprieda sieviešu dzimumorgānu kropļošanu, un tika teikts, ka tā ir viena no vardarbības formām, ko pret sievietēm vēl aizvien piekopo Āfrikā. Terapijas laikā meitene paskaidroja, ka apgraizīšanu neizvēlējās veikt pēc savas gribas un tā viņai sagādāja lielas ciešanas, bet viņai bija teikts, ka jāklūst par sievieti.

Mēs apspriedām dažādās nozīmes, ko piešķir kļūšanai par sievieti, atšķirīgos viedokļus šajā jautājumā cilvēku starpā, kādas domas dominē un to, cik pretrunīgas tās var būt. Mēs secinājām, ka, nonākot citā kultūrā, cilvēki sastopas ar citām idejām un saņem informāciju, kas ir atšķirīga no pierastās, un tas var izraisīt samulsumu (Heibrehtsa [*Huybrechts*], 2009).

Mājas vergi vai “pelnušķītes”

Daudzās kultūrās un jo īpaši sliktos ekonomiskajos apstākļos ir ierasts, ka meitenes jau no ļoti agras bērnības uzņemas mājas darbus un veic aprūpētāju pienākumus ģimenē. Meitenes tam tiek sagatavotas, un spēja veikt uzdevumus atbilstoši tam, ko ģimene sagaida, veido meitenēm pozitīvu paštēlu. Tomēr ir arī tādi gadījumi, kad meitene, kas visbiežāk nav vecāku bioloģiskais bērns, mājās ieņem verga lomu. Kad kopā ar ģimeni ceļo bērni, bieži vien kāds no viņiem, kas nav pašas ģimenes bērns, veic neproporcionāli lielu mājsaimniecības darbu daļu, un viņam tiek uzņemties rūpes par citiem bērniem. Šos bērnus dēvē par “pelnušķītēm” vai “mājas vergiem”.

Ir svarīgi zināt par gadījumiem, kad nepavadīts bērns uzņemošajā ģimenē atrodas nevienlīdzīgā stāvoklī. Pazīmes, kas par to liecina vai arī norāda, ka bērnu izmanto kā mājas vergu, ir šādas: bērns neapmeklē skolu, cieš no miega trūkuma, veic daudzus mājsaimniecības un aprūpētāja pienākumus un nesaņem tādu pašu aprūpi kā citi bērni ģimenē.

1.3 VAJADZĪBA PĒC PADOMA

1.3.1 Ievads

Sākotnējā uzturēšanās posmā uzņemošajā valstī, nepavadītiem bērniem ir vajadzīga drošība un laiks atpūtai, lai viņi spētu atgūties pēc ceļojuma un iedzīvoties jaunajā situācijā.

Labā prakse Nīderlandē: audzināšanai nepieciešamie nosacījumi

Holandiešu profesore Kalverbūra ir izstrādājusi bērna labāko interešu modeli (*BIC* modelis), kurā norādīti 14 nosacījumi labai attīstībai. Pamata pieņēmums ir tāds, ka visu nosacījumu ievērošanas gadījumā ir garantēta labvēlīga bērna attīstība un mēs varam runāt par drošību (Spinders [*Spinder*] un van Hauta [*van Hout*], 2008).

BIC modelis ir pamatā tam, kā Groningenas Universitātes Bērnu, migrācijas un tiesību studiju centrā strādā pie diagnostiskajiem pedagoģiskajiem novērtējumiem. Tas palīdz saprast bērna izglītības vides kvalitāti un salīdzināt to ar alternatīvām situācijām. Viskvalitatīvākajai videi labvēlīgu lēmumu pieņemšana nodrošina bērnam attīstības iespējas un atbilst viņu interesēm. Lēmums, ko pamato iepriekšminētie atspēriena punkti, atbilst Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību konvencijai, jo īpaši tās 3. pantam (Kalverbūra un Zeilstra [*Zijlstra*], 2006).

BIC modelis ir pielāgots nepavadītu bērnu situācijai⁸.

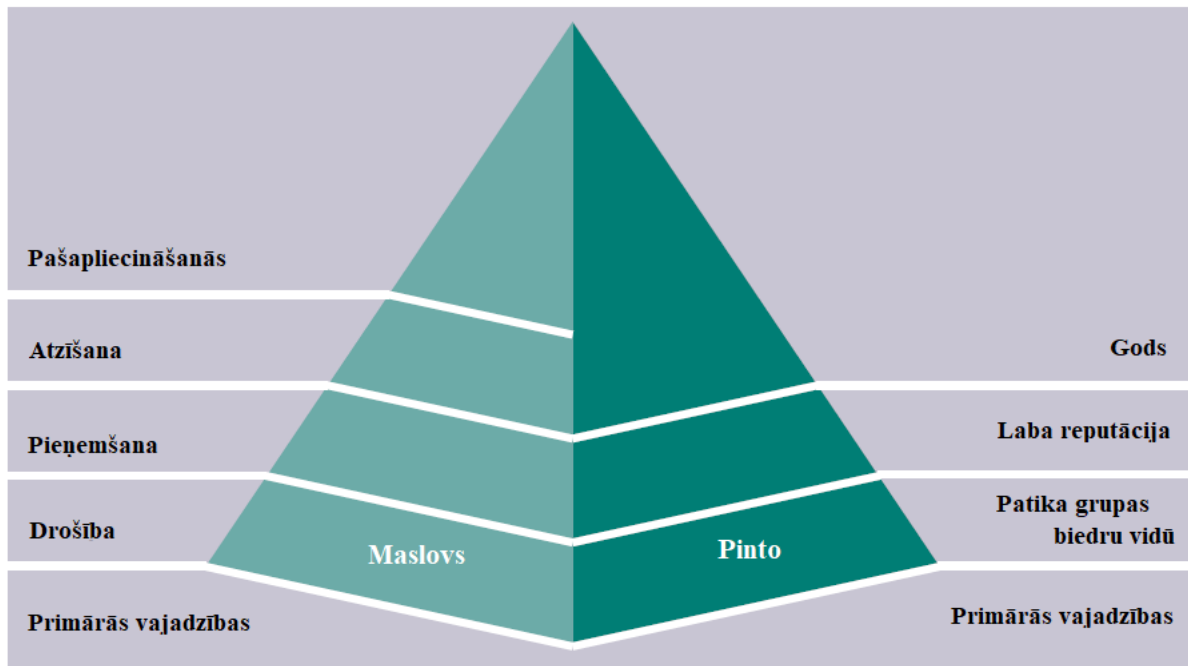
1.3.2 Nepavadītu bērnu pamatvajadzības pēc bēgļu gaitām

Tūlīt pēc ierašanās daudzi nepavadīti bērni pūles velta iekārotās uzturēšanās atļaujas iegūšanai un savu pamata vajadzību apmierināšanai, piemēram, pēc pietiekama uztura, apmešanās vietas un drošības. Jo īpaši pusaudži bieži vien ļoti vēlas savstarpēji mijiedarboties, un bērni vēlas arī darboties kopā ar saviem vienaudžiem, kas auguši līdzīgā vidē. Praksē redzams, ka tikmēr, kamēr bērni galvenokārt pūles velta dzīves primāro vajadzību apmierināšanai un "izdzīvošanai", viņus grūti motivēt darbam turpmākai attīstībai. Ir svarīgi, lai padoms būtu piemērots nepavadītu bērnu vajadzībām.

⁸ Dokumenta pilnais teksts ir pieejams tīmekļa vietnē www.engi.eu.

Nepavadīta bērna pamatvajadzības uzņemšanas posma sākumā

Šo vajadzību izpratne var noderēt Maslova [*Maslow*] un Pinto [*Pinto*] piramīdas

Maslova un Pinto piramīdas parāda cilvēka pamatvajadzību hierarhiju attiecīgi individuālās un paplašinātās ģimenes struktūrās. Maslova piramīdu var attiecināt uz cilvēkiem, kas orientēti uz Rietumu sabiedrību (12 % no pasaules iedzīvotājiem), bet ne uz visu cilvēci. Austrumu pasaulē (88 %) ir citādākas vajadzības nekā Rietumu pasaulē un cita vajadzību hierarhija (*Pinto, 2007*).

Sešu gadu ilgi pētījumi Nīderlandē (2009–2015) par nepavadītu bērnu viedokļiem par saņemtajiem padomiem ir ļāvuši secināt, ka daudzi bērni jūt vajadzību pēc pastāvīgiem aizbildņiem. Pēc aizbildņiem ar personīgu interesi par bērnu. Papildus sociālajam un praktiskajam atbalstam nepavadītiem bērniem ir vajadzīga sirsniņa. Bērni visa veida aprūpes iestādēs runāja par to, ka viņiem pietrūkst ģimenes. Uzņemšana ģimenēs varētu vislabāk kompensēt viņu zaudējumus, jo šie bērni tur kļūst par jaunas sociālās sistēmas daļu (Kalverbūra *et al.*, 2016). Pētījumā arī ir atklājies, ka daudzi nepavadīti bērni jūt, ka ir svarīgi dzīvot ģimenē vai nelielā uzņemošajā iestādē, un ziņoja par to, ka viņus kaitina izmaiņas dzīves apstākļos. Pie tam bērni uzskata, ka ir svarīgi pēc iespējas ātrāk apgūt uzņemošās valsts valodu.

Vēl viena vajadzība, ko izsaka nepavadīti bērni, ir atzīt viņus tādus, kādi viņi ir, ņemot vērā viņu izcelsmi un ceļojumā iegūto neatkarību, un vēlēšanos palīdzēt papildīt ģimenes intereses. Daudzi nepavadīti bērni arī vēlas, lai cilvēki atzītu viņu piedzīvotās ciešanas un bieži vien traumatisko pieredzi bez runāšanas par to. Kā aprakstīts turpmākajā piemērā, labi palīdz arī tādu cilvēku loks, kurā ir cilvēki ar līdzīgu pieredzi.

Piemērs: radnieku un paziņu loks

Dānijas Sarkanā Krusta bērniem paredzētajos patvēruma centros ir secināts, ka drošības un uzticēšanās saiknes starp centrā mītošajiem nepavadītajiem bērniem ir dažreiz salīdzināmas ar saiknēm starp bērnu un primāro aprūpētāju, piemēram, vienu no vecākiem. Šādas normālas

attiecības rada bērniem drošības sajūtu. Viņi visi ir pieredzējuši būšanu vienatnē, esot bēgļu gaitās, un viņiem visiem ir smagas atmiņas. Viņi ne vienmēr tās stāsta viens otram, bet viņiem ir savstarpēja izpratne par to, ko katrs no viņiem ir pieredzējis. Piederot pie minoritātes svešā valstī, cilvēki jūtas stiprāki, ja viņu ir vairāk. Bieži, bet ne vienmēr, tie ir vienas tautības bērni. Viņi izturas viens pret otru kā ģimenes locekļi un palīdz viens otram justies labāk. Viņi viens otru mierina, kad māc skumjas, nomierina viens otru, kad kāds ir satraucies, gatavo viens otram ēdienu, ja kāds ir saslimis, un palīdz citos veidos.

Svarīgie jautājumi pirmajā nepavadītu bērnu uzņemšanas posmā:

- sākotnējā uzņemšanās posmā bērniem vispirms jāpiedāvā atpūta un drošība;
- jānodrošina bērna pamatvajadzības – pajumte, pietiekams uzturs, fiziskā drošība un saziņa ar ģimeni;
- saziņā ar bērnu vispirms jāizrāda interese par viņu un jāgūst viņa uzticība;
- ar cieņu jāizturas pret bērna neuzticēšanos, noslēpumiem un nevēlēšanos runāt par lietām;
- ar cieņu jāizturas pret bērna izrādīto neatkarības pakāpi;
- jācenšas nodrošināt pēctecību mentoru/aizbildņu un uzņemošās iestādes ziņā;
- jānodrošina piemērotas un pēc iespējas vērtīgas ikdienas darbības;
- jāsniedz pozitīvs atbalsts bērna pieredzei un reliģiskās pārliecības paušanai.

Labā prakse: uzņemšana Dānijā

Redzējums par uzņemšanu Dānijas Sarkanā Krusta patvēruma centros balstās uz trim vērtībām – drošību, cieņu un jēgu. Bērnu centrā viss sākas ar autostāvvietu, kur darbinieki, ģērbusies Sarkanā Krusta jakās, sagaida bērnus. Gandrīz visi bērni zina, kas ir Sarkanais Krusts un kādas ir tā vērtības, un tas dod viņiem drošības sajūtu. Draudzīgums kļūst par profesionālu instrumentu, un darbinieki ar sejas izteiksmēm un žestiem pauž drošību un laipnu attieksmi. Uzņemšana notiek ļoti organizēti, bet vienmēr ņem vērā individuālās (fiziskās un psiholoģiskās) vajadzības. Bērniem nodrošina pamatvajadzības – dušu, tīru apģērbu un labu miegu drošā vidē.

Uzņemšanas centrā ir īpaša uzņemšanas telpa, kurā nepavadītos bērnus reģistrē un kur viņi saņem praktisku instruktāžu un informāciju par savām tiesībām. Bērns sarunājas ar jaunajām kontaktpersonām ar tulka starpniecību. Istaba ir ērta – tajā ir dīvāns, pasaules karte un tase tējas. Daži bērni vēlas runāt, citiem patīk tur vienkārši pasēdēt, vēl citiem gribas, lai durvis būtu atvērtas un viņiem blakus atrastos kāds tautietis. Pirmajai sarunai ir liela nozīme visā procesā. Tajā bērniem pasaka, ka par viņiem rūpēsies Sarkanais Krusts un bēgļu gaitām ir pienācis gals. Bērni mēdz izpētīt vidi, un, redzot citus bērnus smejamies, sarunājamies ar darbiniekiem, spēlējam futbolu, ejam un nākam no skolas utt., viņiem ir vieglāk justies droši. Meitenēm tam ir vajadzīgs mazliet vairāk laika atkarībā no tā, cik meiteņu ir centrā. Jo vairāk meiteņu, jo drošāk viņas jūtas.

Uzņemot bērnus, ir domāts par drošības sajūtas radīšanu, pamatvajadzību nodrošināšanu un informēšanu par to, kas notiks tālāk. Bērnam veic veselības pārbaudi, un viņš jau nākamajā dienā var doties uz skolu, ja to vēlas. Uzņemšanas centrā viss pieejamais ir piedāvājums, nevis pienākums.

Izmitināšanas centrā, kurp bērns dodas pēc vienas vai divām nedēļām, ļoti lielu nozīmi piešķir tam, lai bērns justos laipni aicināts un gaidīts. Jaunatnācēju sagaida mentors – kāds cits bērns. Bērns tur satiek gan savas primārās, gan sekundārās kontaktpersonas – cilvēkus, kuri būs atbildīgi par viņa

fizisko, psiholoģisko un sociālo attīstību. Šie cilvēki pievēršis uzmanību bērna individuālajām prasmēm un vajadzīgajam atbalstam, lai nodrošinātu, ka bērns ir noturīgs, labā garastāvoklī, uzvedas pacietīgi un iecietīgi. Bērniem centrā ir pienākumi un uzdevumi, un viņu ikdienas daļa vienmēr ir skola, pasākumi un sagatavošana ikdienas dzīvei. Ja bērnam ir īpašas vajadzības, viņam nodrošina sociālo aprūpi un/vai psiholoģisko palīdzību. Pret bērniem attiecas atzinīgi. Bērni gūst labumu no sevis atspoguļošanas citos, ja vien centrs nav pārāk liels, jo pretējā gadījumā vide var kļūt par skaļu, un tas aizkavēs bērna attīstību.

1.3.3 Nepavadīto bērnu aizsargājošo faktoru nostiprināšana

Labi zināma metodiskā pieeja (jauniešu) aprūpē ir aizsargājošo faktoru nostiprināšana un riska faktoru mazināšana. Tomēr savā izcelsmes valstī augušie bērniem aizsargājošie un riska faktori ne vienmēr ir tie paši, kas nepavadītiem bērniem.

Nepavadītu bērnu aizsargājošie faktori un riska faktori saskaņā ar zinātniskajiem pētījumiem

Nepavadītiem bērniem sniegto padomu mērķis ir darīt tos noturīgākus, nostiprinot bērna un viņa atrašanās vietas aizsargājošos faktorus un samazinot riska faktorus. Aizsargājošie faktori ir vietas apstākļi un katra atsevišķā bērna īpatnības, ko var izmantot un nostiprināt, lai paaugstinātu bērna noturību un samazinātu risku. Noturību daļēji nosaka ģenētiskie faktori un daļēji – apgūtās pielāgošanās stratēģijas.

Apsverot ar nepavadītiem bērniem saistītos riska un aizsargājošos faktorus⁹, ir svarīgi ievērot, ka 18 gadu nepilngadības robeža nav visā pasaulē izplatīts standarts. Bieži vien šī vecuma robeža neatbilst nepavadītā bērna kultūrai, un mēdz būt dažādas pieejas gan vienas kultūras sistēmā, gan starp kultūrām. Daudzās valstīs bērnu un pieaugušo pasaules nav stingri nodalītas; nepavadīts jauniešs var būt pametis savu valsti kā pieaudzis cilvēks un galamērķa valstī uztverts kā bērns. Nepavadīts bērns var būt veicis tādus pienākumus, kas Eiropas sabiedrībā varētu būt pa spēkam tikai pieaugušajiem (Derleina un Brūkārts, 2008).

Ir arī svarīgi piebilst, ka ceļojums uz Eiropu jo īpaši ietekmē nepavadīto bērnu briedumu uzvedības ziņā.

Bēgļiem bieži vien nākas saskarties ar vairākkārtējām traumām, kas dažkārt izciestas izcelsmes valstī, bet arī bēgļu gaitās vai arī nonākot jaunajā, nepazīstamajā valstī (Derleina un Brūkārts, 2008; Feizela *et al.*, 2012; Rīda, Pentera-Brika un Stains, 2012). Vardarbība (gan draudu, gan reālas vardarbības veidā), ko cilvēks piedzīvojis gan kā upuris, gan kā novērotājs, ir liels riska faktors psiholoģiskām problēmām (Rīda *et al.*, 2012). Virkne pētījumu liecina, ka pusaudžiem, kas ieradušies kopā ar kādu no ģimenes locekļiem vai kurus pēc ierašanās aprūpē kāds ģimenes loceklis, ir mazāk problēmu nekā nepavadītiem bērniem (van der Vērs, 1996). Nepavadītiem bērniem, kas nošķirti no radniekiem, ir lielāks garīgās veselības traucējumu risks.

⁹ Saraksts *Specific protective and risk factors for unaccompanied children* [Nepavadītu bērnu īpašie aizsargāšanas faktori un riska faktori] ir pieejams tīmekļa vietnē www.engi.eu.

Atbalsts un aizsardzība var palīdzēt bērniem un pusaudžiem pārvarēt traumu un ciešanu psiholoģiskās sekas. Vecāku šķiršanās gadījumā viņiem bieži trūkst sociālā atbalsta un aizsardzības, un viņi zaudē arī citus svarīgus radniekus. Tā rezultātā bērniem zūd pasaule ar pieaugušajiem, kas viņiem bija nozīmīgi, drošība, stabilitāte un "saknes". Turklāt viņiem ir lielāks risks piedzīvot traumatiskus notikumus bēgļu gaitās, galvenokārt tāpēc, ka viņiem trūkst aizsardzības, kā arī sociālo un ekonomisko resursu ārvalstī (Derleina un Brūkārts, 2008). Bērniem un pusaudžiem, kuru radnieki atrodas sarežģītā situācijā (piemēram, cietumā), arī ir paaugstināts psiholoģisko problēmu risks. Tāda pati situācija ir tajos gadījumos, kad bērniem ir grūti uzturēt kontaktus ar radniekiem, kas atrodas ārvalstīs. Kontaktam ar ģimeni (kas atrodas tālu prom) ir aizsargājoša ietekme (Feizela *et al.*, 2012).

Akultūrācijas process var radīt lielu stresu, jo tajā var zust kontakti ar tradicionālo dzīvesveidu (Derleina un Brūkārts, 2008). Integrācija ārvalsts sabiedrībā, vienlaikus saglabājot sākotnējo kultūru, nozīmē labāku adaptāciju; turēšanās pie tradicionālajām ģimenes vērtībām darbojas kā aizsargājošs faktors, bet bērniem un pusaudžiem ir arī svarīgi integrēties, rodot iespēju apgūt prasmes jaunās sabiedrības valodā (Feizela *et al.*, 2012). Dzīvē tas nozīmē, ka bērni un pusaudži gūst aizsardzību, dzīvojot kopā ar līdzīgas izcelsmes cilvēkiem, kas ir integrējušies jaunajā sabiedrībā, tādējādi nodrošinot aizsardzību pret psiholoģiskām problēmām (Feizela *et al.*, 2012; van der Vērs, 1996).

Atbalstoša vide samazina psiholoģiskos simptomus, tomēr praksē šāda vide ne vienmēr ir pieejama. Dzīves apstākļi jaunajā valstī bieži vien ir grūti; cita starpā tā ir dzīve lielos bēgļu centros ar ierobežotu darbinieku skaitu, grupās, kur ir maz privātuma (Derleina un Brūkārts, 2008). Šādām izmitināšanas vietām ir negatīva ietekme uz bērna darbošanās spēju salīdzinājumā ar dzīvi vienatnē vai uzņemošā ģimenē, kur drošībai un privātumam piešķir nozīmi (Feizela *et al.*, 2012).

Kvalitatīvā pētījumā, ko 2011. gadā veica, lai noskaidrotu reliģijas nozīmi nepavadītiem bērniem, Nī Rahaleja (2011) secināja, ka reliģija dod bērniem jēgu, mierinājumu un sajūtu, ka viņiem ir kontrole pār saviem jaunajiem dzīves apstākļiem. Daudziem reliģija ir svarīgs faktors, lai lemtu, kā rīkoties konkrētajā situācijā. Karlsone [Carlson], Kačiatore [Cacciatore] un Klimeka [Klimek] (2012) aprakstīja ticību augstākai varai vai reliģiju kā atsevišķu aizsargājošu faktoru. Izdzīvošanas stratēģija ir atkarīga no apstākļiem un nepavadītā bērna iepriekš gūtās pieredzes.

Vairākos pētījumos (Geltmans [Geltman] *et al.*, 2005; Bīna [Bean] *et al.*, 2007; Houdss [Hodes], Jagdeva [Jagdev], Čandra [Chandra] un Kjunifa [Cunniff], 2008) ir parādīti riska faktori, kas ļauj prognozēt nepavadītu bērnu pēctraumas stresa reakcijas, piemēram, mazs sociālais atbalsts, traumatiskās pieredzes gadījumu skaits un fiziskas traumas. Meitenēm un gados vecākiem nepavadītiem bērniem ir lielāks pēctraumas stresa sindroma (PTSS) veidošanās risks. Svarīgi riska faktori ir arī veselības problēmas, kas bijušas pirms emigrācijas vai radušās bēgļu gaitās vai arī bēgļu nometnēs (Karlsone *et al.*, 2012). Van der Vērs (1996) rosina domāt, ka bērna spēja paust emocijas, muzicējot vai mazinot agresiju ar sporta nodarbību starpniecību, ir aizsargājošs faktors.

Van Eizendorna (2008) pētījums liecina, ka it īpaši ar dopamīna sistēmu saistītie gēni dara bērnus mazāk vai vairāk uzņēmīgus pret vidi. Īpašas šādu gēnu kombinācijas var darboties pret pēctraumas stresa veidošanos un atturēt bērnu no problemātiskas uzvedības pēc pārciestas vardarbības vai nevērības. Vides ietekmes pozitīvās un negatīvās sekas katram atsevišķajam bērnam ir citādas, un uzņēmīguma pakāpes ir atšķirīgas.

Nepavadītiem bērniem raksturīgie aizsargājošie un riska faktori

Aizsargājošie faktori

- Uzņemošās valsts valodas prasme
- Reliģija
- Emociju kontrole
- Drošība
- Pēctecība dzīvesvietas ziņā
- Sociālais atbalsts
- Dzīvošana ar sev līdzīgas izcelsmes cilvēkiem
- Saziņa ar ģimeni

Riska faktori

- Fiziskās vai psiholoģiskās veselības problēmas
- Neskaidrība
- Pārdzīvotas traumas
- Pārdzīvota vardarbība
- Atrašanās bez pavadona
- Mazs sociālais atbalsts
- Dzīvošana lielos uzņemšanas centros
- Saziņas trūkums ar ģimeni

1.3.4 Padoms jautājumā par ģimenes atkalapvienošanos

Dažās Eiropas valstīs ievērojams nepavadītu bērnu skaits var pretendēt uz ģimenes atkalapvienošanos¹⁰. Pirms atkalapvienošanās notiek, bērnam bieži nākas ilgi gaidīt un daudz ko pārdzīvot. Kad mirklis, kurā vecāki un bērni cits citu redz, beidzot ir klāt, visi ir ļoti priecīgi. Tomēr, kad viņi atkal sāk dzīvot kopā kā viena ģimene, ne vienmēr viss ir vienkārši. Atkalapvienošanās rezultātā var iestāties jauna un vēl nepieredzēta spriedze.

Piemērs: ģimenes atkalapvienošanās Nīderlandē

Bēgļi, jo īpaši sīrieši, 2014.–2015. gadā bieži vien sūtīja bērnus uz Eiropu pirms sevis, lai pieteiktos ģimenes atkalapvienošanās procedūrai. Sākumā kā pirmo parasti sūtīja vecāko dēlu, bet 2015. gadā *Nidos* secināja, ka bērni, kas vieni paši vai ar pavadoni ieradās Nīderlandē, bija jaunāki nekā iepriekš. Daži bērni bija pat jaunāki par 10 gadiem. Izrādījās, ka ir saikne starp šo parādību un iespēju izdzīvot ceļā uz Eiropu. Laivas, kurās bija mazi bērni, biežāk izturēja braucienu pāri jūrai nekā laivas, kurās šādu bērnu nebija. Jo vairāk bēgļu ieradās Nīderlandē, jo vairāk laika aizņēma ģimeņu atkalapvienošanās procedūra. Tas 2015. un 2016. gadā izraisīja lielu paniku un neapmierinātību, jo ģimenes izdarīja spiedienu uz bērniem, pieprasot, lai viņi ietekmē procedūru un to paātrina.

Pa to laiku notika pirmie ģimeņu atkalapvienošanās gadījumi, un līdzās daudziem priecīgiem bērniem organizācija *Nidos* redzēja arī citus bērnus, kuri bija panikā saistībā ar ģimeņu ierašanos.

¹⁰ Plašāku informāciju par ģimenes atkalapvienošanos var atrast tīmekļa vietnē www.engi.eu.

Piemēram, kāda astoņus gadus veca meitene tieši pirms atkalapvienošanās paziņoja, ka nevēlas dzīvot ar savu ģimeni, jo iepriekš viņu tā sita. Uzņemošā (arābu) ģimene, kas rūpējās par viņu, tā nerīkojās, un viņai tas patika. Organizācijas *Nidos* padoms un izpratne gan no vecāku, gan uzņemošās ģimenes puses tagad ir ļāvusi šo problēmu atrisināt. Meitene jūtas ļoti laimīga, dzīvojot kopā ar saviem vecākiem un brāļiem un māsām, viņu vairs neper un viņa regulāri apmeklē uzņemošo ģimeni.

Migrācija dažādos laikos arī palielina ar ģimenes godu saistīto situāciju risku. Vecāku prombūtnes laikā bērns pierod pie Rietumu uzvedības noteikumiem un lielākas brīvības. Tas bieži rada konfliktu ar bioloģiskajā ģimenē pieņemtajiem uzvedības noteikumiem, kas ir stingrāki. Tāpēc padoma sniegšanas posmā ir ārkārtīgi svarīgi iesaistīt vecākus bērna attīstībā Eiropā, neraugoties uz robežām un attālumu. Ja (paplašinātajai) ģimenei nav pietiekamas izpratnes par jauno situāciju, tad vecāki, tiklīdz ģimene ir atkal kopā, var mēģināt pāraudzināt bērnu, lai aizsargātu ģimenes godu un savu labo reputāciju¹¹. Tā rezultātā pret bērnu var vērst vardarbību.

Uzņemošā ģimene var veikt vērtīgu ieguldījumu, iesaistot pie sevis dzīvojošā bērna bioloģisko ģimeni notikumos un šī bērna attīstībā. Tas var arī atturēt bērnu no tādas uzvedības, kas kaitētu ģimenes godam.

1.3.5 Pašpaļāvība 18 gadu vecumā

Lielākajā daļā Eiropas valstu bērni kļūst par pieaugušajiem, sasniedzot 18 gadu vecumu. Kā minēts 1. sadaļas 3. punkta 3. apakšpunktā, šī vecuma robeža bieži vien nesakrīt ar nepavadītā bērna kultūrā pieņemto vecumu.

Dažās valstīs, piemēram, Dānijā un Nīderlandē, bērnam sasniedzot šo vecumu, mainās uzņemošā ģimene, un uzņemošajām ģimenēm arī vairs nemaksā par uzņemšanu. Atkarībā no patvēruma procedūras posma bērnam tad nākas dzīvot pieaugušajiem paredzētā patvēruma centrā.

Tāpēc Nīderlandē padoma sniegšanai un dzīvei uzņemošajā ģimenē ir mērķis panākt, lai nepavadīts bērns 18 gadu vecumā būtu kļuvis patstāvīgs. Un Eiropas valstīs, kur ir likumiskie aizbildņi, bērniem no šī brīža vairs nenodrošina aizbildņa padomu.

Daudziem bērniem ir grūti būt pašpaļāvīgiem. Nepavadīti bērni bieži ir ļoti noraizējušies par 18 gadu vecuma sasniegšanu. Viņi baidās no birokrātiskajām formalitātēm, ar kurām nāksies saskarties. Arī neskaidrībai par to, kur viņi turpmāk dzīvos, bieži vien ir nozīme. Līdztekus draugu un paraugcilvēku lokam vissvarīgākā nozīme ir atbalstu sniedzošam radnieku un paziņu lokam, uz kuru bērni var pajauties un pie kura bērni var vērsties ar jautājumiem. Palīdz, protams, arī sabiedriskā dzīve, ko sniedz izglītība vai darbs. Cits spēcīgs aizsargājošais faktors ir mītnes valsts valodas zināšana.

Dažās valstīs turpmāka atrašanās jauniešu aprūpes iestāžu aprūpē un/vai aizbildņa padoms ir iespējas, kas var nodrošināt labu atbalstu.

¹¹ Balstīts uz Marjanas Shipersas [*Marjan Schippers*] un Mirjamas van der Mēras [*Mirjam van der Meer*] (organizācija *Nidos*) rakstu krājumā *Tijdschrift voor de jeugdgezondheidszorg*; īpašais izdevums par jaunienācējiem, tiks publicēts 2016. gada oktobrī.

Labā prakse

Vācijā jauniešu aprūpi vajadzības gadījumā var nodrošināt līdz 21 gadu vecumam; to dara Lejassaksijas dienvidos [Süd-Niedersachsen]. Laba pieredze šajā jomā ir organizācijai JSN.

Izaugsmes vadība pašpalīdzības veidošanai

Lai mācītu nepavadītus bērnus kļūt pašpalīdzīgiem, ir svarīgi:

- pastāvīgi pievērst uzmanību gan formāla (organizācijas), gan neformāla (draugi, tautieši un pieaugušie, kas integrējušies sabiedrībā vai dzimuši uzņemošajā valstī) atbalstu sniedoša radnieku un paziņu loka veidošanai;
- mēģināt bērna atbalstu sniedoša radnieku un paziņu lokā saglabāt uzņemošās ģimenes pēc tam, kad bērns sasniedzis 18 gadu vecumu;
- nodrošināt, ka bērns zina, kur dzīvos, labu laiku pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas;
- pārliecināties, ka bērna turpmākā mājvieta būs pēc iespējas piemērota viņa radnieku un paziņu loka un ikdienas dzīves kārtības (izglītība/darbs) saglabāšanai.

1.3.6 Padoms par iznākumu: atgriešanās vai integrācija

Nepavadīta bērna patvēruma pieprasījumam ir vai nu pozitīvs, vai negatīvs iznākums. Padoma negatīva rezultāta gadījumā pamatā ir atgriešanās. Nelegālu uzturēšanos uzņemošajā valstī nevar uzskatīt par iespēju, kas pusaudzīm būtu pieņemama.

Dot bērnam padomu par atgriešanos bieži vien ir grūti, jo gan bērns, gan viņa ģimene ir likuši visas savas cerības uz uzturēšanās atļauju patvēruma piešķiršanas rezultātā. Viņi nevēlas apsvērt atteikumu.

Arī integrācijai pēc uzturēšanās atļaujas saņemšanas ir nepieciešams liels atbalsts. Kultūrā un sabiedrībā bieži vien pastāv ievērojamas atšķirības, un tās izvirza lielas prasības bērnam un viņa spējai pielāgoties.

Atgriešanās

Dažādu Eiropas valstu tiesību aktos par patvērumu bērniem ir vairākas atšķirības. Piemēram, Čehijas Republikā uzturēšanās atļauju piešķir visiem bērniem, ja viņi to pieprasa. Nīderlandē nepavadītus bērnus nenosūta atpakaļ pret viņu gribu līdz 18 gadu vecumam; tomēr ir gadījumi, kad bērniem lūdz atgriezties brīvprātīgi pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas.

Atgriešanās ir liela problēma lielākajai nepavadīto bērnu daļai. Viņi baidās par savu drošību vai baidās, ka kāds viņiem atriebsies par došanos prom. Viņiem arī ir kauns par savu nespēju palīdzēt ģimenei, vai arī viņi baidās, ka ģimene tos atstums kā cietušus neveiksmi Eiropā.

Bērnus, kas atgriežas tukšām rokām, ģimene var neuzņemt atpakaļ. Ģimenes bieži ir nesušas lielus finansiālus upurus, lai bērns spētu doties ceļā, un viņa atgriešanās bez naudas var radīt ģimenei nopietnu finansiālu problēmu. Turklāt izcelsmes valsts vietējās sabiedrības skatījumā atgriešanās no Eiropas tukšām rokām var nelikties visai ticama. Nepavadītu bērnu, kurš atgriezies, var uzskatīt par

neveiksmīnīeku un vairs neuzņemt kopienā kā gaidītu cilvēku, apgrūtinot viņa iespējas rast mājokli un ienākumus.

Palīdzība atgriešanās gadījumā var mazināt daudzas no šīm problēmām. Būtiska ir:

- laba aktualizēta informācija par drošību izcelsmes valstī;
- to cilvēku pieredze, kas jau ir atgriezušies;
- ģimenes informēšana par piespiedu atgriešanās iemeslu, lai "atvainotos" bērna vārdā;
- atgriešanās plāns, kam jānodrošina, lai bērns neatgrieztos "tukšām rokām" (piemēram, iekļaujot tajā izglītību, kas noderēs atgriešanās gadījumā), un kas sagatavots, konsultējoties ar ģimeni.

Piemērs

Starptautiskā Migrācijas organizācija (*IOM*) piedāvā iespēju atgriezties, saņemot palīdzību, kas var nodrošināt godpilnu atgriešanos. *IOM* arī izpēta drošību atgriešanās gadījumā un, piemēram, kādas ir bērnu iespējas apmeklēt skolu.

Zēnam, kuram nupat palika 17 gadi, nāksies atgriezties Afganistānā, kad viņš sasniegs 18 gadu vecumu. Viņam ir plāns tur atvērt veikalu ar *IOM* finansiālo palīdzību.

Zēna aizbildnis no organizācijas *Nidos* viņa klātbūtnē zvina zēna tēvam, lai plānu apspriestu. Pēc tam tēvs šo plānu apspriež ar pārējiem ģimenes locekļiem, un viņi kopā izlemj, ka zēns būs lielākā drošībā, ja dosies pie sava tēvoča, kurš dzīvo citā reģionā, kā arī to, ka nebūtu gudri atvērt veikalu, jo zēnu būtu viegli aplaupīt.

Ģimene ierosina, ka zēnam vajadzētu Nīderlandē iemācīties vadīt automobili un apgūt automehāniķa mācību kursu. Pēc atgriešanās Afganistānā *IOM* sniegtais finansiālais atbalsts ļaus viņam kļūt par taksometra vadītāju.

Labā prakse: organizācijas *Nidos* īstenotā politika atgriešanās gadījumos

Organizācijas *Nidos* politika atgriešanās gadījumā balstās uz redzējumu, ka darbam pie bērna ilgtspējīgas atgriešanās jānodrošina divu saistību izpilde – tās ir saistības pret bērnu un saistības pret bērna ģimeni.

Šīs saistības atgriezties var izpildīt tad, ja sadarbībā ar bērnu un ģimeni tiek sagatavots ilgtspējīgs plāns, kas ļauj droši atgriezties. Plānam, pamatojoties uz pareizu un ticamu informāciju, jāpiedāvā patstāvīga dzīve starptautisko un vietējo organizāciju pārraudzībā, kā arī organizācijas *Nidos* veikta konkrētās lietas vadība un bērna un ģimenes saistības.

Divu veidu saistību izpildi var panākt:

- pareizi nosakot atgriešanās laiku;
- iesaistot ģimeni bērna situācijā jau pašā konsultēšanas sākumā un aktīvi informējot ģimeni par problēmām un nākotnes plāniem;
- kopā ar bērnu nosakot, kurā brīdī tiks aplūkotas atgriešanās iespējas, un izstrādājot atgriešanās plānu.

Ilgtspējīgs atgriešanās plāns:

- piedāvā bērnam drošu uzturēšanos valstī;
- piedāvā bērnam patstāvīgas dzīves izredzes, ko nodrošina izglītība vai darbs;
- piedāvā bērnam attīstības iespējas;
- to sagatavojusi ģimene, vai arī tas sagatavots ar ģimenes piekrišanu un atbalstu;
- piedāvā aprūpi ģimenē, vēlams savā, bet vajadzības gadījumā arī citos veidos;
- to atbalsta vietējās organizācijas.

Nodrošināt ilgspējīgu atgriešanos nozīmē, ka:

- atgriešanos pārrauga vietējās un starptautiskās organizācijas;
- atgriešanās plānam un pirmajam posmam pēc atgriešanās ir nodrošināta pārraudzība, lai plānu pēc vajadzības varētu pielāgot ar vietējo organizāciju un/vai ģimenes palīdzību.

Labā prakse

Dānijas Sarkanais Krusts piedāvā konsultācijas par atgriešanos tiem patvēruma meklētājiem savos centros, kuru pieteikumi ir noraidīti, un tajā ir izstrādāta īpaša pieeja bērniem.

Bērni, kas tikko ieradušies, bieži vien ir noguruši, saspringti un apmulsuši. Viņi ir saņēmuši kļūdainu un pretrunīgu informāciju par uzņemšanu un patvēruma procedūru jaunajā valstī. Tāpēc viņiem grūtības var sagādāt orientēšanās un nomierināšanās. Papildus vajadzībai pēc drošības viņiem ir svarīgi zināt, kas notiks turpmāk. Tāpēc, sākotnēji izveidojot kontaktu ar bērniem, galvenais mērķis ir palīdzēt viņiem just kontroli pār situāciju un saprast jaunās un sev nepierastās situācijas kontekstu un nozīmi.

Agrīna iejaukšanās ir ļoti svarīga, nodrošinot bērniem pamatinformāciju par patvēruma procedūru, tostarp iespēju konsultēties atgriešanās gadījumā, ja viņi vēlas atsaukt patvēruma pieteikumu vai ja šis pieteikums tiek noraidīts.

Galvenais vēstījums, sniedzot konsultāciju par atgriešanos, ir – neesi viens šajā situācijā, bet pieņem godīgas konsultācijas piedāvājumu. Tā ir motivējoša saruna ar pieaugušo, kurš var palīdzēt bērnam izdarīt apzinātu izvēli par savu nākotni. Izvēli izdara bērns pats, bet konsultants viņam palīdz, izskaidrojot iespējas.

Tieši šajā agrīnajā posmā, pirms bērns jūtas vilies par patvēruma pieteikuma noraidījumu, tiek veidots pamats konsultācijām par atgriešanos vēlākā posmā.

Ja bērna patvēruma pieteikums ir noraidīts, Dānijas Sarkanais Krusts ar viņu sazinās tieši. Tas notiek vai nu ar likumiskā aizbildņa, vai centra darbinieka starpniecību. Ir svarīgi, lai visi likumiskie aizbildņi (brīvprātīgie un algotie), kā arī centrā strādājošais personāls pārzinātu atgriešanās konsultāciju mērķus un iespējas.

Ja bērns uzturas pie radniekiem (privātā izmitināšanas vietā), radnieki bieži vien var sniegt ļoti noderīgu informāciju, ko var izmantot, konsultējot bērnu par atgriešanos. Ir svarīgi arī runāt ar bērnu vienatnē, jo radniekiem var būt pašiem savi motīvi par vai pret bērna atgriešanos.

Likumiskais aizbildnis var piedalīties konsultācijās par atgriešanos, bet to vajadzētu noteikt atkarībā no attiecībām starp bērnu un likumisko aizbildni. Pēc pieteikuma noraidīšanas, kas ietekmē attiecības, situācija var būt divdomīga, un šādos gadījumos varētu būt labāk, ja bērnam atbalstu sniegtu neitrāla persona. Tā kā likumiskajiem aizbildņiem ir zināmi ar atgriešanās konsultācijām saistītie mērķi un iespējas, bieži vien laba prakse ir likumiskajam aizbildnim nosūtīt bērnu pie

neatkarīgas un neitrālas personas, kura nav palīdzējusi bērnam patvēruma procedūrā un tāpēc emocionāli nepārdzīvo patvēruma pieteikuma noraidījumu. Noraidījuma rezultātā bērnam mainās domāšana, aptverot noraidījuma sekas, tās pārdomājot un pieņemot. Šādā situācijā var labi palīdzēt neitrāls cilvēks, kas palīdz bērnam lēmumu pieņemšanas procesā, lai bērns pats varētu pieņemt savu apzinātu lēmumu.

Integrācija

Tāpat kā citiem migrantiem bēgļiem jāpielāgojas savai jaunajai videi. Kad cilvēki ilgu laiku saskaras ar citu kultūru, notiek viņu akulturācija. Mainās viņu redzējums uz pasauli, un mainās arī atsevišķas viņu normas un vērtības.

Berijs [Berry] (1990) izšķir vairākas akulturācijas stratēģijas – integrāciju, asimilāciju, segregāciju un margīnālizāciju. Integrāciju parasti uzskata par visveiksmīgāko stratēģiju sociālās labklājības panākšanai. Šajā kontekstā integrācija nozīmē pielāgošanos jaunajai videi, vienlaicīgi saglabājot savu kultūru.

Akulturācijas stratēģija		Pielāgošanās dominējošai kultūrai	
		Jā	Nē
Kultūras saglabāšana	Jā	Integrācija	Segregācija
	Nē	Asimilācija	Margīnālizācija

Kā aprakstīts 1. sadaļas 1. punkta 1. apakšpunktā, nepavadīta bērna identitāte veidojas citādi nekā tad, ja bērns nebūtu kļuvis par migrantu. Izpratne par savu identitāti, kas vēl tikai veidojas, mainās atšķirīgo normu un vērtību dēļ, ar kurām bērns saskaras. Paraugcivīķi no viņu izcelsmes valsts viņu dzīvē vairs neiederas, bet tur neiederas arī paraugcivīķi no jaunās sabiedrības. Šiem bērniem par jaunu paraugcivīķu var kļūt tautieši un bērni, kas iepriekš ieradusies nepavadīti un veido savu nākotni Rietumu sabiedrībā.

Vairāki pētījumi liecina, ka jaunas sabiedrības iepazīšana un piedalīšanās tās dzīvē, vienlaikus saglabājot savas kultūras normas un vērtības, vairo bērna labklājību. Tā palīdz viņiem rast pašiem savu ceļu uz jauno sabiedrību.

Labā prakse: kam jāpievērš uzmanība, sniedzot padomu nepavadītiem bērniem, kas nonākuši organizācijā *Nidos*:

- bērna radnieku un paziņu lokā jāmeklē paraugcivīķi (cilvēki, kas auguši tādā pašā kultūrā vai līdzīgos apstākļos);
- bērnam jāiepazīst jaunā sabiedrība un kultūra sev piemērotā tempā;
- jāsniedz bērnam atbalsts, izvēloties izglītību vai darbu, kas būtu atbilstošs realitātei un saskanētu ar bērna nākotnes izredzēm;
- daļu no padoma veido dalība jaunās sabiedrības dzīvē;
- ja bērns to vēlas, kontakts ar tautiešiem ir daļa no bērna dzīves.

1.4 IESPĒJU RADĪŠANA NEPAVADĪTAM BĒRNAM

1.4.1 Ievads

Iespēju radīšana nozīmē darīt bērnu stiprāku, vairojot viņa noturību. Atbalsts, ko bērnam sniedz viņa (ģimenes) radnieku un paziņu loks, var nozīmīgi ietekmēt bērna iespējas. Paplašinātā ģimene ir svarīgs aizsargājošais faktors nepavadītiem bērniem.

1.4.2 Noturības veicināšana

Aizvien vairāk uzmanības pievērš veidiem, kā bērni izdzīvo, un tam, kas dara viņus stiprākus.

Uzmanības centrā nav trūkumi vai riska faktori, bet gan spējas, kas palīdz bērniem pārvarēt problēmas, kā arī iespējamie aizsargājošie faktori un noturība. Uzsvars uz noturību palīdz saprast to, kā nepavadīti bērni pārvar dzīves likstas un kādas ir nepavadītu bērnu vajadzības. Tas arī palīdz modelēt iejaukšanās pasākumus. Noturība kopumā nozīmē "labu pielāgošanos vai pozitīvus attīstības rezultātus par spīti nopietniem draudiem" (Mastena, 2001, 2. lpp.); tas ir kā dinamisks process, kurā norit pozitīva pielāgošanās nopietnu grūtību apstākļos (Lutara [Luthar], Čiketi [Cicchetti] un Bekere [Becker], 2000, 543. lpp.). Citiem vārdiem sakot, cilvēks spēj domāt pozitīvi, koncentrēties uz nākotni un būt stiprs grūtos laikos, t. i., spēj atgūties un nostāties atkal uz kājām. Galu galā nepavadītam bērnam nav iespējams atgriezties parastā dzīvē. Šajā gadījumā var izrādīties piemērota Volšas [Walsh] (2002) lietotā metafora; viņa apraksta noturību kā "lēcienu uz priekšu" nākotnē, par kuru nav skaidrības.

1.4.3 Ģimenes radnieku un paziņu loka iesaistīšana

Nepavadīti bērni parasti nāk no paplašinātās ģimenes kultūras, un ģimenes radnieku un paziņu loka iesaistīšana padoma sniegšanā bērnam ir dabiska un loģiska. Kā iepriekš aprakstīts, vairāki pētījumi atklāj, ka kontakts ar bioloģisko ģimeni ir svarīgs aizsargājošais faktors nepavadītiem bērniem.

Bioloģiskajai ģimenei var būt svarīga loma:

- bērnam domātās palīdzības sniegšanā;
- sloga mazināšanā bērniem, ja bēgļu gaitu mērķis netiek sasniegts;
- bērna izjustā spiediena mazināšanā saistībā ar ģimenes atkalapvienošanos;
- rūpēs par bērna uzvedību (pedagoģiskā autoritāte);
- veselības problēmu risināšanā;
- atgriešanās plānu izstrādāšanā;
- lēmumos, kurus nākas pieņemt;
- ievietojot bērnu uzņemošajā ģimenē; ja bioloģiskā ģimene atzinīgi izturas pret ievietošanu konkrētajā ģimenē, tas ir atbalsts bērnam.

Labā prakse: pārrobežu radnieku un paziņu loka izveidošana

Cenšoties atrast efektīvas metodes, organizācija *Nidos* ir apkopojusi un bagātinājusi daudzveidīgu pozitīvo pieredzi par ģimenes radnieku un paziņu loka iesaistīšanu.

Pamatojoties uz metodoloģisko shēmu, kas līdzinās Ģimenes grupu konferencei Jaunzēlandē, 2013. gadā uzsāka īstenot Pārrobežu radnieku un paziņu loka izveidošanas (*CBN*) metodoloģiju. Metodoloģijas būtība ir tāda, ka atbalsta un padoma sniegšanā jau no paša sākuma iesaista esošos, jaunus un iedomātus radnieku un paziņu lokus. Kopš 2014.–2015. gada, kad jo īpaši sāka ierasties bērni no Sīrijas un Eritrejas, kontaktēšanās ar ģimeni no brīža, kad organizācija *Nidos* iepazīstas ar bērnu, ir bijusi ierasta prakse šīs organizācijas darbā. Tam nav nekādu šķēršļu, jo bērnam ir tiesības uz patvērumu un ģimenei ir pozitīva attieksme pret kontaktiem, lai pēc iespējas ātrāk varētu notikt ģimenes atkalapvienošanās. Jo īpaši sīriešu bērnu gadījumā ar ģimeni bieži vien var viegli sazināties pa tālruni vai izmantojot lietojumprogrammu *Skype*.

Dānijas Sarkanajam Krustam arī ir pozitīva pieredze, pēc iespējas ātrāk uzņemoties aktīvu lomu sazināties ar ģimeni ārzemēs, protams, ar bērna piekrišanu. Šīs organizācijas pārstāvji izskaidro bērnam reālās izredzes un iespējas ģimenei atkalapvienoties un runā par to, kā ģimene šo procesu var sekmēt. Šādā veidā var atbrīvoties no nerasniedzamām cerībām, atslogojot bērnu no smagas nastas. Viedtālruni izmantošana padara sadarbību ar ģimenēm ārzemēs daudz vienkāršāku nekā agrāk.

2

UZŅEMŠANA ĢIMENĒS

2.1. IEVADS

Eiropā ir dažādi viedokļi par to, kur nepavadītam bērnam būtu vislabāk uzaugt. Katra bērna gadījumā tas ir atkarīgs no daudziem faktoriem, un tāpēc katrs gadījums jānovērtē atsevišķi, lai panāktu individuāli pielāgotu lēmumu.

Starptautiskajā tiesiskajā regulējumā par nepavadītu bērnu uzņemšanu ir izceltas tiesības, pienākumi un obligātie standarti, kas jāievēro saskaņā ar ANO dokumentiem, ES tiesībām un ES politiku (skatīt 0. sadaļas 2. punktu).

Vairākos ziņojumos ir minēta piekļuve atbilstošām izmitināšanas vietām, jo īpaši uzņemšanai ģimenēs. Vairākās zinātniskās publikācijās ir pausts atbalsts dzīvei ģimenē kā vienai no iespējām, kas – kā uzsvērts šajos ziņojumos – ir ieteicama nepavadītiem nepilngadīgajiem. Vissvarīgākais arguments par labu uzņemšanai ģimenēs, kas izriet no šiem pētījumiem, ir tāds, ka bērnumamos uzaugušie bērni savā attīstībā atpaliek no bērniem, kas uzauguši ģimenē.

2.1.1 Uzņemšana ģimenēs

Ir vairāki uzņemšanas veidi ģimenēs, kas varētu būt piemēroti, t. i., uzņemšana var notikt bērna (ģimenes) radnieku un paziņu lokā un ģimenēs, kas bērnam vēl nav pazīstamas.

Uzaugšana savā radnieku un paziņu lokā

Papildus jau minētajām priekšrocībām, kas saistās ar dzīvi savā kultūrvīdē, uzaugšanai savā (ģimenes) radnieku un paziņu lokā ir papildu priekšrocības, ko rada kopīga ģimenes un migrācijas vēsture, kuru papildina jau esošas – bieži vien sirsnīgas – attiecības. Aromāti, ēdiens, sarunās lietotais dialekts; labi zināmi spriedzes mazināšanas faktori šeit sakrīt biežāk nekā bērnam nepazīstamās etniski saderīgās ģimenēs. Dažiem nepavadītiem bērniem galamērķa valstī varētu būt radnieki, pie kuriem viņi var dzīvot. Citi var būt ieradusies kopā ar cilvēkiem, kas nav viņu radnieki, bet varētu būt piemēroti kā cilvēki, ar kuriem dzīvot. Šajos gadījumos speciālistiem jānovērtē attiecības starp bērnu un radnieku vai pavadoni un šīs personas spēja rūpēties par bērna vajadzībām.

Uzaugšana uzņemošā ģimenē, kas nav pazīstama

Ja nepavadītiem bērniem nav pašiem sava (ģimenes) radnieku un paziņu loka vai atbildīgu ceļabiedru, ar kuriem dzīvot, par drošu uzņemšanu var gādāt arī ģimenes, kas bērnam nav pazīstamas.

Daži nepavadīti bērni nav ar mieru, ka tos ievieto ģimenē, jo, piemēram, viņi jau ir pieraduši dzīvot patstāvīgi un rūpēties par sevi. Šādos gadījumos uzņemšanu ģimenē nevajadzētu apsvērt. Šie bērni var iegūt, ja tos uzņem nelielās uzņemšanas iestādēs vai arī ļauj tiem dzīvot patstāvīgi, neievietojot uzņemošā ģimenē.

2.1.2 Vai bērnu labāk ievietot etniski saderīgā vai vietējo iedzīvotāju ģimenē?

Dažādās Eiropas valstīs atšķirīgi vērtē priekšrocības un trūkumus, kas saistīti ar bērna ievietošanu etniski saderīgā vai vietējo iedzīvotāju ģimenē.

Dažās valstīs izmanto etniski saderīgas ģimenes, jo šo valstu pieredze liecina, ka nepavadīti bērni labāk jūtas, ievietoti vidē, kur viņiem nav jāzaudē sava kultūras identitāte un ģimene pati ir piedzīvojusi migrācijas aspektus.

Citās valstīs bērnus biežāk ievieto uzņemošās ģimenēs no vietējo iedzīvotāju vidus tāpēc, ka, viņuprāt, tas varētu paātrināt integrēšanās tempu vai kvalitāti jaunajā vidē. Dažkārt ir nevēlēšanās strādāt ar etniski saderīgajām ģimenēm, ja iepriekšējā pieredzē zudusi uzticēšanās vai bijušas grūtības ar ievietošanas pārraudzību, vai arī tāpēc, ka bērna un ģimenes savstarpējas piemērotības noteikšanu, pamatojoties ar kultūras saderību, uzskata par diskriminējošu.

Pirmajā starptautiskajā literatūras pētījumā, ko sagatavojusi Arkesteina [Arkesteijn] (2015), ir aprakstītas bērna un ģimenes savstarpējas piemērotības noteikšanas, pamatojoties ar kultūras saderību, radītās priekšrocības spējai veidot pozitīvu paštēlu un prasmei pārvarēt rasismu. Vēl viens pētījumā minēts arguments par labu bērna un ģimenes savstarpējas piemērotības noteikšanai, pamatojoties ar kultūras saderību, ir tāds, ka ģimenes, kuras nav etniski saderīgas, jūt, ka ir mazāk kompetentas piedāvāt bērnam ar kultūru saistītu padomu. Neraugoties uz to, bērna ievietošanu viņa paša kultūras un etniskās izcelsmes ģimenē uzskata par nepavadīta nepilngadīgā garīgās veselības aizsargājošu faktoru (Geltmans, Grānta-Naita [Grant-Knight] un Mehta [Mehta], 2005).

Pretarguments ievietošanai etniski saderīgā ģimenē varētu būt tāds, ka nepavadīti bērni – bieži vien ģimeņu viedokļu iespaidā – dod priekšroku dzīvei vietējo iedzīvotāju ģimenē. Viņi domā, ka, šādā veidā iepazīstot uzņemošo valsti, viņi spēs labāk integrēties un iemācīties valodu, tā rezultātā iegūstot labāku izglītību un nodrošinot sev augstāku dzīves standartu.

Ievietošana etniski saderīgās ģimenēs: emocionālā pasargāšanās

Valstis, kurās bērnus ievieto etniski saderīgās ģimenēs ir, piemēram, Dānija, Vācija (Lejassaksijas dienvidi) un Nīderlande.

Labā prakse

Organizācijas *Nidos* pieredze saistībā ar bērna ievietošanu etniski saderīgās ģimenēs ir pozitīva. Cita starpā to pamato turpmāk sniegtie ekspertu vērtējumi.

Tjīna A Djī [Tjin A Djie] un Zvāna [Zwaan] min “iegremdēšanos kultūrā” un “iegremdēšanos grupā”, emocionāli pasargājoties. Emocionālā pasargāšanās ir visaptveroša, un tā attiecas ne tikai uz ģimeni, bet uz visu, kas ir saistīts ar pagātnē ierastajām lietām, piemēram, aromātiem, apkārtējās vides iekārtojumu, tradīcijām, rituāliem, vēsturi un pārtiku. Pagātnē ir tādi ieradumi un paražas, kurus pēc migrācijas vairs nevar praktizēt, un runāšana par tiem pati par sevi var darboties kā emocionālā

pasargāšanās. Saskaņā ar Tjinas A Djī un Zvānas teikto viegli ievainojamus cilvēkus emocionālā pasargāšanās iedrošina. Emocionālo pasargāšanos izmanto visi, ne tikai migranti. Kad cilvēkiem ir grūti, visi cenšas atsaukt atmiņā jaukas atmiņas, piedzīvotās drošības un siltuma izjūtas (Tjīna A Djī un Zvāna, 2007, 45. lpp.).

Organizācijas *Nidos* izstrādātajā metodoloģijā par uzņemšanu ģimenēs emocionālā pasargāšanos dēvē par “pagātnes un tagadnes enkuriem, piemēram, tie var būt cilvēki, kas atgādina par ģimeni, veci vai jauni draugi, kuriem ir saikne ar pagātni, pazīstamas tradīcijas, ēdieni utt. Īsāk sakot, viss, ko mēs pazinām, kad jutāmies drošībā” (Spinders, van Hauta un Hesters [Hesser], 2010, 38. lpp.). Šīs pozitīvās atmiņas var būt sajauktas ar nepatīkamām atmiņām par lietām, kas deva iemeslu bēgšanai, bet vienmēr būs arī sirsnīgas atmiņas. Tjīna A Djī un Zvāna (2007) apgalvo, ka atkārtota iegremdēšanās ģimenes vidē un sociālās atbalsta sistēmas izmantošana ir ārkārtīgi svarīga, pārejot jaunā dzīves posmā, un tā darbojas stabilizējoši.

Spinders *et al.* (2010) skaidro, ka etniski saderīgas ģimenes var nodrošināt stabilu vidi nepavadītiem bērniem. Tās sniedz drošu vietu dzīvošanai, kur no pagātnes var atsaukt mīļas un spēku radošas atmiņas. Esot saiknē ar pagātni un atsaucot atmiņā tās kontekstu, var mazināt atsvešinātības un mulsuma izjūtas, ļaujot bērnam meklēt kontaktu ar nepazīstamo ārējo pasauli. Etniski saderīgas ģimenes var palīdzēt bērniem meklēt svarīgas pieturvietas no pagātnes, kas palīdz viņiem izjust uzticēšanos un drošību tagadnē. Šajā ziņā šīs uzņemošās ģimenes nodrošina nepavadītiem bērniem pēctecību.

Kuratovskis [Kouratovsky] (2008) ir ieviesis emocionālās pasargāšanās jēdzienu, lai apzīmētu lielo ietekmi, ko uz bioloģisko, sociālo un psiholoģisko attīstību rada vairāki faktori, piemēram, kultūra, migrācija un valoda. Emocionālā pasargāšanās attiecas uz katru cilvēku, un migrācijas izraisītie satricinājumi var darīt cilvēkus vieglāk ievainojamus vairākās paaudzēs. Bērni piedzimst ar spēju izraisīt reakciju no aprūpētāju puses. Šīs reakcijas ir pielāgotas bērnam ar īpašu, tradicionālu valodas lietojumu, kas pats par sevi ir kultūras ziņā ļoti specifisks un piesātināts. Tas no paša sākuma māca bērnam kaut ko par viņu pašu, sagatavojot viņu gan pasīvai, gan aktīvai saziņai ar ār pasauli. Sociālās vides reakcijas veido pamatu bērna izpratnei par sevi un spējai skaidrot un saprast savu kā sociālai grupai piederošas daļas uzvedību. Tā ir grupa, ko raksturo īpaša kultūra, kur “kultūra” jāsaprot kā “fiziskās prakses” apkopojums. Kuratovskis sauc emocionālo pasargāšanos par stresa mazinātāju; ja stresu nevar pārvarēt, ir risks nonākt grūtībās. Nepavadīta bērna ievietošana līdzīgas kultūras izcelsmes uzņemošā ģimenē palīdz bērnam pazīt stresa mazinātājus un līdz ar to kontrolēt stresu.

Iepriekšminētie jēdzieni parāda, ka bērna uzņemšana līdzīgas izcelsmes etniski saderīgā ģimenē, kura var sniegt drošību, apmierināt bērna pamatvajadzības, veltīt viņam uzmanību un organizēt viņa ikdienas dzīvi, rada bērnam labu iespēju normāli attīstīties un dabiskā veidā atgūties no atšķirtības, zaudējuma un traumas. Turklāt etniski saderīga ģimene var piedāvāt bērnam sirsnīgu attieksmi un padomu, pamatojoties uz tajā esošajām zināšanām par pašu gūto migrācijas un integrācijas pieredzi, kā arī stresa mazinātājiem, kas vajadzīgi bēgot, pārdomājot traumu un sērojot. Un visbeidzot ievietošana etniski saderīgā ģimenē palīdz saglabāt kultūras identitāti un valodu. Tas atvieglo reemigrāciju, kad vien tā varētu notikt.

Valstis, kam ir pieredze bērna un ģimenes savstarpējas piemērotības noteikšanā, pamatojoties ar kultūras saderību, piemēram, Nīderlande un Dānija, uzsver ģimenes integrāciju uzņemošajā valstī, kas svarīga sociālās atstumtības nepieļaušanai, jo īpaši, ja ģimenē ievietotais bērns saņem atļauju palikt valstī.

Ievietošana vietējo iedzīvotāju ģimenēs

Ir arī pozitīvi stāsti par ievietošanu vietējo iedzīvotāju ģimenēs, jo īpaši, ja šīm ģimenēm ir starpkultūru zināšanas un pieredze. Piemēram, Lejassaksijas dienvidu reģionā Vācijā darbs ar vācu ģimenēm notiek, kopš tur 2011. gadā sāka piedāvāt bērnu uzņemšanu ģimenēs.

Labā prakse: bērnu ievietošana vietējo iedzīvotāju ģimenēs Vācijā

Atskaitot dažus bērnu ievietošanas gadījumus etniski saderīgās ģimenēs, lielākā daļa no uzņemošajām ģimenēm, ar ko strādā organizācija *JSN*, ir vietējo iedzīvotāju ģimenes. Daži nepavadīti bērni lūdz tos uzņemt vācu ģimenēs, lai labāk un ātrāk apgūtu valodu. Saskaņā ar organizācijas *JSN* konstatēto bērni vācu valodu apgūst ļoti ātri. Viņi arī apgūst savas jaunās valsts kultūru un vērtības un to, kā dzīvot jaunajā sabiedrībā. Organizācija *JSN* no uzņemošajām ģimenēm sagaida iekļūstīgu attieksmi pret kultūru. To panāk semināros un ar tulku palīdzību gan valodas, gan kultūras vajadzībām, kas palīdz uzņemošajām ģimenēm izprast bērnu kultūru.

2.2 GIMENU PIESAISTĪŠANA

2.2.1 Ievads

Dažās Eiropas valstīs uzņemošo ģimeņu piesaistīšana ir uzdevums, kas nodots akreditētu nevalstisko jauniešu aprūpes iestāžu pārziņā. Citās valstīs nepavadītu bērnu ievietošanu ģimenēs var veikt tikai bērna radnieku un paziņu lokā.

Lai piesaistītu piemērotas uzņemošās ģimenes šai neaizsargātajai nepavadītu bērnu grupai, jāņem vērā vairāki aspekti. Jābūt skaidrībai par to, ka uzņemošajām ģimenēm ir pareiza motivācija, tās spēj rūpēties par bērniem, garantēt bērna drošību un plāno veidot ar bērnu ilgtermiņa attiecības, bet arī spēs atteikties no bērna, ja viņam nebūs izredžu saņemt uzturēšanās atļauju.

Nepavadītiem bērniem noteikti ir vajadzīga iespēja uzturēt sakarus ar saviem bioloģiskajiem vecākiem vai ģimeni, un viņi jāmudina šādi rīkoties. Rūpes par nepavadītiem bērniem prasa iekļūstīgu un pašizliedzīgu attieksmi. Steidzama vajadzība pēc uzņemošās ģimenes nedrīkstētu mazināt drošībai pievērsto uzmanību.

2.2.2 Kā piesaistīt uzņemošās ģimenes

Uzņemošo ģimeņu piesaistīšana prasa nepārtrauktu darbu, pacietību un neatlaidību. Veltītās pūles var dot pozitīvu rezultātu tikai ilgtermiņā.

Labā prakse

Saskaņā ar organizācijas *Nidos* pieredzi ir vienmēr svarīgi uzturēt sakarus ar cilvēkiem, kas varētu būt noderīgi kā uzņemoša ģimene vai ietekmīga persona.

Ir svarīgi arī zināt, kurām grupām pievērsties. Jāņem vērā gan vispārējās, gan specifiskās pazīmes. Kopumā šīm ģimenēm jāspēj rūpēties par nepavadītiem bērniem, kas ir viegli ievainojami (jo zaudējuši mājas un ģimeni), bet tajā pašā laikā apņēmīgi meklē jaunas izredzes un drošu vietu dzīvošanai. Ir vērts meklēt ģimenes no konkrētām kultūrvidēm.

Radnieku piesaistīšana (radnieku veikta aprūpe)

Pirmā iespēja ir pajautāt bērnam vai viņa mājās palikušajiem vecākiem/ģimenei (ja tas ir iespējams), vai uzņemšanas valstī dzīvo kāds ģimenes loceklis. Dažreiz bērniem ir valstī dzīvojošu radnieku adreses vai telefona numuri.

Tad piesaistīšana sākas, sazinoties ar šo ģimeni un izpētot tās iespējas dot pajumti jaunajam ģimenes loceklim. Piesaistīšanas posma mērķis ir izpētīt gan iespējas, gan arī ģimenes un bērna saistības. Ja iegūtais rezultāts ir pozitīvs, var uzsākt pārbaudes un izvērtēšanas procedūru.

Cilvēku piesaistīšana apstiprinātas uzņemošās ģimenes statusa iegūšanai

Labs sākums ir piesaistīt cilvēkus, aicinot viņus uz informatīvām sanāksmēm un apmeklējot tos viņu pašu kopienu (religīso grupu, baznīcu, mošeju, kultūras grupu, skolu, sporta klubu utt.) organizētajās sanāksmēs. Labus rezultātus var arī gūt, piesaistot cilvēkus ar jau apstiprināto uzņemošo ģimeņu vai ietekmīgu personu starpniecību kopienā.

Svarīgi informēt pretendējošās uzņemošās ģimenes par nepavadītu bērnu izcelsmi un īpašajām vajadzībām. Ir arī svarīgi tieši pajautāt šīm ģimenēm, vai tās gribētu apsvērt kļūšanu par uzņemošu ģimeni, un ļaut tām izsvērt ar to saistītās priekšrocības un trūkumus. Jāuzdod jautājums, vai nepavadīta bērna uzņemšana būtu saderīga ar ģimenes pašreizējiem dzīves apstākļiem. Ja atbilde ir pozitīva, tām var lūgt uzņemties šo pienākumu. Ja ģimene izrāda attiecīgu vēlēšanos, var uzsākt pārbaudes un izvērtēšanas procedūru.

Konkrētām vajadzībām piemērotu ģimeņu piesaistīšana

Dažādās minētās piesaistīšanas stratēģijas var būt piemērotas arī konkrētām vajadzībām piemērotu ģimeņu piesaistīšanai, bet labākā iespēja, protams, ir izmantot bērna radnieku un paziņu loku un ietekmīgas personas vēlamajā kopienā.

Ja ir vajadzīga uzņemoša ģimene bērnam ar īpašām vajadzībām, piesaistīšanai var izmantot visu pieejamo informāciju. Īpašās vajadzības var būt dažādas. Šajā procesā var ietilpt uzņemošās ģimenes atrašana konkrētā pilsētā praktisku apstākļu, piemēram, mācību dēļ, bet var arī būt gadījumi, kad ģimenei būs jāspēj nodrošināt papildu aprūpi. Cilvēki jāpiesaista, pamatojoties uz šo konkrēto informāciju, un papildu prasmes, piemēram, kopšana vai māja, kas piemērota bērnam ar invaliditāti, var būt atlases kritēriji. Vissekmīgākā mēdz būt piesaistīšana ar bērna radnieku un paziņu loku un sociālās vides starpniecību.

Piesaistīšanas plāns

Uzņemošo ģimeņu piesaistīšana var sākties ar piesaistīšanas plāna sagatavošanu. Tajā būs noteikts, kādas ir īpašās vajadzības, kas jāņem vērā – precēti pāri, vientuļi vecāki, cilvēki, kuriem ir savi bērni vai kuriem to nav, ģimenē ievietojamo bērnu vecums, etniski saderīgas vai vietējo iedzīvotāju ģimenes, kultūrvide un runātās valodas. Ir svarīgi norādīt vajadzīgos resursus un dažādību. Kā piemēru var minēt spēju ievietot ģimenē māsas un/vai brāļus pa pāriem vai trijātā, vai četrātā.

Piesaistīšanas plāna izveidošana palīdzēs noformulēt mērķus, stratēģijas un konkrētās darbības.

Piekļuve

Labā prakse: piekļuve

Saskaņā ar organizācijas *Nidos* pieredzi ir svarīgi piekļūt perspektīvām cilvēku grupām, gūstot viņu uzticību un tās iesaistot. Ar šo pieeju vienlaikus:

- iesaista cilvēkus nepavadītu bērnu interešu un vajadzību izprašanā;
- apelē pie viņu intereses par bērniem un pienākuma jūtām;
- sniedz pareizu un izvērstu informāciju par nepavadītu bērnu aprūpēšanu;
- stimulē cilvēkus izplatīt ziņu tālāk;
- rīko tikšanās, kurās interesenti var uz klausīt citu cilvēku pieredzi;
- veido kampaņas plašsaziņas līdzekļos.

Lai spētu piekļūt migrantu grupām, ir nepieciešama kultūras ziņā jutīga attieksme un neviltota interese par personu un šīs personas izcelsmi. Ir ļoti svarīgi būt speciālistam, kuram var uzticēties. Tikpat svarīgi ir nepieņemt pirmo – vai pat otro – negatīvo atbildi kā galīgo “nē”. Tā vietā ir jāmeģina saprast, ko patiesībā nozīmē atteikums.

Svarīgi ir arī palīdzēt cilvēkiem pārvarēt šaubas, neskaidrību vai bailes. Papildus tam, piesaistot ģimenes, vienmēr jāuzsver abpusējais guvums – ko iegūstam mēs un ko iegūstat jūs nemateriālo vērtību ziņā. Piesaistītājiem jāuzņemas iniciatīva, sazinoties ar potenciālajām ģimenēm, nevis jāgaida, kad tās pašas sazināsies ar piesaistītājiem. Palīdz izpratne par pareizāko laiku sarunai – meģiniet sazināties ar cilvēku vai grupu vēlāk, ja šajā brīdī viņiem ir citas prioritātes. Un visbeidzot ir svarīgi iemācīties saprast, kuras darbības ir produktīvas un kuras tādas nav.

Darbs ar ietekmīgām personām

Ietekmīgas personas ir cilvēki, kuriem ir īpašas attiecības ar piesaistāmo mērķa grupu. Viņi var būt līderi vai citādi baudīt ietekmi mērķgrupā. Viņi var motivēt organizāciju un palīdzēt veicināt rūpju un pienākuma jūtas mērķgrupā. Ietekmīgas personas var arī izmantot kā kultūras konsultantus vai starpniekus kultūras jautājumos, lai atrastu atbilstošus cilvēkus kļūšanai par uzņemošajām ģimenēm. Ir svarīgi, lai organizācija iepazītu šīs ietekmīgās personas kā cilvēkus, kuriem var uzticēties un kuriem rūp nepavadīti bērni un mērķgrupa. Ietekmīgās personas var norādīt piesaistītājiem, kā un kur atrast potenciālās uzņemošās ģimenes, ja arī viņi paši tās nemeklē.

Labā prakse

Nīderlandē ietekmīgas personas un uzņemošās ģimenes bieži ir cilvēki, kas iepriekš paši ieradušies kā nepavadīti bērni.

Piemērs: kā izveidot piesaistīšanas plānu

Cik vietas plānots atrast? (Noteikt vietu vai ģimeņu skaitu)

Kādas ģimenes ir vajadzīgas un kādiem bērniem tās būs paredzētas? (Bērnu vecums, dzimums, vietu skaits, etniskā un kultūras ziņā saderīga vai vietējo iedzīvotāju ģimene, valodas, reliģiskā pārliecība, bez partnera, ar vai bez bērniem, pašu ģimenē augošo bērnu vecums)

Kur tās meklēt? (Ar apstiprinātu uzņemošo ģimeņu, radnieku un paziņu loka, ietekmīgu cilvēku, kultūras grupu, skolu, baznīcas, mošeju, vietējās sabiedrības centru utt. starpniecību)

No kādām ģimenēm izvairīties? (Nevajadzētu zaudēt laiku, izskatot pieteikumus no cilvēkiem, kuri jebkurā gadījumā nav piemēroti, jo ir pārāk jauni vai pārāk veci, dzīvo pilsētā, nevis laukos, vai otrādi, dogmatiski piekopj kādu reliģiju vai arī nav vēlami citu iemeslu dēļ, piemēram, smēķē, lieto alkoholu vai narkotikas)

Kāds vietu skaits ir vajadzīgs un kādā laikā? (Formulēt konkrētus, izmērāmus, sasniedzamus, atbilstošus un savlaicīgus (*SMART*) mērķus)

Kādas metodes tiks izmantotas, kādas darbības jāveic un kam tās jāuzņemas?

Vai to var darīt regulāri vai arī vajadzīgi papildu darbinieki vai naudas līdzekļi?

Kad vērtēt progresu mērķa sasniegšanā?

Vai plāns jākorrigē, ja rezultāti nerasniedz plānoto?

Vai mērķi jāmaina?

Vai jāmaina “meklēšanas vietas” vai veicamās darbības?

Piesaistīšanas veidi un to ietekme

Uzņemošo ģimeņu piesaistīšanai var izmantot vairākas metodes. Tās ir paskaidrotas turpmāk.

Sludinājumi

Veiksmīgu rezultātu var panākt, ievieojot sludinājumus ar konkrētu informāciju par bērnu un viņa vajadzībām. Izmantojot sludinājumus, ir svarīgi:

- rūpīgi noteikt, kuri izdevumi būtu mērķa grupai(-ām) vispiemērotākie;
- sniegt pareizu informāciju par to, kādas personas ir aicinātas pieteikties (un kādas ne);
- mēģināt izvairīties no pārāk liela atbilžu skaita, ko nevarēs tālāk izmantot, bet uz kurām tomēr nāksies reaģēt;
- izlemt, kā aicināsiet cilvēkus atbildēt – pa tālruni, pastu, tīmekļa vietnē utt.

Labā prakse

Kaut arī darbs ar sludinājumiem var būt vērtīgs, organizācijas *Nidos* secinājums ir tāds, ka vislabāk piesaistīt cilvēkus, vēršoties pie viņiem personīgi.

Skrejlapas

Skrejlapas var būt lietderīgas, ja rūpīgi izvēlas to izplatīšanas vietas. Ir svarīgi izvēlēties vietas, kur varētu atrasties mērķgrupas. Skrejlapām jābūt pievilcīgām un krāsainām, un tajās jāsniedz īsa informācija, kas radītu lasītājā interesi vairāk uzzināt par organizāciju un bērniem. Tās var publicēt vairākās valodās, ja tās paredzētas uzņemošajām ģimenēm no konkrētas kultūrvides. Regulāri jāatjaunina skrejlapu dizains un krāsas, lai skrejlapas aizvien būtu pievilcīgas. Tajās jābūt pareizai un aktualizētai kontaktinformācijai, piemēram, pasta adresei, tīmekļa vietnei vai tālrunim, lai cilvēki varētu reaģēt vēlamajā veidā.

Informatīvās tikšanās

Informatīvas tikšanās var organizēt vairākām grupām:

- ieinteresētām grupām baznīcas draudzēs vai mošejās;
- ieinteresētām grupām NVO;
- ieinteresētām grupām migrantu biedrībās, skolās, sporta klubos utt.

Tikšanās jāplāno tām grupām, kas noteiktas piesaistīšanas plānā. Ir svarīgi būt ļoti uzmanīgiem attiecībā uz grupām, kurām varētu būt (iespējams, radikālas) politiskas vai reliģiskas intereses. Tikšanās jāizmanto, lai reālistiskā veidā informētu cilvēkus par nepavadīto bērnu problēmām un viņu vajadzībām, stāstītu viņiem par to, cik svarīgi ir palīdzēt, un informētu par atbalstu, ko var sagaidīt no organizācijas.

Tikšanās ar kontaktpersonām apmaiņai ar informāciju par to, kā rūpēties par nepavadītiem bērniem

Uzņemošajām ģimenēm var lūgt dalīties pieredzē un prasmēs tikšanās reizēs, kurās piedalās draugi, ģimenes vai kaimiņi, kam varētu būt interese par bērnu uzņemšanu. Vēl viena iespēja ir aicināt uzņemošās ģimenes piesaistīt citas ģimenes.

Sociālie plašsaziņas līdzekļi

Piesaistot ģimenes ar sociālo plašsaziņas līdzekļu starpniecību, ir svarīgi ļoti precīzi definēt mērķgrupu. Daloties ar ziņu sociālajos plašsaziņas līdzekļos, var sasniegt ļoti plašu cilvēku loku Eiropā vai pat ārpus tās robežām. Tas var izraisīt negaidītu reakciju gan atbilžu skaita, gan veida ziņā. Tā var zaudēt daudz laika. Lai izvairītos no šādas situācijas, varētu uzsākt kampaņu sociālajos plašsaziņas līdzekļos starp cilvēkiem, kurus jūs pazīstat, un dot viņiem norādījumu, ka ziņu drīkst izplatīt tikai starp cilvēkiem vai grupām, kuras viņi pazīst, un ne plašāk kā izvēlētajā vidē. Šādā veidā akcijas tvērumu var ierobežot. Ir svarīgi arī sniegt pienācīgu informāciju un pateikt, no kā jūs vēlaties un no kā nevēlaties saņemt atbildi. Ir vērts norādīt organizācijas tīmekļa vietni un lūgt cilvēkus tajā labi ieskatīties, pirms viņi piesakās.

Piemēri

Lūgumu palīdzēt atrast ar skolu saistītu uzņemošu ģimeni var uzdot bērna skolotājam(-ai). Dažreiz izdodas sarīkot tikšanos starp bērnu un ģimeni, neraisot nekādas cerības, lai pārliecinātos par iespējamu savstarpējo piemērotību. Ir zināmi gadījumi, kad rūpes par bērnu ģimenē uzņemas bērna rotaļu biedra vecāki.

Kāds uzņemšanas centrā dzīvojošs zēns no Āfrikas šķita izolēts un apmulsis, un viņa aizbildnis meklēja piemērotu uzņemošu ģimeni. Mēģinājumi atrast bērnam piemērotu ģimeni starp tām, kas

bija pieejamas, beidzās neveiksmīgi. Kad zēns regulāri sāka apmeklēt afrikāņu mošeju, aizbildnis sazinājās ar šīs ticīgo kopienas līderiem. Viņš vērsās pie viņiem ar lūgumu atrast zēnam piemērotu uzņemošo ģimeni, un tā rezultātā zēnam atrada jauku ģimeni.

2.2.3 Kādas ģimenes piesaistīt: uzņemošajām ģimenēm svarīgas īpašības

Neatkarīgi no tā, vai uzņemošās ģimenes ir no vietējo iedzīvotāju vidus vai etniski saderīgas grupas, ar bērnu radniecīgi saistītas vai nesaistītas ģimenes, vissvarīgākais ir tas, lai ģimenes vēlētos apmierināt bērna vajadzības. Vispārējie nosacījumi, kuriem jāpievērš galvenā uzmanība, piesaistot uzņemošās ģimenes, ir universāli, un to apraksts ir sniegts turpmāk.

1. Starpkultūru prasmes

Uzņemošām ģimenēm, kas uzņem nepavadītus bērnus, jābūt kultūras ziņā jutīgām, un tas nozīmē, ka viņām no sirds jāvēlas izprast bērna izcelsme, kādi ir dzīves paradumi un dzīve viņa izcelsmes valstī, ko šobrīd plāno darīt viņš pats un kādi ir vecāku vai ģimenes plāni un cerības. No uzņemošajām ģimenēm sagaida, ka tās apzinās pašu dzīves normas, vērtības un uzvedības kodeksu un iepazīst bērna (kultūrspecifiskās) normas, vērtības un uzvedības kodeksu, nošķirot viedokļus no faktiem.

Jutīga attieksme pret kultūru ir ļoti svarīga. Tā nozīmē, ka neparasta vai neizprotama uzvedība vai paradumi rosinās sākt sarunu un uzdot jautājumus, nevis izteikt nosodījumu un nesaprotamo atraidīt.

Svarīgs faktors ģimeņu piesaistīšanā un piemērotu ģimeņu atrašanā ir valodas prasmes. Jo īpaši pirmajos mēnešos pēc bērna ievietošanas ģimenē, svarīga nozīme ir saziņai starp bērnu un uzņemošo ģimeni. Bieži var notikt pārpratumi. Ja nav ģimenes, kas būtu piemērota bērna lietotās valodas dēļ, bieži vien vajadzīgi tulka pakalpojumi, lai sniegtu skaidrojumus un saprastu bērna teikto. Starpkultūru saziņas prasmju uzlabošanai var izmantot 1. moduļa 1. sadaļas 2. punkta 2. apakšpunktā aprakstīto “trīs soļu metodi”.

2. Izcelsme saistīta ar migrāciju

Saskaņā ar dažās Eiropas valstīs gūto pieredzi, nepavadītu bērnu aprūpēšanai vispiemērotākās ir uzņemošās ģimenes, kas pašas ieradušās kā migranti, vēlams no tās pašas vai līdzīgas valsts kā bērns, vai vismaz ģimenes, kurām ir starpkultūru prasmes.

Migrācijas pieredze padara cilvēkus – pat trešajā paaudzē pēc migrācijas – iejūtīgus pret to bērnu bēgļu gaitu un pārmitināšanas pieredzi, kuri bijuši spiesti pamest savu ģimeni un dzimteni. Tāpēc bērnu ievietošanai ģimenēs no migrantu vides pat tad, ja tās ir no citas izcelsmes valsts, ir noteiktas priekšrocības. Šķiet acīmredzami, ka bērni iegūs no tā, ka jutīsies droši vidē, kurā viņi var runāt savā valodā un izjust komfortu, ko dod ēdiens, aromāti un labi zināmi paradumi. Etniski saderīgu uzņemošo ģimeni var vērtēt kā pārejas telpu, no kuras bērns var doties tālāk jaunajā vidē un gūt tās sniegto pieredzi, bet var arī atskatīties uz sev zināmo un saglabāt savu kultūras identitāti. Protams, ir sagaidāms, ka uzņemošās ģimenes no migrantu vides ir integrējušās sabiedrībā un pietiekami labi apguvušas jauno valodu. Tāpēc uzņemošajām ģimenēm jābūt nodzīvojušām valstī ne mazāk kā divus gadus, vēlams ilgāk.

Šāda veida uzņemšanas iznākums arī mēdz būt labāks (salīdzinot ar uzņemošajām ģimenēm, kuras nav no migrantu vides). Lai veiktu šīs idejas zinātnisku izpēti, Groningenas Universitātē (Nīderlande) tika uzsākts pētījums (Kalverbūra *et al.*, 2016).

3. Kontakts ar bioloģisko ģimeni

Uzņemošajai ģimenei jāizrāda interese par bērna bioloģisko ģimeni un jāvēlas prombūtnē esošajiem vecākiem vai ģimenei nodrošināt vietu bērna ikdienas dzīvē. Vēlams, lai bērns sāktu sazināties ar savu ģimeni pa tālruni vai ar sociālo plašsaziņas līdzekļu starpniecību. Tad ģimenei var sniegt informāciju par bērna labklājību un faktisko situāciju jaunajā valstī.

Bērna interesēs ir tas, lai viņa mājās vai citviet dzīvojošie vecāki dotu viņam atļauju uzturēties uzņemošajā ģimenē. Bērns vēlas būt lojāls pret saviem vecākiem. Vēršanās pēc prombūtnē esošo bērna vecāku vai citu ģimenes locekļu padoma sarežģītās situācijās vai gadījumos, kad jāizdara izvēle, var ļoti palīdzēt. Prombūtnē esošo vecāku vai ģimenes iesaistīšana rada bērnam atbalsta sajūtu, izvēli izdarīt ir vieglāk un uzņemošā ģimene var paredzēt, pie kāda veida audzināšanas bērns ir pieradis. Tajā pašā laikā prombūtnē esošajiem bioloģiskajiem vecākiem vai ģimenei var izskaidrot bērna situāciju. Viņiem var dot pārliecību par bērna labklājību jaunajā situācijā. No otras puses, vecāki var palīdzēt bērnam nelolot iluzoras cerības, šādi izvairoties no emocionāla stresa.

4. Pedagoģiskās un bērnu audzināšanas prasmes

Uzņemošajām ģimenēm ir vajadzīgas pedagoģiskās un bērna audzināšanas pamatprasmes, kas piemērotas bērnam atkarībā no bērna vecuma. Tomēr, pielietojot savas prasmes, viņiem jāņem vērā arī bērna izcelsme, notikumi viņa dzīvē un pieredze. Ģimenei būtu pēc savas pieredzes kaut nedaudz jāpārzina no vecuma izrietošās bērna vajadzības, varbūt smeļoties pieredzē, kas gūta, audzinot pašiem savus bērnus. Tas viss jāizpēta pārbaudes un izvērtēšanas procedūrā un jāpārtrauc laikā, kad bērns ir ievietots ģimenē.

5. Ilgtspējība

Ievietošanas ilgtspējība ir vēl viens svarīgs jautājums, piesaistot uzņemošās ģimenes. Šī apstākļa dēļ piesaistīšanas plānā jāparedz arī dažādu vecuma grupu cilvēku piesaistīšana, kas piemērotas dažāda vecuma grupu bērnu aprūpēšanai. No bērnu pārvietošanas pēc iespējas jāizvairās. Uzņemošajai ģimenei vajadzētu jau sākotnēji vēlēt uzņemties rūpes par bērnu līdz 18 gadu vecumam un – vēlams – līdz laikam, kad bērns ir pieaudzis. Tomēr bieži vien lieti noder arī ģimeņu piesaistīšana uz īsāku laiku, piemēram, lai uz pagaidu laiku ievietotu bērnus, kas pieprasījuši ģimenes atkalapvienošanu, vai arī bērnus, kam vajadzīga pajumte ārkārtas apstākļos.

6. Reliģija

Bērnam ir tiesības piekopt savu reliģiju, un viņam jājūtas brīvam to darīt. Reliģiskā pārliecība var būt ļoti svarīga labai savstarpējai piemērotībai starp uzņemošo ģimeni un bērnu. Bērni bieži vērsas pēc atbalsta savā reliģijā, un kopīgai reliģijai ar uzņemošo ģimeni var būt būtiska nozīme.

Organizācijas drīkst prasīt, lai uzņemošās ģimenes sniedz atbalstu bērnam viņa reliģisko vajadzību piepildīšanā, kā arī lai tās pieņem situāciju, kad bērns neizjūt (tādu pašu vai) jebkuru citu vajadzību pēc reliģiozas dzīves. Reliģija var būt svarīga prombūtnē esošajiem vecākiem, ļaujot viņiem pieņemt uzņemošo ģimeni, kas rūpējas par bērnu.

7. Uzņemošās ģimenes sastāvs

Lai panāktu ideālu piemērotību bērna konkrētajām vajadzībām, piesaistot ģimenes, ir svarīgi apzināt, kāda būs vajadzība pēc uzņemošām ģimenēm ar īpašu sastāvu. Piemēram, tas attiecas uz vecāku pašu vecumu (visās Eiropas valstīs audžuvecākiem jābūt vismaz 21 gadu veciem) un bērnu vecumu un skaitu.

Piesaistot ģimenes, kā mērķis būtu jāizvirza arī pieejamo ģimeņu dažādība. Šīm ģimenēm tomēr vienmēr jābūt pietiekami labi integrētām sabiedrībā un to finansiālajai situācijai jābūt pieņemamai.

Labā prakse

Uzņemošajām ģimenēm Nīderlandē nedrīkst būt lielu parādu, tomēr dzīvošanu no pabalstu līdzekļiem neuzskata par problēmu.

Visbeidzot ir arī svarīgi, lai visa ģimene (ieskaitot bērnus) piekristu kļūt par nepavadīta bērna uzņemošo ģimeni.

8. Lesbiešu, geju, biseksuāļu un transpersonu (LGBT) ģimenes

Daudzās valstīs visā pasaulē lesbiešu, geju biseksuāļu un transpersonu (LGBT) pieņemšana ir tabu tēma. Bieži vien uzskata, ka cilvēks kļūst par LGBT pēc savas izvēles. Bērna ievietošana uzņemošā ģimenē no LGBT vidus varētu radīt bailes, ka arī bērns izlems kļūt par LGBT. Tas var nozīmēt, ka bērna ģimene ievietošanu šādā ģimenē neatbalstīs, un tas var radīt lojalitātes problēmas. Tāpēc lēmumus par šāda veida ievietošanu vajadzētu rūpīgi izvērtēt un īstenot tikai sadarbībā ar bērnu un ar viņa un, ja iespējams, viņa ģimenes piekrišanu.

2.3 GIMENU PĀRBAUDES UN IZVĒRTĒŠANAS PROCEDŪRA

2.3.1 Ievads

Levietojojot bērnus uzņemošā ģimenē, ir ļoti būtiski, lai šī ģimene piedāvātu bērnam drošu vietu, kurā viņš var atbilstoši attīstīties, lai kļūtu patstāvīgs un pieaudzis. Audžuģimeņu pārbaude un izvērtēšana Eiropā ir tiesību aktos noteikts pienākums. Gandrīz visās Eiropas valstīs audžuģimenēm saskaņā ar tiesību aktiem ir jāpiekrīt izpētei “uzticamības sertifikāta” iegūšanas vajadzībām.

Ja, veicot uzņemošo ģimeņu pārbaudi un izvērtēšanu, ņem vērā vardarbības pret bērnu risku, izskata visas situācijas, kurās šāda vardarbība pret bērnu varētu notikt, šādi novēršot tās iespējamību. Līdztekus zināšanām par vardarbības pret bērnu risku (un tā faktoriem) ļoti svarīga ir arī informācija par aizsargājošajiem faktoriem pret šādu vardarbību, jo tie var samazināt vai līdzsvarot vardarbības pret bērnu risku.

Ja situācijā, kas valda ģimenē, kura pretendē uz bērna uzņemšanu, ir daži riska faktori un daži aizsargājošie faktori, tas vēl nenozīmē, ka pret bērnu vērsīs vardarbību vai bērnu pakļaus vardarbībai ģimenē. Citiem vārdiem sakot, vardarbības pret bērnu riska faktori vēl nav iemesls, lai liegtu ģimenei, kas pieteikusies, kļūt par uzņemošo ģimeni, bet tie liek speciālistiem objektīvi izvērtēt un apspriest riskus un aizsargājošos faktoros.

Labā prakse

Tā kā pārbaudes un izvērtēšanas pienākums paredz lielu atbildību, Vācijā (Lejassaksijas dienvidi), Nīderlandē un Beļģijā to veic profesionāli sociālie darbinieki, kas ir īpaši apmācīti uzņemošo ģimeņu piesaistīšanā un pārbaudē. Šie sociālie darbinieki ir arī atbildīgi par bērna un uzņemošās ģimenes savstarpējo piemērotību, kad bērnus reģistrē ievietošanai radu vai tuvinieku ģimenē vai ar bērnu radniecīgi nesaistītā uzņemošā ģimenē.

2.3.2 Ko pakļaut pārbaudei un izvērtēšanai un kad to veikt

Radu vai tuvinieku ģimeņu pārbaude un izvērtēšana

Ja bērns jau dzīvo pie radniekiem, kas viņu aprūpē, vai arī ir atgriezies pie radniekiem pēc īslaicīga pārtraukuma, jākoncentrējas uz audzināšanas nepārtrauktību, tostarp drošu attiecību turpināšanos starp bērnu un aprūpētāju.

Tāpēc, veicot pārbaudi un izvērtēšanu, galvenokārt vērtē to, vai attiecības un audzināšana ir pietiekami drošas. Vai arī vērtē vismaz to, vai bērns ir pietiekamā drošībā, līdz notiks atkalapvienšanās ar bioloģiskajiem vecākiem, ja šāda atkalapvienšanās ir paredzama. Svarīgs informācijas avots šādas novērtēšanas vajadzībām ir bērna un ģimenes savstarpējo attiecību rūpīga vērošana. Informāciju par pieķeršanās kvalitāti jo īpaši sniedz aprūpētāju iejūtības un bērna atsaucības līmenis. Turklāt par ievietošanu ģimenē jāpanāk apņemšanās – starp bērnu, uzņemošo ģimeni, prombūtnē esošo ģimeni un aizbildni.

Ja pārbaudei un izvērtēšanai pakļautā radu vai tuvinieku ģimene vēl nav uzņēmusies rūpes par bērnu, audzināšanas nepārtrauktība vēl nav kļuvusi par nozīmīgu faktoru. Tomēr pieķeršanās var būt notikusi, un saikne un 2. sadaļas 1. punkta 2. apakšpunktā minētā “emocionālā pasargāšanās” līdz šim laikam var būt jau izveidojusies, un, veicot pārbaudes un izvērtēšanas procedūru, jāņem vērā bērna intereses tikt ievietotam savā radnieku un paziņu lokā. Jautājumi, uz kuriem jārod atbildes, ir tie paši kā iepriekš aprakstītajā situācijā. Kaut arī pārbaudes un izvērtēšanas procedūras laikā vēl nevar novērtēt attiecības starp bērnu un aprūpētāju un viņu savstarpējās pieķeršanās kvalitāti, tajā var novērtēt veidu, kā viņi viens par otru izsakās, cik labi viens otru pazīst un kāds ir iespaids par savstarpējo pieķeršanos. Vienošanās starp visām iesaistītajām pusēm šajā situācijā ir tikpat svarīga.

Trūkums, ko rada ievietošana radu vai tuvinieku ģimenē, kas tikai nesen ir apmetusies uz dzīvi jaunajā valstī, varētu būt tāds, ka ģimene var nebūt vēl pilnībā atguvusies pēc bēgļu gaitām un integrējusies sabiedrībā. No ģimenes locekļiem tomēr bieži sagaida, ka viņi uzņemsies atbildību arī tad, ja nav spējīgi to darīt.

Labā prakse: Dānijas Sarkanā Krusta standarts uzņemšanas pārraudzībai radu vai tuvinieku ģimenēs

Dānijas Sarkanajam Krustam ir standarts nepavadītu bērnu uzņemšanas pārraudzībai radu vai tuvinieku ģimenēs. Šī standarta nolūks ir īstenot Dānijas Sarkanā Krusta redzējumu, ka nepavadītiem bērniem tiek dota iespēja patvēruma pieteikuma izskatīšanas pirmajā posmā dzīvot viņiem pazīstamā un atbilstošā sociālajā un kultūras vidē.

Lai šo redzējumu īstenotu, Patvēruma departaments ir izvēlējis šādu stratēģiju:

- nepavadītus bērnus pēc iespējas biežāk izmitina pie valstī dzīvojošiem radniekiem, vienlaikus lemjot par to, vai tas ir bērna interesēs;
- izmitinātajiem bērniem piedāvā tādus pašus pakalpojumus kā bērniem un pusaudžiem, kas dzīvo centros;
- stiprina izmitināto bērnu sociālo radnieku un paziņu loku;
- uzņemošās ģimenes saņem atbalstu regulāri sniegtu konsultāciju un metodisko norādījumu, mācību un pārraudzības veidā.

Standartā ir aplūkoti vairāki mērķi, kas jāsasniedz, lai gūtu pārliecību, ka izmitināšana nāk par labu bērnam un bērns gūst vajadzīgo atbalstu¹.

¹ Minētais standarts ir sniegts 4. pielikumā.

Labā prakse: Dānijas intervija pavadošo personu pārbaudei un izvērtēšanai

Pirmajās divās–trīs nedēļas pēc bērna ierašanās Dānijā Sarkanais Krusts veic pārbaudes un izvērtēšanas interviju, sarunājoties ar bērnu pavadošo radnieku. Pārbaudes un izvērtēšanas interviju veic divi sociālie darbinieki/sociālā darba koordinatori no pavadošo personu grupas, tulks un kāds no bērnu pavadošā radnieka radnieku un paziņu loka.

Pārbaudes un izvērtēšanas intervijas mērķis ir nodrošināt kvalificētu skaidrojumu par to, vai bērna attiecības ar pavadošo radnieku varētu būt ilgstošas un noturīgas. Ja šīs attiecības tādas ir, pavadošo radnieku izmitina šim nolūkam paredzētajā centrā. Ja attiecības nešķiet ilgstošas, pavadošajam radniekam piedāvā izmitināšanu Kongelundenas [*Kongelunden*] patvēruma centrā.

Tādā veidā pārbaudes un izvērtēšanas intervija veido pamatu bērnu pavadošā radnieka ievadīšanai patvēruma sistēmā, un galarezultātā tā tiks iekļauta pavadošās personas izvērtējumā².

Ar bērnu radniecīgi nesaistītu ģimeņu pārbaude un izvērtēšana

Tajos gadījumos, kad tiek atrasta persona, kas vēlas uzņemties rūpes par bērnu un nav radniecīgi ar viņu saistīta, ir svarīgi izpētīt un pārliecināties par to, ka šī persona atbilst visiem nosacījumiem, kas nepieciešami bērna attīstībai un drošai uzaudzīšanai.

Pārbaudes un izvērtēšanas metodē, kas izveidota saskaņā ar tiesību aktiem, jābūt iekļautām aptuveni šādām tēmām attiecībā uz pretendējošo ģimeni:

- ģimenes vispārējā attieksme pret nepavadītu bērnu audzināšanu un aprūpi;
- ģimenes situācija un vispārēja informācija par ģimeni;
- drošība ģimenes sistēmā un ievietošanas ilgtspējība.

Kad pārbauda un izvērtē ģimenes, kas nav radniecīgi saistītas ar bērnu, pieķeršanās starp bērnu un ģimeni vēl nav izveidojusies. Tāpēc pārbaudi un izvērtēšanu var veikt, uzdodot vispārīgus jautājumus, kuros ņemti vērā vardarbības pret bērnu riska faktori un jebkuri potenciāli bērna aizsargājošie faktori.

Aprūpētāju pirmo jutīguma novērtējumu var veikt, pamatojoties uz novērojumiem par viņu attiecībām ar saviem pašu bērniem. Turklāt jāpieprasa atsauksmes, piemēram, no ģimenes ārsta un bērnu veselības centra, un tās jāpārbauda, aptaujājot aprūpētāju pašu bērnu skolotājus, darba devējus un cilvēkus ap ģimeni esošajā radnieku un paziņu lokā. Svarīga nozīme ir arī novērtējumam par ievietošanas ilgtspējību, jo tas var būt lietderīgs, lai noteiktu bērna un ģimenes savstarpējo piemērotību un novērtētu, vai bērns nepieciešamības gadījumā var palikt ģimenē līdz brieduma sasniegšanai. Var pētīt, piemēram, attiecību ilgtspējību starp pašiem aprūpētājiem, kā arī viņu emocionālo un fizisko veselību.

Papildu pārbaude un izvērtēšana saistībā ar notikumiem dzīvē

Notikumi dzīvē ir krasas izmaiņas personas vai ģimenes dzīves apstākļos. To ietekme ir atkarīga no tā, cik spēcīgas šīs izmaiņas ir, un tās var būt grūti pārvaramas. Notikumi dzīvē var radīt vecākiem vai citiem ģimenes locekļiem situācijas, kurās tiek skarta to personīgā stabilitāte un viņi var sākt uzvesties neprognozējami. Tās var izraisīt spēcīgas garastāvokļa svārstības vai pat vardarbīgu rīcību. No otras

² Minētās intervijas veidlapa ir sniegta 3. pielikumā.

puses, viņi var meklēt mierinājumu un pieķeršanos no bērniem, un abos gadījumos galarezultāts var būt ļaunprātīga seksuāla izmantošana.

Jauni apstākļi gan radu vai tuvinieku ģimenē, gan ar bērnu radniecīgi nesaistītā ģimenē var izraisīt nepieciešamību pēc papildu pārbaudes un izvērtēšanas. Tajā var izvērtēt ģimenes stiprās puses un pārvarēšanas stratēģijas jaunajā situācijā, un to ietekmi uz bērna drošību ģimenē un ievietošanas ilgtspējību.

Papildu pārbaude un izvērtēšana būtu jāveic, ja bijis kāds no turpmāk minētajiem notikumiem dzīvē. Vēlreiz jāizsver jauno apstākļu ietekme uz līdzsvaru starp ģimenes spējām un prasmi pārvarēt grūtības un bērna vajadzībām. Papildu pārbaudes un izvērtēšanas veikšanu var pamatot:

izmaiņas ģimenes sastāvā (bērna piedzimšana, nāves gadījumi vai citu ģimenes locekļu pievienošanās mājsaimniecībai);

- ģimenes locekļa grūtniecība;
- ģimenes locekļa smaga slimība (fiziska vai garīga);
- attiecību vai laulības problēmas vai šķiršanās;
- uzturēšanās atļaujas zaudēšana (ģimenei un/vai bērnam);
- deportācijas draudi vai ģimenes plāni atgriezties dzimtenē;
- darba zaudēšana kādam no aprūpētājiem;
- smagas finansiālas problēmas;
- pārcelšanās uz jaunu dzīvesvietu;
- traumatiska pieredze, kas skar ģimeni vai bērnu (nelaimes gadījumi, seksuāla, fiziska vai psiholoģiska vardarbība, diskriminācija).

2.3.3 Kā veikt pārbaudi un izvērtēšanu

Uzņemošo ģimeņu pārbaudes un izvērtēšanas procedūra nepavadītu bērnu vajadzībām ir sociālo darbinieku vai citu speciālistu aprūpes audžuģimenē jautājumos pienākums. Viņi var izstrādāt rīku, kas piemērots pārbaudes un izvērtēšanas procedūras veikšanai. Kā tas raksturīgs visiem pārbaudes un izvērtēšanas rīkiem, ko izmanto organizācijas vispārējās aprūpes audžuģimenē jautājumos, svarīgi jautājumi ir drošība un seksuālas izmantošanas un cita veida vardarbības risks. Veicot bērna radu vai tuvinieku ģimeņu pārbaudes un izvērtēšanu vai arī uzmanību veltot etniski saderīgas izcelsmes ģimenēm, kas nav radniecīgi saistītas ar bērnu, jāņem vērā arī “ģimenes goda” jēdziens, kad tiek izskatīti šie jautājumi.

Labā prakse: pārbaudes un izvērtēšanas rīks Nīderlandē

Organizācija *Nidos* ir izstrādājusi pārbaudes un izvērtēšanas rīku, kurā gala apsvērumos ir uzsvērti vairāki aspekti, kas aprakstīti pielāgotu rādītāju veidā atkarībā no tā, kur bērnu ievieto un vai starp bērnu un ģimeni ir attiecības. Pārbaudes un izvērtēšanas procedūru veic kvalificēts sociālais darbinieks.

Rīku³ veido riska faktoru un dokumentu saraksts. Šie faktori un dokumenti pamatojas uz zinātniskām atziņām, un tie jālieto uzmanīgi. Piemēram, psihiskos traucējumus atzīmē tikai tajā gadījumā, kad tos diagnosticējis psihiatrs, pretējā gadījumā tas būtu ne vairāk kā pieņēmums. Pārbaudes un izvērtēšanas rīkā papildus *CARE-NL*⁴ ir iekļautas ar godu saistītas vardarbības pazīmes un aizsargājošie faktori no saraksta ar nosaukumu *LIRIK*⁵.

Riska un aizsargājošie faktori, kas jāņem vērā pārbaudes un izvērtēšanas procedūrā, ir šādi:

- A. novērtējums par bērna drošību ģimenē;
- B. novērtējums par vardarbības pret bērnu risku, pamatojoties uz riska faktoriem (*CARE-NL*), agrīnas vardarbības pazīmes kontrolējošās attiecībās (institūts *Movisie*⁶) un aizsargājošie faktori (*LIRIK*);
- C. novērtējums par pieķeršanās kvalitāti, ievietojot bērnus radu ģimenēs;
- D. novērtējums par ievietošanas ilgtspējību un ilgtermiņa perspektīvām;
- E. vai ir kontraindikācijas;
- F. izpētes iznākums un atsaucis;
- G. **secinājums** – kas ir bērna interesēs, ņemot vērā drošību, audzināšanas pēctecību un ievietošanas ilgtspējīgumu?

Labā prakse

Ja radu vai tuvinieku ģimenes, kas jau uzņēmusies rūpes par bērnu, pārbaudes un izvērtēšanas procedūras iznākums ir negatīvs, organizācijas *Nidos* aizbildnis lēmuma pieņemšanā par bērna ievietošanas pārtraukšanu attiecīgajā ģimenē iesaista biheiviorisma nozarē strādājošu zinātnieku.

Labā prakse: pārbaudes un izvērtēšanas process Nīderlandē

Organizācija *Nidos* apraksta pārbaudes un izvērtēšanas procesu turpmāk norādītās procedūras veidā. To var izmantot gan ar bērnu radniecīgi nesaistītām ģimenēm, gan radu vai tuvinieku ģimenēm. Ģimeņu pārbaudes un izvērtēšanas procesu var veikt vairākās tikšanās reizēs ar ģimeni, kura pretendē uz bērna uzņemšanu, laika posmā, kas nepārsniedz divus mēnešus.

1. Pieteikums

³ Rīka pilnā versija ir sniegta 1. pielikumā.

⁴ *Child Abuse Risk Evaluation: CARE-NL* [Vardarbības pret bērnu riska izvērtēšana – *CARE-NL*], de Ruiters de Ruitere [*de Rooter*] un de Jonga [*de Jong*] (2006).

⁵ *Light Instrument for Risk Taxation of Child maltreatment: LIRIK* [Instrumenti pret bērniem vērstas sliktas izturēšanās riska novērtēšanai – *LIRIK*], ten Berge [*ten Berge*] un Eigenrāma [*Eigenraam*] (2006).

⁶ *List of signals of honor-related violence* [Ar godu saistītas vardarbības pazīmju saraksts], institūts *Movisie*, (2010).

Ģimenes, kas pretendē uz bērna uzņemšanu, visbiežāk piesakās pa tālruni. Pirmajā sarunā ģimenei var sniegt īsu informāciju par jūsu pārstāvēto organizāciju un uzņemšanu ģimenēs; sociālais darbinieks izskaidro pārbaudes un izvērtēšanas procedūru un var norunāt tikšanos. Ģimenēm var pajautāt, kā tās uzzināja par organizāciju un ko no tās sagaida. Pirmie jautājumi varētu būt šādi:

- kā jūs par mums uzzinājāt;
- kas rada jums vēlēšanos rūpēties par nepavadītu bērnu;
- kāds ir jūsu ģimenes sastāvs;
- kāda ir jūsu ģimenes etniskā izcelsme;
- kādās valodās jūs runājat;
- kāda vecuma un dzimuma bērniem jūs būtu pieejami;
- kā kopumā jūs raksturotu situāciju jūsu mājās (mājoklis/brīvas istabas, nodarbinātība, veselības stāvoklis);
- vai jums ir vērā ņemami finansiāli parādi?

Pamatojoties uz augstākminēto informāciju, pretendētājam var nosūtīt informācijas materiālu kopumu, var atbildēt uz viņa jautājumiem vai norunāt tikšanos, lai uzsāktu pārbaudes un izvērtēšanas procedūru.

2. Pirmā tikšanās reize: reģistrācija

Tā ir pirmā reize, kad sociālais darbinieks sastopas ar ģimeni, kas pretendē uz bērna uzņemšanu. Ieteicams plānot tikšanos tā, lai klātesoši būtu visi ģimenes locekļi. Ģimene jau ir saņēmusi plašu informāciju par jūsu pārstāvēto organizāciju un bērnu uzņemšanu ģimenēs. Tagad tai izskaidro pārbaudes un izvērtēšanas procedūru un apspriež ģimenes motivāciju kļūšanai par uzņemošu ģimeni.

Sociālais darbinieks lūdz ģimenei norādīt cilvēkus, kas varētu sniegt atsauksmes (rekomendācijas sniedzēji). Tad ģimene paraksta veidlapu, kas dod rekomendācijas sniedzējiem atļauju sniegt organizācijai informāciju. Sociālais darbinieks arī lūdz ģimenei, kas pretendē uz bērna uzņemšanu (gan radniecīgi nesaistītām ar bērnu, gan radu un tuvinieku ģimenēm), aizpildīt rakstveida pieprasījumu, lai saņemtu izziņu par iebildumu neesamību/uzticamības sertifikātu.

Reģistrāciju sāk ar jautājumiem par motivāciju, vispārīgu informāciju par iepriekšējo un pašreizējo situāciju ģimenē, ģimenes redzējumu par bērna audzināšanu un ģimenes raksturojumu.

Sociālais darbinieks izsniedz apspriešanai šādus dokumentus:

- sūdzību procedūru;
- informāciju par tiesību aktiem par personas reģistrāciju;
- finanšu informāciju.

3. Otrā tikšanās reize: pārbaudes un izvērtēšanas procedūra

Šo tikšanos ieteicams plānot bez bērnu klātbūtnes, jo tā aizņems vairāk laika nekā pirmā tikšanās.

Tajā novērtē ģimenes piemērotību bērnu uzņemšanai, un sociālais darbinieks padziļināti runā ar pretendējošo ģimeni par situāciju ģimenē. Tiks skatīti šādi jautājumi: jautājumi, kas izriet no pirmās tikšanās reizes, motivācija un cerības, vispārēja informācija par ģimeni, kas ļauj droši spriest par viņu piemērotību kļūšanai par uzņemošu ģimeni. Uzmanības centrā ir aprūpes un pedagoģiskās prasmes, vēršanās pēc attiecīgā atbalsta un tā saņemšana, ar kultūru saistītais jutīgums, bērnu audzināšanas un izglītības jautājumi, drošība un no dzimuma izrietošās funkcijas. Tiek skatītas arī

citas tēmas, piemēram, atgriešanās izcelsmes valstī, kontakti ar bioloģisko ģimeni uz vietas vai ārzemēs.

4. Trešā tikšanās reize: pārbaudes un izvērtēšanas procedūras iznākums

Pārbaudes un izvērtēšanas procedūras ziņojuma projektu pārrunā ar aprūpētājiem. Organizācija izskaidro, kā notiek bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšana un bērna ievietošana ģimenē. Pārbaudes un izvērtēšanas procedūras rezultātus apspriež arī personām, kas sniegušas atsaukumi par ģimeni. Ziņojumam pievieno viņu pausto reakciju vai izteiktās piezīmes. Ziņojuma gala versiju divos eksemplāros vēlāk nosūta ģimenei parakstīšanai. Viens no šiem eksemplāriem paliek ģimenei, un otru eksemplāru pievieno ģimenes lietai, kas glabājas organizācijā.

2.4. BĒRNA UN ĢIMENES SAVSTARPĒJĀS PIEMĒROTĪBAS NOTEIKŠANA UN BĒRNA IEVIETOŠANA ĢIMENĒ

2.4.1 Ievads

Kaut arī ir dažādi veidi, kā noteikt bērna un ģimenes savstarpējo piemērotību, izmantojot jebkuru no tiem, ņem vērā noteiktu faktoru ietekmi uz savstarpējo piemērotību, piemēram, bērna raksturojumu, reliģisko piederību, audzināšanas stilu, ģimenes faktorus un sastāvu, prombūtnē esošos bioloģiskos vecākus un vides faktorus. Bērna un ģimenes savstarpējā piemērotība ir svarīgs faktors bērna ievietošanas stabilitātei, un tāpēc tās noteikšana jāaplūko kā profesionāls process, kam jāpamatojas ne vien uz informāciju bērna lietā, bet arī uz uzņemošās ģimenes profilu un bioloģisko vecāku, citu radnieku un paša bērna vēlmēm.

Vienas stabilas un objektīvas trešās personas iesaistīšana bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanā, bērna ievietošanā un turpmāku padomu sniegšanā var novērst bērna nonākšanu konfliktsituācijā starp dažādām personām, kas pieprasa viņa lojalitāti. Vēlams, lai šī trešā persona būtu aizbildnis, bet šo funkciju var uzņemt arī sociālais darbinieks, kas specializējies aprūpes audžuģimenē jautājumos.

Saistības

Izaicinājums, ko rada nepavadītu bērnu ievietošana uzņemošās ģimenēs, liek visām iesaistītajām personām uzņemties saistības. Konkrētāk, tās ir saistības, ko uzņemas bērns, viņa bioloģiskie, bet prombūtnē esošie vecāki, vai paplašinātās ģimenes galva un uzņemošā ģimene, ieskaitot tās bērnus un tuvus radniekus.

Lai pārliecinātos, ka saistības ir izpildāmas, ir svarīgi uzklaut visas iesaistītās personas un izvērtēt viņu cerības. Turklāt cerības, kas netiks piepildītas, jādara zināmas, pirms bērna ievieto ģimenē. Tās varētu būt cerības par dzīves līmeni uzņemošajā ģimenē, vai arī ģimene var gaidīt no bērna kaut ko tādu, ko viņš nevar tai sniegt. Lai saistības būtu izpildāmas, par bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanu un bērna ievietošanu atbildīgajam speciālistam jāuzklausa visas iesaistītās personas un jādara tām skaidrs, ko var sagaidīt. Šādā veidā cerības var līdzsvarot.

Ģimenei:

- jābūt gatavai pielāgoties un sadarboties;
- jāsaprot, ka bērns ir pieradis pieņemt patstāvīgus lēmumus;
- jāsaprot kolektīvisma domāšanas veids (tas ir īpaši būtiski ģimenēm, kas etniskā ziņā nav saderīgas ar bērnu);
- jāsaprot prasmes, ko bērns ir apguvis bēgļa gaitās.

Bērnām:

- jāievēro ģimenē pieņemtā kārtība;
- jāpalīdz mājas darbos;
- jāsadarbojas ar ģimeni.

Ja procesā ir iesaistīti bioloģiskie vecāki vai paplašinātā ģimene, viņiem:

- jāpalīdz bērnam iedzīvoties jaunajā mājvietā, dodot tam savu piekrišanu;
- jāatbalsta bērna ievietošana konkrētajā ģimenē;
- jāpieņem bērna ievietošana konkrētajā ģimenē.

Ja piekrišanas nav, bet, izsverot visus argumentus, aizbildnim vēl aizvien liekas, ka ievietošana konkrētajā ģimenē atbilst bērna interesēm, ir svarīgi vecākiem vai paplašinātajai ģimenei paskaidrot, ka tas nav bijis bērna lēmums. Tas palīdzēs, ja bērna bioloģiskajai ģimenei ir bijušas visas iespējas darīt zināmus aizbildnim savus apsvērumus un padomu par bērna ievietošanu ģimenē. Bērna bioloģiskās ģimenes piedāvātie risinājumi un labākās iespējas atrast bērnam ģimeni, kurā viņu ievietot, jāuztver ļoti nopietni. Tomēr gala lēmumu pieņem aizbildnis saskaņā ar savu pienākumu kā bērna likumiskajam pārstāvim un aizstāvim.

Ja pēc tam puses vairs neuzņemas saistības, kritiski svarīga nozīme cerību līdzsvarošanā ir starpniecībai starp bērnu, viņa ģimeni un uzņemošo ģimeni.

2.4.2 Bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšana

Bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšana ir posms pirms bērna faktiskās ievietošanas uzņemošajā ģimenē. Šajā posmā konkrētam bērnam meklē piemērotu uzņemošo ģimeni. Bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšana tāpēc lielākoties attiecas uz bērnu ievietošanu ar viņiem radniecīgi nesaistītās ģimenēs. Tomēr, pat ieviejojot bērnu radu ģimenē, ir vērts sistemātiski pārbaudīt bērna un ģimenes savstarpējo piemērotību, lai apstiprinātu šo piemērotību, kā arī ievietošanas drošību un ilgtspējību.

Nosakot bērna un ģimenes savstarpējo piemērotību, ņem vērā pēc iespējas vairāk informācijas par būtiskiem faktoriem gan attiecībā uz bērnu, gan paredzēto uzņemošo ģimeni. Šo faktoru

salīdzināšana var norādīt uz ģimenes piemērotību, bet to var arī izmantot, lai formulētu problēmas, kurām jāpievērš uzmanība, ievieojot bērnu ģimenē. Papildus būtiskiem bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības faktoriem, kas skar personīga rakstura jautājumus un sociālo un finansiālo stāvokli ģimenē, jāapsver arī praktiskas problēmas. Piemēram, vai bērns varēs saglabāt savu pašreizējo radnieku un paziņu loku, skolu un sakarus ar ģimeni vai tautiešiem, kā arī cik labi bērns iederēsies starp ģimenē dzīvojošajiem bērniem.

2.4.2.1 Metodes bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanai

Lai rastu metodi nepavadītiem bērniem piemērotas ģimenes noteikšanai, būtu vērts domāt par viņu konkrētajām vajadzībām, daļēji (bet ne pilnībā) izmantojot jauniešu pamataprūpes sistēmā lietoto metodi. Pamatojoties uz trim teorētiskajām pieejām vai modeļiem, kas izstrādāti Nīderlandē, Beļģijā un Apvienotajā Karalistē, bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanu var aplūkot no turpmāk norādītajām skatpunktiem.

- **Bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanas modelis, kam pamatā ir mainīgie faktori**

Šajā modelī izšķir šādus bērnu un audžuvecāku mainīgos faktoros: bērna pagātņi, bērna sociālo un emocionālo attīstību, kā arī audžuvecāku audzināšanas pieņemšanu un stilu.. Šie faktori jāņem vērā bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanas procesā, pirms bērnu ievieto ģimenē (van Dama [*van Dam*], Nordkampa [*Nordkamp*] un Robrūks [*Robbroeckx*], 2000).

- **Bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanas modelis, kam pamatā ir bērnu un audžuvecāku tipi**

Šajā modelī pieņem, ka bērnus un audžuvecākus var iedalīt atšķirīgos tipos. Šādā veidā var salīdzināt un bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanā ņemt vērā dažādu īpašību klāstu (de Mājere [*De Maeyer*], Vanderfajī [*Vanderfaillie*], Van Holens [*Van Holen*], Van Shonlanta [*Van Schoonlandt*] un Lekonte [*Leconte*], 2013).

- **Bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanas modelis, kam pamatā ir audžuvecāku rīcība atkarībā no bērna uzvedības**

Šajā modelī ir paustas rūpes par vajadzību pietiekami labi izzināt, kāda ir bērna uzvedība ikdienā un kādas ir viņa kompetences, kā arī noskaidrot, kāda ir audžuvecāku uzvedība ikdienā un kādas ir viņu kompetences, lai noteiktu optimālu bērna un ģimenes savstarpējo piemērotību (Strīts [*Street*] un Deiviss [*Davies*], 1999).

Metodes izstrādāšana bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanai

Iepriekšminētās metodes (vai to kombināciju) var labi izmantot, lai izveidotu metodi bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanai. Tomēr nepieciešamā informācija par nepavadīto bērnu bieži vien nav pieejama, tāpēc tā lielākoties jāiegūst no paša bērna. Ja iespējams, jāvēršas pie ārzemēs dzīvojošajiem bērna vecākiem vai ģimenes, vai citiem radniekiem, lai iegūtu vairāk informāciju bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanai.

Labā prakse: Nīderlandes metode bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanai

Līdz šim tikai organizācijai *Nidos* ir izstrādāta metode bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanai⁷. Organizācija *JSN* bērna un ģimenes savstarpējo piemērotību nosaka pēc dažiem minimāliem kritērijiem, piemēram, vecuma, valodas un ģimenes sastāva, ja vispār ir ģimenes, starp kurām var izvēlēties. Vairāku gadu ilga darba rezultātā organizācijā *Nidos* ir rasta izpratne, ka citi svarīgi faktori, kas nodrošina savstarpēju piemērotību starp bērnu un ģimeni, ir pašas ģimenes ikdienas kārtība un/vai bērnam vai ģimenei sniegtie norādījumi. Šajā gadījumā no speciālistam tiek prasīta profesionāla zinātkāre par bērna domām un ģimenes cerībām, lai iesaistītu abas puses bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanā.

Vispārējie ar bērnu saistītie faktori

Ar bērnu saistītie faktori, kas jāņem vērā, ir viņa kognitīvā attīstība, rīcība grūtību pārvarēšanai, psiholoģiskā un emocionālā attīstība, fiziskā attīstība un veselība (atbilstoši vecumam), patstāvība, uzvedība, motivācija, iepriekšējā ar uzņemšanu saistītā pieredze, bērna cerības un īpašās vajadzības.

Attiecībā uz atbilstību vecumam ir jāsaprot, ka nepavadītu bērnu vecums ne vienmēr atbilst patiesajam. Dažreiz viņi vienkārši nezina savu vecumu vai arī bēgļu "ceļveži" viņiem saka, ka, norādot citu vecumu, viņiem būs priekšrocības.

No situācijas atkarīgi faktori ir uzturēšanās atļaujas iegūšanas iespējas, attiecības ar ģimeni, kas pretendē uz bērna uzņemšanu, izredzes bērnam uzturēties ģimenē ilgu laiku (saistībā ar ģimenes atkalapvienošanos), bērna iepriekšējā ar uzņemšanu saistītā pieredze, prombūtnē esošo vecāku vai ģimenes loma, brāļi un māsas, kas ievietojami ģimenēs, un neatbilstoša seksuāla uzvedība, ko izrāda bērns.

Vispārējie ar uzņemošo ģimeni saistītie faktori

Ar uzņemošo ģimeni saistītie faktori, kas jāņem vērā, ir pedagoģiskās prasmes, bērnu uzaudzināšanas prasmes, spēja piedāvāt drošību, jutīgums, pievienotā vērtība, ko rada kultūras izpratne, spēja atbalstīt bērna centienus, integrācijas pakāpe, ģimenes sastāvs, ģimenes dzīves/notikumu dzīvē stabilitāte, ģimenes (tostarp ģimenes pašas bērnu) motivācija, piedāvātais ilgtspējīgums, spēja ļaut bērnam justies brīvi, ar bērnu saistītās cerības un motivācija iesaistīt bērna bioloģiskos vecākus vai ģimeni.

Radu vai tuvinieku ģimene

Bērna ievietošana radu vai tuvinieku ģimenē, ja tāda ir pieejama, jāizvēlas kā pirmā iespēja.

Nepavadītu bērnu gadījumā ievietošana radu ģimenē varēja būt daļa no vecāku vai ģimenes sākotnējā plāna pirms bēgļu gaitām no dzimtenes. Diezgan bieži bērni un radu ģimenes jau ir cits citu atraduši un dzīvo kopā, vēl pirms amatpersona ir pamanījusi bērna vecāku prombūtni. Pat tad, ja bioloģiskā ģimene nepavisam nepiekrīt radu vai tuvinieku ģimenes pārbaudei un izvērtēšanai, ģimenes piemērotība rūpēm par bērnu joprojām ir jāpārbauda. To darot, ņem vērā vissvarīgākos

⁷ Nīderlandē izmantotā aptaujas veidlapa bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanai ir sniegta 2. pielikumā.

bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanas kritērijus. Šajā situācijā bērna un ģimenes savstarpējo piemērotību nosaka, izsverot savstarpējās piemērotības faktoros un pārbaudes un izvērtēšanas procedūras iznākumu un pretstatot to ģimenes saitēm un redzējumam, kā arī bērna, uzņemošās ģimenes un prombūtnē esošo vecāku vēlmēm. Veicot radu vai tuvinieku ģimenes pārbaudi un izvērtēšanu, rūpīgi jāpārbauda tās motivācija, nevis vienkārši jāpieņem, ka šie cilvēki jebkurā gadījumā palīdzēs, tā kā viņi ir ģimenes locekļi. Var gadīties, ka ģimene ir uzņēmusies rūpes par ģimenes locekli pret savu gribu. Šajā gadījumā jāapsver lēmums pret bērna ievietošanu šajā ģimenē. Tad bioloģiskajiem vecākiem jādara zināms secinājums, ka šī situācija nav vispiemērotākā, bet tā nav radu vai tuvinieku ģimenes vaina.

Svarīga informācija bērna un etniski saderīgu ģimeņu savstarpējas piemērotības noteikšanai

Ja jānosaka bērna un ģimenes, kas nāk no tā paša vai cieši saistīta kultūras konteksta, savstarpējā piemērotība, ir svarīgi ņemt vērā bērna un uzņemošās ģimenes reliģisko piederību.

Var izrādīties svarīgi ņemt vērā arī bērna un ģimenes piederību kādam klanam/ciltij. Turklāt bēgļi no karadarbības zonām var nebūt saderīgi ar kādu no politiskajiem grupējumiem. Šajā ziņā ir svarīgi pievērst uzmanību bērna uzņemšanas motivācijai – tam, ko ģimene sagaida.

2.4.2.2. Bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanas process

Nepavadīta bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšana var sākties dažādi. Bērns var būt nupat kā ieradies valstī, varbūt īsāku vai ilgāku laiku uzturējies uzņemšanas centrā vai arī īslaicīgi pabijis uzņemošā ģimenē.

Kad bērns atrodas drošos un stabilos apstākļos, vajadzētu būt pietiekamam laikam, lai rūpīgi izpētītu visas vajadzības un ar bērnu saistītos faktoros, strādājot pie bērna un ģimenes savstarpējas piemērotības noteikšanas. Ja tā nav, var apsvērt bērna pagaidu ievietošanu īpaši izraudzītā uzņemošā ģimenē uz īsāku laiku.

Dažreiz bērns ierodas kopā ar ģimeni, kas spontāni uzņemas rūpes par bērnu vai kurai to lūguši ārzemēs dzīvojošie vecāki vai ģimene. Pēc tam, kad veikta šādas situācijas pārbaude un izvērtēšana, būtu vērts ar bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanas modeļa palīdzību pārbaudīt, vai bērnu ievietot šajā ģimenē ir droši un ilgtspējīgi.

Labā prakse

Nīderlandē visi nepavadītie bērni ierodas reģistrācijas un pieteikuma iesniegšanas centrā.

Dažreiz viņi ierodas kopā ar radniekiem. Kad nokārtotas ar reģistrāciju un pieteikuma iesniegšanu saistītās formalitātes, ar bērnu un viņa ģimeni runā organizācijas *Nidos* aizbildnis par labāko vietu, kur bērnam dzīvot. Ja aizbildnis redz, ka starp bērnu un radniekiem ir mīlestības un siltuma pilnas attiecības, bērnu nosūta dzīvošanai pie šiem radniekiem. Ilgi negaidot, organizācija *Nidos* veic sākotnējo drošības pārbaudi radnieku mājās – ne vēlāk kā piecu dienu laikā (tas ir juridisks

pienākums). Šai pārbaudē izpēta radnieku dzīves apstākļus un situāciju personīgajā dzīvē, un izvērtē bērna drošību ģimenē.

Ja pieteikšanās centrā ierodas bērns, kas jaunāks par 14 gadiem, viens pats, viņu tūlīt pēc reģistrēšanas uz laiku ievieto tuvākajā apkaimē dzīvojošā uzņemošā ģimenē īslaicīgai uzņemšanai. Tur bērns pavada tikai pāris dienas, lai dotu aizbildnim laiku atrast un izpētīt iespējas ievietot bērnu radu ģimenē, ja valstī atrodas viņa radnieki, vai arī atrast bērnam vispiemērotāko radniecīgi nesaistīto uzņemošo ģimeni kādā valsts vietā. Šādas pagaidu uzņemšanas nodrošināšanai īpaši piesaista ģimenes no dažādām kultūrām, kas runā dažādās valodās, un tās ir gatavas bērnu paņemt pie sevis jebkurā diennakts laikā.

Kaut arī bērna un ģimenes savstarpējai piemērotībai vajadzētu būt noteiktai pirms bērna faktiskās ievietošanas ģimenē, ir gadījumi, kad savstarpējo piemērotību nosaka pēc tam, kad bērns ir ieradies radu vai tuvinieku ģimenē. Šajos gadījumos bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšana ir trešais solis turpmākajā procesā:

- drošības pārbaude piecu dienu laikā pēc tam, kad paziņots par nepavadīta bērna ierašanos radu vai tuvinieku ģimenē;
- ģimenes pārbaude un izvērtēšana triju mēnešu laikā pēc bērna ierašanās ģimenē;
- bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšana, tiklīdz pārbaudes un izvērtēšanas ziņojums ir pabeigts.

Procedūras beigās ir noteiktas bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības stiprās un vājās puses, visām iesaistītajām personām ir paskaidrots, ko no viņām sagaida, un ir skaidrs, kādas problēmas jārisina.

Konsultācijas ar prombūtnē esošajiem vecākiem vai ģimeni un viņu saistības

Bioloģisko vecāku vai bērnam svarīgo ģimenes locekļu piekrišana bērna ievietošanai uzņemošajā ģimenē ietekmē to, cik stabili un ilgtspējīgi bērns tur varēs uzturēties. Viņu iebildumi visticamāk radīs lojalitātes konfliktu. Pat viegla negatīva pieskaņa saziņā starp bioloģiskajiem vecākiem vai ģimeni un uzņemošo ģimeni var radīt nestabilitāti.

Ja iespējams, saziņai starp aizbildni/sociālo darbinieku un bioloģiskajiem vecākiem vai ģimeni vajadzētu notikt ar tulka starpniecību. Dažreiz ir lietderīgi lūgt kādu “ietekmīgu personu” piedalīties saziņā un runāt ar bioloģisko ģimeni. “Ietekmīgajai personai” jābūt no kultūras vai etniskās grupas un tādai, kas labi integrējusies jaunajā sabiedrībā. Viņš vai viņa var palīdzēt analizēt ar kultūras atšķirībām saistītās problēmas un nodrošināt starpniecību vai padomu pretrunīgos jautājumos. Šīs personas var arī darboties kā starpnieki kultūras jautājumos, lai noteiktu visnozīmīgāko cilvēku ģimenē, kas var dot atļauju vai uzņemties saistības. Tas varētu būt tēvs, māte vai – drīzāk – vectēvs, vecāmāte vai pat cilts vecākais vai priesteris.

Piemērs

Kasims [*Qasim*] kļuva par bāreni, kad viņš vēl bija zīdains, un viņu pie sevis paņēma tēvocis – zēna tēva brālis. Ģimene emigrēja uz Nīderlandi. Desmit gadu vecumā Kasimu ievietoja cita tēvoča ģimenē, jo iepriekšējā ģimene, kas viņu uzņēma, pārcēlās uz dzīvi Apvienotajā Karalistē un Kasims nevarēja viņiem pievienoties, jo viņš nebija Nīderlandes valstspiederīgais. Drīz kļuva skaidrs, ka otrs Kasima tēvocis nespēja viņu audzināt. Viņam nebija nedz laika, nedz iespēju rūpēties par mazo zēnu. Kad aizbildnis vēlējās ievietot bērnu citā ģimenē, tēvocis bija ļoti sašutis un tam nepiekrita. Apspriežot šo situāciju, tika panāktas vairākas jaunas vienošanās. Tad zēns aizbēga no mājām, un aizbildnis no jauna runāja ar tēvoci. Viņš jautāja, kāpēc tēvocis nevēlas sadarboties, lai atrastu jaunu risinājumu Kasimam. Tad tēvocis paskaidroja, ka ģimenei ir apsollījis rūpēties par Kasimu un no zēna sagaida, ka viņš uzturēs sakarus ar savu ģimeni Afganistānā, un mājās cer, ka zēns nākotnē ģimeni finansiāli atbalstīs. Šo iemeslu dēļ tēvocis nav varējis piekrist citam risinājumam attiecībā uz zēnu. Viņš vēlējās panākt, lai Kasims pie viņa atgriežas un uzvedas labi. Aizbildnis tad saprata, ka tēvocis rīkojas ģimenes spiediena ietekmē, un jautāja viņam, vai viņš piekristu citam Kasima problēmas risinājumam, ja tam piekristu arī ģimene. Tēvocis lūdza jautājuma risināšanā iesaistīt Kabulā [*Kabul*] dzīvojošo vectēvu un uz Apvienoto Karalisti aizceļojušo Kasima tēvoci, jo viņiem bija jāizlemj, ko darīt. Aizbildnis uzaicināja tēvoci no Apvienotās Karalistes ierasties Nīderlandē, lai palīdzētu rast labāko risinājumu Kasimam. Tā kā tēvocis nevarējis ierasties, viņš savā vietā sūtīja sievu. Ģimenes apspriedē pa tālruni starp tēvoci, tanti un Kabulā dzīvojošo vectēvu izlēma, ka Kasims nevar palikt pie sava tēvoča. Rūpes par Kasimu uzņemties bija gatavs gados vecāks brālēns un viņa sieva.

Uzņemošās ģimenes iepazīstināšana ar bērnu

Pirms uzņemošo ģimeni iepazīstina ar bērnu, atbildīgajam aizbildnim/sociālajam darbiniekam jāizveido saraksts ar visām iespējamām bērnam piemērotajām ģimenēm vidē, kurā bērns pašlaik dzīvo. Cik lielā mērā, meklējot bērnam piemērotu ģimeni, jāņem vērā vide, ir atkarīgs no bērna pieķeršanās pašreizējam radnieku un paziņu lokam. Skola un draugi ir svarīgi faktori, kas jāņem vērā.

Ir vērts meklēt bērnam potenciāli piemērotas ģimenes starp ģimenēm no tās pašas vai līdzīgas etniskās vides kā bērns. Ja šāda ģimene nav pieejama, nepavadītu bērnu būtu labi ievietot ģimenē no līdzīgas kultūrvides vai arī ģimenē ar migrācijas pieredzi. Citi faktori, piemēram, ģimenē runātā valoda un pašu pieredze, kas saistīta ar bēgļu gaitām un integrēšanos jaunā vidē, arī ir svarīgi.

Visus ar bērnu un uzņemošo ģimeni saistītos faktoros salīdzina un izsver. Kritiski faktori var nozīmēt to, ka bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanu neturpina vai ir noteiktas īpašas problēmas, kurām vajadzīga papildu uzmanība vai padoms.

Nākamais solis ir iepazīstināt bērnu ar ģimeni, kas šķiet viņam vispiemērotākā. Ģimenes rīcībā jābūt visai būtiskajai informācijai, lai ģimene gūtu pareizu iespaidu par bērnu, ko viņi gatavojas aprūpēt.

Bērna iepazīstināšana ar uzņemošo ģimeni

Ja ģimene, kas šķiet bērnam vispiemērotākā, piekrit uzņemt bērnu, aizbildnim/sociālajam darbiniekam jāinformē bērns par ģimeni, jāpaskaidro faktori, kas bērnu varētu interesēt, un pēc iespējas labāk jāatbild uz bērna jautājumiem. Bērnam jāpiešķir viņa vecumam piemērota loma, plānojot iepazīšanos, pirms viņu ievieto ģimenē. Šajā posmā liela nozīme ir aizbildnim/sociālajam darbiniekam.

Izmēģinājuma process

“Izmēģinājuma procesā” uzmanīgi jāaskaņo bērna un potenciālās uzņemošās ģimenes vēlmēs. Ir jāapmainās ar jautājumiem, piezīmēm un ierosinājumiem ar visām iesaistītajām personām katrā procesa posmā. Tos ņem vērā nākamajos posmos.

Tas ir “individuāli pielāgots” process, kura galarezultātā jāpieņem labs lēmums. Vadību uzņemas aizbildnis/sociālais darbinieks. Katra posma ilgums izmēģinājuma procesā var būt atšķirīgs atkarībā no bērna apstākļiem, viņa motivācijas un spējas pārvarēt grūtības, kā arī tā, cik akūta ir vajadzība pēc labākas uzņemšanas. Ir vērtīgi zināt, ka dažās kultūrās izaugušie bērni ir mācīti cienīt pieaugušos un ir pateicīgi par jebkāda veida palīdzību. Šiem bērniem tāpēc nav viegli darīt zināmu savu īsto viedokli, ja tas ir negatīvs.

2.4.3 Bērna ievietošana ģimenē

Ir rūpīgi jāgatavojas bērna ievietošanai ģimenē, Bērnām, piemēram, var nākties atvadīties no cilvēkiem un draugiem, kuriem viņš uzticas. Lai nepieļautu jaunas rētas vai traumas, jāatvadās pienācīgi un svarīgas saites, ja iespējams, jā saglabā.

Praktiskie jautājumi, kas jākārto, ir dažādi, sākot no sporta kluba maiņas līdz pat ārstēšanas nepārtrauktības nodrošināšanai. Noteiktu funkciju piešķiršana bērnam un uzņemošajai ģimenei šo praktisko jautājumu risināšanā pirms bērna ievietošanas ģimenē var būt ļoti noderīga, lai veidotos savstarpēja uzticēšanās. Viena iespēja ir ļaut uzņemošajai ģimenei pavadīt bērnu uz skolu.

Izvērtēšana

Pēc aptuveni sešām nedēļām jāveic gan uzņemošās ģimenes, gan bērna izvērtēšana (atsevišķi un kopā).

Laikā līdz izvērtēšanas veikšanai ar ģimeni un bērnu bieži jā sazinās, lai jautājumus varētu atrisināt, pirms tie samilzuši un kļuvuši par problēmām vai radījuši pārpratumus. Pirmajās dienās pēc bērna ievietošanas ģimenē tā notiks vairākkārtīgi. Vajadzības gadījumā izvērtēšanā var piedalīties tulks vai ietekmīga persona.

Izvērtēšanā, ko veic pēc sešām nedēļām, galveno uzmanību vērš uz praktiskiem jautājumiem, kā arī uz bērna labklājību un savstarpējo problēmu vai pārpratumu risināšanu. Ja ģimenei un bērnam vajag vēl kādu padomu vai bērns jūtas ievainojums, vai uzņemšanas situācija ir nestabila, laikā starp izvērtējumu, ko veic pēc sešām nedēļām, un gada izvērtējumu var iekļaut papildu izvērtēšanas reizes.

Labā prakse

Dānijas Sarkanais Krusts rīkojas šādi, izvērtējot bērna ievietošanu radu vai tuvinieku ģimenē:

- ģimeni apmeklē vienu reizi pirms bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanas un pirms bērns sāk dzīvot ģimenē;
- pēc sešām nedēļām ģimeni apmeklē izvērtēšanas veikšanai;
- pēc tam ģimeni apmeklē katrus trīs mēnešus, ja vien nav īpašu vajadzību.

Ar ģimeni/radiniekiem un bērnu, kā arī ārējiem partneriem, tostarp skolu, bieži notiek saziņa pa tālruni. Papildus tam ar bērnu regulāri sazinās ar īsziņu un sociālā tīkla *Facebook* starpniecību. Visbeidzot bērniem, kas dzīvo radu vai tuvinieku ģimenēs, bieži organizē pasākumus sakaru dibināšanai, tostarp ikgadēju trīs dienas ilgu izbraucienu ar saviesīgiem pasākumiem.

Padomi bērnam un uzņemošajai ģimenei

Lielākajā daļā Eiropas valstu viens un tas pats sociālais darbinieks sniedz padomus gan uzņemošajai ģimenei, gan bērnam un veic viņu pārraudzību. Ir īpaši aspekti, kas attiecas uz bērnu, uzņemošo ģimeni un vardarbības pret bērnu risku, kuriem sociālajam darbiniekam ir jāpievērš īpaša uzmanība. Šie aspekti ir minēti turpmāk tekstā.

Attiecībā uz bērnu:

- jāpievērš uzmanība pazīmēm, kas liecina par attīstības traucējumiem;
- jāpiedāvā psiholoģiska izglītošana psiholoģisko problēmu, bērna attīstības apdraudējumu un nepavadītam bērnam uzlikto pienākumu gadījumā;
- jāsniedz padoms par to, kā risināt problēmas;
- jāsniedz padoms par to, kā veicināt pieķeršanos un noturību grūtību gadījumā;
- vajadzības gadījumā jāpalīdz profesionāla psiholoģiska atbalsta atrašanā.

Attiecībā uz uzņemošo ģimeni:

- jāpievērš uzmanība pazīmēm, kas liecina par līdzsvara trūkumu starp ģimenei uzlikto slogu un tās spēju ar šo slogu tikt galā;
- jāpievērš uzmanība pazīmēm, kas liecina par līdzsvara trūkumu starp distanci un tuvību uzņemošās ģimenes attiecībās ar bērnu;
- jāsniedz padoms un atbalsts, lai veicinātu saziņu starp bērnu un viņa bioloģiskajiem vecākiem vai ģimeni;
- jāizskaidro patvēruma pieteikuma iesniegšanas juridiskā procedūra;
- jāsniedz atbalsts ar neskaidrību saistīto problēmu pārvarēšanai attiecībā uz uzturēšanās atļaujas saņemšanu;
- jāsniedz padoms par to, kā audzināt bērnu starp divām kultūrām;
- jāsniedz padoms par audzināšanas problēmu risināšanu.

Labā prakse padoma sniegšanā

Organizācija *Nidos* regulāri aicina uzņemošās ģimenes uz tikšanās reizēm pie kafijas galda un *World Café* formāta diskusijām⁸. Šeit ģimenēm lūdz sniegt atgriezenisko saiti par padomiem, ko tām un bērniem sniedz aizbildņi. Šajās tikšanās reizēs var apspriest vairākus jautājumus, piemēram, par vajadzību pēc atbalsta, kultūras atšķirībām bērnu audzināšanā, audzināšanu, apmaiņu ar labas prakses piemēriem, dzīvi patvēruma meklētāja vai migranta acīm.

Organizācija *JSN* organizē tikšanās tikai uzņemošajām ģimenēm piecas reizes gadā. Šajās tikšanās reizēs ģimenes var apmainīties ar pieredzi un iegūt informāciju. Dažreiz uzstājas runātāji, kas sniedz informāciju vai priekšlasījumus par traumu, attiecībām, izglītību vai darbu.

Papildus tam ģimenēm nodrošina izaugsmes vadību par īpašām problēmām, veltot tam piecas līdz sešas nodarbības pieaicināta izaugsmes vadības pasniedzēja vadībā. Organizācijas *JSN* secinājums ir tāds, ka var ļoti palīdzēt, pat tikai uzklusot citu uzņemošo ģimeņu problēmas un dodot iespēju dalīties ar savām problēmām citu ģimeņu starpā.

Organizācija *JSN* ar labiem rezultātiem izmanto "pieredzes pedagoģiju" [*Erlebnispädagogik*], organizējot uzņemošajām ģimenēm un bērniem treniņus, piemēram, virvju parkos. Tie nostiprināja bērnu fizisko formu, darot ciešākas saites starp grupā esošajiem cilvēkiem.

⁸ Plašākai informācijai par šo metodi skatīt tīmekļa vietni <http://www.theworldcafe.com>.

Organizācija JSN arī rīko īpašu svētku svinēšanu kopā ar ģimenēm un bērniem (piemēram, Ziemsvētkus eritrejiešu bērniem vai Novrūzu afgāņu un kurdu bērniem).

Vardarbības pret bērnu risks

Uz vardarbības pret bērnu risku var norādīt vairākas pazīmes. Kā brīdinājuma signāli par to, ka kaut kas varbūt nav kārtībā, sociālajam darbiniekam būtu jāuztver šādas situācijas:

- gados vecākie bērni (dažreiz pārmērīgi) pamāca gados jaunākos bērnus, kā uzvesties (imitējot vecākus);
- pieprasījumi pēc pasēm vai ceļošanas atļaujām meitenēm no riska grupām (*FGM*, ar godu saistīta vardarbība, piespiedu laulības);
- brīvdienas uz valstīm, kur bieži veic *FGM*;
- uzņemošā ģimene maz interesējas par bērnu vai arī nemaz par viņu neinteresējas, bet izvirza daudzas prasības;
- bērnam pēkšņi parādās dārgas lietas (tālrunis/apģērbs);
- pazīmes, ka bērns ir nodarījis kaitējumu ģimenes godam ar – uzņemošās ģimenes vārdiem – “ļoti nepiedienīgu uzvedību”;
- bērns regulāri neapmeklē skolu;
- bērna stāvoklis ģimenē nav līdzvērtīgs citu bērnu stāvoklim šajā ģimenē.

Attiecību sabrukuma risks

Viens no visbiežākajiem attiecību sabrukuma cēloņiem, kad bērnu no mājām ievieto ierastā aprūpē audžuģimenē, ir ikdienas konflikti starp audžubērnu un audžuvecākiem (Orts [*Oort*], 2010).

Saskaņā ar organizācijas *Nidos* novērojumiem ikdienas konflikti neizraisa attiecību sabrukumu. Konflikta cēlonis gan var būt tas, cik lielu brīvību pusaudzis vēlas un cik saņem. Tam var būt īpaša nozīme radu un tuvinieku ģimenēs. Šīs ģimenes jūtas atbildīgas par bērna un viņa bioloģiskās ģimenes “goda” aizsardzību un atvēl bērnam mazāk brīvības, nekā bērns uzskata par pieņemamu.

Attiecību sabrukumu drīz pēc bērna ievietošanas ģimenē izraisa savstarpējās piemērotības trūkums starp bērnu un uzņemošo ģimeni, maldīgas cerības (ko dažreiz izraisa atšķirības kultūrās) un bioloģiskās ģimenes atbalsta trūkums bērna ievietošanai jaunajā ģimenē.

Arī notikumi uzņemošās ģimenes dzīvē var kaitēt līdzsvaram starp uzņemošās ģimenes stiprajām pusēm un slogu, kas gulstas uz ģimeni. Šādi notikumi var būt, piemēram, ģimenes locekļa nāve, bažas par finansiālo stāvokli, bezdarbs, laulības šķiršana, slimība vai uzturēšanās atļaujas nepiešķiršana bērnam.

Lai novērstu attiecību sabrukumu, ir svarīgi:

- dot ģimenei un bērnam pietiekami daudz laika, lai pienācīgi iepazītos un saprastu, vai ir panākta laba savstarpējā piemērotība;
- veltīt laiku bērna un uzņemošās ģimenes cerību apspriešanai;
- ievieojot bērnu uzņemošajā ģimenē, iesaistīt viņa bioloģisko ģimeni un lūgt, lai tā sniedz “atļauju”;
- pēc īsa laika izvērtēt bērna atrašanos uzņemošajā ģimenē un izbeigt to, ja bērns un ģimene nav piemēroti viens otram vai pušu sagaidītajā ir atšķirības;
- būt modriem un apspriest tādu bērna uzvedību, kas varētu kaitēt ģimenes godam;

- sekot līdzi tam, kāds ir līdzsvars starp uzņemošās ģimenes stiprajām pusēm un slogu, kas gulstas uz ģimeni, un kā šo līdzsvaru ietekmē jauni notikumi dzīvē.

Piemērs: Nīderlandes piemērs par uzņēmša006Eu ģimenēs

Posms	(Konsultēšanās) process	Teorija, prakse, metodes	Darbības/dokumenti
Ģimeņu piesaistīšana un sakaru uzturēšana ar tām	Piesaistīt ģimenes	Atkarībā no vietas, sociālo tīklu izmantošana, prezentācijas, starpkultūru pieeja	Noteikt ietekmīgās personas, izveidot sakarus, rīkot informatīvas tikšanās
	Saglabāt un nostiprināt sakarus ar ģimeni	Izprast ģimeņu motivāciju, viņu jautājumus un cerības	Organizēt personīgas tikšanās un veikt izglītošanu par audzināšanas jautājumiem
Pretendējošo ģimeņu pārbaude un izvērtēšana	Izpētīt ģimenes piemērotību	Kultūras ziņā jutīga pieeja, izveidojot sakarus ar pretendējošo ģimeni (Pinto trīs soļu metode)	Apmeklējumi mājās; svarīgo jautājumu saraksts pirmajai tikšanās reizei, pārbaudes un izvērtēšanas procedūras anketas pilnā versija
Bērna pieteikums uzņemšanai ģimenē	Informēt un sagatavot bērnu uzņemšanai ģimenē	Izprast bērna motivāciju, jautājumus un cerības	Aizpildīt pieteikuma veidlapu
Noteikt bērna un ģimenes, kurā bērnu paredzēts ievietot, savstarpējo piemērotību	Noteikt iepazīšanās procedūru	Sistemātiska pieeja	Bērns apmeklē pretendējošo ģimeni mājās; konsultācijas starp aizbildni un sociālo darbinieku; iesaistīt bioloģisko ģimeni/bērna radnieku un paziņu loku
Padoms bērnam un ģimenei laikā, kad bērnu ievieto ģimenē	Emocionālā pasargāšanās	Censties panākt, lai uzņemošā ģimene ilgstoši rūpējas par bērnu	Izmantot dienasgrāmatu, ekogrammu un genogrammu
	Nostiprināt ģimenē piekoptās audzināšanas prasmes bērna interesēs	Pieeja atkarībā no mērķa; pārējas vides sagatavošana	Izglītošana audzināšanas jautājumos; apmeklējumi mājās
	Pārraudzīt bērna drošību	Pieeja atkarībā no mērķa	<i>CARE-NL</i> ; <i>LIRIK</i> , <i>Movisie</i> signālu saraksts, kas brīdina par vardarbību saistībā ar goda aizskārumu
	Nostiprināt sociālo aspektu	Pieeja atkarībā no mērķa; ģimenes un bērna radnieku un paziņu loks; galveno uzmanību vērst uz bērna izredžu uzlabošanu	Dienasgrāmata

Izvērtēšana	Pārraudzīt bērna attīstību un drošību, pārraudzīt labklājību un spēju nodrošināt bērnam audzināšanu	Pieeja atkarībā no mērķa	Apmeklējumi mājās, standarta izvērtēšanas veidlapas
Bērna izņemšana no uzņemošās ģimenes	Izvērtēšana	Nostiprināt attiecības ar organizāciju	Aizpildīt standarta veidlapu
Tālākā aprūpe	Ģimenes iztaujāšana		Apmeklējums mājās

BIBLIOGRĀFISKĀS NORĀDES

Arkesteina [Arkesteijn, P.] (2015). Culturally matched families.

A study on placing unaccompanied asylum seeking children into culturally matched families [Kultūras ziņā saderīgas ģimenes. Pētījums par nepavadītu bērnu patvēruma meklētāju ievietošanu kultūras ziņā saderīgās ģimenēs] (Maģistra darbs, Groningenas Universitāte)

Bagoci, R. P. [Bagozzi, R. P.], Verbēke, V. [Verbeke, W.] un Gavīno, J. K. [Gavino, J. C.] (2003, aprīlis). Culture moderates the self-regulation of shame and its effects on performance: The case of salespersons in the Netherlands and the Philippines [Kultūra ir starpnieks kauna pašregulēšanā un tās ietekme uz veiktspēju – būt pārdevējam Nīderlandē un Filipīnās]. Žurnāls Journal of Applied Psychology, 88(2). 219.–233. lpp.

Bīna, T. M. [Bean, T. M.] (2006). Assessing the psychological distress and mental healthcare needs of unaccompanied refugee minors in the Netherlands [Nepavadītu nepilngadīgo bēgļu psiholoģisko ciešanu un garīgās veselības aprūpes vajadzību novērtēšana Nīderlandē] (Doktora disertācija, Leidenes Universitāte [University of Leiden]). Skatīt <https://goo.gl/dm7lWb>

Bīna, T. [Bean, T.], Derleina, I. [Derluyn, I.], Ērelingsa-Bontekū, L. [Eurelings-Bontekoe, L.], Brūkārts, Ē. [Broekaert, E.] un Spinhovens, P. [Spinhoven, P.] (2007, aprīlis). Comparing psychological distress, traumatic stress reactions, and experiences of unaccompanied refugee minors with experiences of adolescents accompanied by parents [Nepavadītu nepilngadīgo bēgļu un vecāku pavadītu pusaudžu psiholoģisko ciešanu, traumas radītā stresa un pieredzes salīdzināšana]. Žurnāls The journal of nervous and mental disease, 195(4). 288.–297. lpp.

Bedfords, O. A. [Bedford, O. A.] un Hvangs, K. K. [Hwang, K. K.] (2003). Guilt and shame in Chinese culture: A cross-cultural frame work from the perspective of morality and identity [Vaina un kauns ķīniešu kultūrā – starpkultūru satvars no morāles un identitātes perspektīvas]. Journal for the Theory of Social Behaviour, 33(2). 127.–144. lpp.

Berijs, Dž. V. [Berry, J. W.] (1990). Psychology of acculturation. Understanding individuals moving between cultures [Akulturācijas psiholoģija. Izpratne par indivīdiem, kas pāriet no kultūras kultūrā]. Žurnāls Applied cross-cultural psychology, 232.–253. lpp.

Bronstīns, Ī. [Bronstein, I.], Montgomerijs, P. [Montgomery, P.] un Dobrovolska, S. [Dobrowolski, S.] (2012). PTSD in Asylum-Seeking Male Adolescents From Afghanistan [PTST pieaugušiem vīriešiem patvēruma meklētājiem no Afganistānas]. Žurnāls Journal of Traumatic Stress, 25(5), 551.–557. lpp.

Karlson B. E. [Carlson, B. E.], Kačiatore, Dž. [Cacciatore, J.] un Klimeka, B. [Klimek, B.] (2012). A risk and resilience perspective on unaccompanied refugee minors [Nepavadīti nepilngadīgie bēgļi no riska un noturības skatpunkta]. Izdevums Social Work, 57.3, 259.–269. lpp.

De Mājere, S. [De Maeyer, S.], Vanderfajī, J. [Vanderfaellie, J.], Van Holens, F. [Van Holen, F.], Van Shonlanta, F. [Vanschoonlandt, F.] un Lekonte [Leconte, L.] (2013). De vragenlijst beoordeling pleegzorgsituaties (VBPS): een instrument ter ondersteuning van het matchingproces in pleegzorg: een pilootonderzoek. Orthopedagogiek: onderzoek en praktijk, 52, 17. –32. lpp.

De Ruitere, K. [de Ruiten, C.] un de Jonga, E. M. [de Jong, E. M.] (2006). Child Abuse Risk Evaluation-NL (CARE-NL) [Vardarbības pret bērnu riska izvērtējums – Nīderlande (CARE-NL)]. Skatīt: <http://www.corinederuiten.eu/risk.php>

De Reuitere de Vilta, L. [de Ruijter de Wildt, L.], Melina, E. [Melin, E.], Ishola, F. [Ishola, P.], Dolbuis, P. [Dolby, P.], van de Pols, P. [van de Pol, P.] un Murks, J. [Murk, J.] (2015, februāris). Reception and Living in Families: Overview of family-based reception for unaccompanied minors in the EU Member States [Uzņemšana un dzīvošana ģimenēs – pārskats par nepavadītu nepilngadīgo uzņemšanu ģimenēs ES dalībvalstīs]. Utrehta [Utrecht], Nīderlande, Organizācijas Nidos, SALAR, CHTB.

Derleina, I. [Derluyn, I.] un Brūkārts, Ē. [Broekaert, E.] (2008). Unaccompanied refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective [Nepavadīti bērni un pusaudži bēgļi – acīmredzamais kontrasts starp juridisko un psiholoģisko perspektīvu]. Žurnāls International Journal of Law and Psychiatry, 31(4). 319.–330. lpp.

Derleina, I. [Derluyn, I.], Ville, B. [Wille, B.], De Smeta [De Smet, T.] un Brūkārts, Ē. [Broekaert, E.] (2005). Op weg. Psychosociale en therapeutische begeleiding van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen. Antverpene [Antwerpen] – Apeldorna [Apeldoorn], Garant.

De Volfa [de Wolff, M.], Dekere van der Sande, F. [Dekker-van der Sande, F.], Sterkenburga, P. [Sterkenburg, P.] un Tomesa-Vrēdenhila, A. [Thoomes-Vreugdenhil, A.] (2015). Problematische gehechtheid voor jeugdhulp en jeugdbescherming.

Leidene [Leiden], Nīderlande, TNO Child Health. Skatīt: <http://goo.gl/McZm2a>

Eiropas Bērnu ombudu tīkls (2016, janvāris). Safety and fundamental rights at stake for children on the move [Uz spēles likta migrējošo bērnu drošība un pamattiesības]. Skatīt: <http://goo.gl/wybhtM>

Feizela, M. [Fazel, M.], Rīda, R. V. [Reed, R. V.], Pentera-Brika, K. [Panter-Brick, C.] un Stains, A. [Stein, A.] (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors [Valstīs ar augstu ienākumu līmeni pārmitināto pārvietoto bērnu un bērnu bēgļu garīgā veselība – riska faktori un aizsargājošie faktori]. Akadēmiskais žurnāls The Lancet, 379(9812), 266.–282. lpp.

Geltmans, P. L. [Geltman, P. L.], Grānta-Naita, V. [Grant-Knight, W.], Mehta, S. D. [Mehta, S. D.], Loida-Travaljīni, K. [Lloyd-Travaglini, C.], Lustigs, S. [Lustig, S.], Landgrāfa, Dž. M. [Landgraf, J. M.] un Vaizs, P. H. [Wise, P. H.] (2005, jūnijs). The “lost boys of Sudan”: functional and behavioural health of unaccompanied refugee minors re-settled in the United States [“Sudānas zudušie zēni” – Amerikas Savienotajās Valstīs pārmitināto nepilngadīgo bēgļu veselība funkcionēšanas un uzvedības jomā]. Arhīvs The Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine, 159(6), 585.–591. lpp.

Houdss, M. [Hodes, M.], Jagdeva, D. [Jagdev, D.], Čandra, N. [Chandra, N.] un Kjunifa, A. [Cunniff, A.] (2008, jūlijs). Risk and resilience for psychological distress amongst unaccompanied asylum seeking adolescents [Psiholoģisko ciešanu risks starp nepavadītiem pusaudžiem patvēruma meklētājiem un noturība pret to]. Žurnāls Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49(7), 723.–732. lpp.

Heibrehtsa, A. [Huybrechts, A.] (2009). Interculturele psychotherapeutische ontmoetingen. Systeemtheoretisch Bulletin, 27(1), 5.–25. lpp.

Jansena, J. [Janssen, J.] (2006). Je eer of je leven, een verkenning van eezaken voor politieambtenaren en andere professionals. Hāga, Nīderlande, Elsevier.

Jeseruna, N. [Jessurun, N.] (2008). Handboek Systeemtherapie, Migratie, hoofdstuk 44. Utrehta, Nīderlande, De Tijdstroom.

- Kalverbūra, M. E. [Kalverboer, M. E.] un Zeilstra, A. E. [Zijlstra, A. E.] (2006). Asielzoekers kinderen en het recht op ontwikkeling: het belang van het kind in het vreemdelingenrecht. Amsterdama, Nīderlande, SWP.
- Kalverbūra, M. [Kalverboer, M.], Zeilstra, E. [Zijlstra, E.], van Usa, K. [van Os, C.], Zevuluna, D. [Zevulun, D.], ten Brumelāra, M. [ten Brummelaar, M.] un Beltmans, D. [Beltman, D.] (2016, februāris). Unaccompanied minors in the Netherlands and the care facility in which they flourish best [Nepavadīti nepilngadīgie Nīderlandē un aprūpes iestāde, kurā viņi jūtas vislabāk]. Child and Family Social Work, 1365.–2206. lpp.
- Kuratovskis, V. [Kouratovsky, V.] (2008). Cultuursensitieve diagnostiek en therapie. Ui, T. I. [T. I. Oei] un Keiseres, L. [L. Kaiser] izdevumā Forensische psychiatrie onderweg. 371.–385. lpp. Neimegena [Nijmegen], Nīderlande, World Legal Publishers.
- Lutara, S. S. [Luthar, S. S.], Čiketi, D. [Cicchetti, D.] un Bekere, B. [Becker, B.] (2000, maijs). The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work [Noturīguma konstrukts – kritisks izvērtējums un pamatnostādnes turpmākajam darbam]. Izdevums Child Development 71(3), 543.–562. lpp.
- Mastena, A. S. [Masten, A. S.] (2001, marts). Ordinary magic. Resilience processes in development. [Parastais brīnums. Noturīguma procesi attīstībā]. Izdevums The American Psychologist, 56(3), 227.–38. lpp.
- Organizācija Movisie (2010). Signalenlijst huiselijk geweld. Skatīt: <http://goo.gl/WEZf8g>
- Nī Rahaleja, M. [Ní Raghallaigh, M.] (2011). Religion in the Lives of Unaccompanied Minors: An Available and Compelling Coping Resource [Reliģija nepavadītu nepilngadīgo dzīvē. Pieejams un pārlicenošs līdzeklis grūtību pārvarēšanai]. Žurnāls British Journal of Social Work, 41(3), 539.–556. lpp.
- Nī Rahaleja, M. [Ní Raghallaigh, M.] un Giligana, R. [Gilligan, R.] (2010, janvāris). Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion [Aktīva izdzīvošana nepavadītu nepilngadīgo dzīvē – grūtību pārvarēšanas stratēģijas, noturība un reliģijas būtiskā nozīme]. Izdevums Child and Family Social Work, 15(2), 226.–237. lpp.
- Orts, F. J. [Oort, F. J.] (2010). Het ondersteunen van pleeggezinnen met een hoog risico op ongewenste beëindiging van de plaatsing. Skatīt: <http://goo.gl/zz23dm>
- Organizācija Pharos (2009). Kennisdocument kindermishandeling. Skatīt: <http://goo.gl/ICozUx>
- Pinto, D. [Pinto, D.] (2007). Interculturele communicatie, een stap verder. Hütene [Houten], Nīderlande, Bohn Stafleu van Lochem.
- Plisīrs, S. [Plysier, S.] (2003). Kinderen met een tweede huid. Onthaal van kinderen op de vlucht. Antverpene, Beļģija, Garant-Uitgevers.
- Prinss, P. [Prins, P.] un Brāta, K. [Braet, C.] (2014). Handboek klinische ontwikkelingspsychologie. Hütene, Nīderlande, Bohn Stafleu van Loghum.
- Rīda, V. R. [Reed, V. R.], Feizela, M. [Fazel, M.], Džounsa, L. [Jones, L.], Pentera-Brika, K. [Panter-Brick, C.] un Stains, A. [Stein, A.] (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors [Valstīs ar zemu un vidēju ienākumu līmeni pārmitināto pārvietoto bērnu un bērnu bēgļu garīgā veselība – riska faktori un aizsargājošie faktori]. Akadēmiskais žurnāls The Lancet, 379(9812), 266.–282. lpp.

- Sökefelds, M. [Sökefeld, M.] (2006, jūlijs). Mobilizing in transnational space; a social movement approach to the formation of diaspora [Transnacionālās telpas mobilizācija; sociālās kustības pieeja diasporas veidošanās procesam]. *Global networks*, 6(3), 265.–284. lpp.
- Spinders, S. [Spinder, S.] un van Hauta, A. [van Hout, A.] (2008). *Jong en Onderweg: Nidosmethodiek voor de begeleiding van ama's*. Utrehta, Nīderlande, Stichting Nidos.
- Spinders, S. [Spinder, S.], van Hauta, A. [van Hout, A.] un Hesers, K. [Hesser, K.] (2010). *Thuis en Onderweg: Nidosmethodiek voor Opvang en Wonen in Gezinsverband*. Utrehta, Nīderlande, Stichting Nidos.
- Strīts, Ē. [Street, E.] un Deivīss, M. [Davies, M.] (1999). Assessing and matching foster care relationships: an international framework [Aprūpes audžuģimenē attiecību novērtējums un savstarpējās piemērotības noteikšana – starptautisks satvars]. *Adoption and Fostering*, 23(2), 31.–41. lpp.
- Ten Berge, I. J. [ten Berge, I. J.] un Eigenrāma, K. [Eigenraam, K.] (2009). *Licht Instrument Risicotaxatie Kinder mishandeling*. Utrehta, Nederlands Jeugdinstituut.
- Tjīna A Djī, K. [Tjin A Djie, K.] un Zvāna, I. [Zwaan, I.] (2007). *Beschermjassen: transculturele hulp aan families*. Netherlands. Asena [Assen], Nīderlande, van Gorcum.
- Tērnels, E. [Turnell, A.] un Edvardss, A. [Edwards, A.] (1999). Signs of Safety: A Solution and Safety Oriented Approach to Child Protection Casework [Drošības pazīmes – risinājums uz drošību vērstai pieejai bērnu aizsardzībai individuālos gadījumos]. Amerikas Savienotās Valstis, WWNorton & Co.
- Van Alfens, M. F. [van Alphen, M. F.] (2008). *De Rol van Schaamte bij Herstelgericht Werken*. Lelistada [Lelystad], Nīderlande, Inspiration Press.
- Van Dama, V. [van Dam, W.], Nordkampa, S. [Nordkamp, S.] un Robrūkss, L. [Robbroeckx, L.] (2000). *Passen en meten in de pleegzorg, plaatsingsmethodiek nader onderzocht, literatuurstudie en model ontwikkeling*. Amsterdama, Nīderlande, SWP.
- Van der Vērs, G. [van der Veer, G.] (1996). *Voogdijmaatschappelijk werk en gevluchte adolescenten*. Utrehta, Nīderlande, De Opbouw.
- Van der Vērs, G. [van der Veer, G.] (2002). *Gevluchte adolescenten: ontwikkeling, begeleiding en hulpverlening*. Utrehta, Nīderlande, Pharos.
- Van Eizendorns, M. H. [van IJzendoorn, M. H.] (2008). *Opvoeding over de grens, gehechtheid, trauma en veerkracht*. Amsterdama, Nīderlande, Boom Academic.
- Vervlīta, M. [Vervliet, M.], Maiere Demota, M. A. [Meyer Demott, M. A.], Jākobsena, M. [Jakobsen, M.], Brūkārts, Ē. [Broekaert, E.], Heirs, T. [Heir, T.] un Derleina, I. [Derluyn, I.] (2014, februāris). The mental health of unaccompanied refugee minors on arrival in the host country [Nepavadītu nepilngadīgo bērņu garīgā veselība, ierodoties uzņemtajā valstī]. *Žurnāls Journal of Applied Psychology*, 55(1), 33.–37. lpp.
- Volša, F. [Walsh, F.] (2002, aprīlis). A Family Resilience Framework: Innovative Practice Applications [Ģimenes noturīguma sistēma – inovatīvas prakses izmantošana]. *Izdevums Family Relations*, 51(2), 130.–137. lpp.

1. PIELIKUMS

NĪDERLANDES PĀRBAUDES UN IZVĒRTĒŠANAS RĪKS UZNEMOŠO ĢIMENU NOVĒRTĒŠANAI

Šo pārbaudes un izvērtēšanas rīku izmanto, lai novērtētu, cik piemērotas ir ģimenes, kas pretendē uz bērnu uzņemšanu. Rīkam ir vairākas daļas, kurās gala apsvērumos uzsvāru liek uz atšķirīgiem aspektiem atkarībā no veida, kādā bērnu ievieto ģimenē, un pastāvošajām attiecībām starp bērnu un ģimeni.

I daļa. Tēmu un uzdodamo jautājumu saraksts

1. Piedāvājums¹:

- vecums;
- dzimums;
- valstspiederība;
- vēlamais uzņemšanas veids (īstermiņa, ilgtermiņa);
- vietu skaits.

2. Situācija ģimenē:

- pašreizējā situācija;
- ģimenes locekļu viedoklis par bērna pieņemšanu ģimenē;
- radnieku un paziņu loks, draugi, ģimene, kaimiņi (sagaidāmā reakcija uz bērnu);
- apmeklētāji, citi iemītnieki un viesi, kas paliek pa nakti;
- bieža saziņa ar citām personām;
- fiziskā un psiholoģiskā veselība;
- bērnu uzņemšanas pieredze (profesionāla vai ģimenē/draugu lokā);
- ievērojamas pārmaiņas, kas nesen notikušas ģimenē, un, ja tādas ir bijušas, kāda ir to ietekme uz ģimeni.

3. Izglītība un profesija:

- ienākumu avots;
- potenciālie parādi;
- ģimenes locekļu izglītība;
- ģimenes locekļu profesijas;
- darba laiks;

¹ Tikai īpašs piedāvājums, ja bērnu ievieto radu ģimenē.

- dienas aprūpe (iespējas).

4. Vaļasprieki un nodarbes brīvajā laikā:

- ģimenes locekļu vaļasprieki;
- idejas par sporta un vaļasprieku nozīmi bērnam.

5. Dzīves apstākļi:

- pietiekama aprūpētāju klātbūtne;
- māju un apkaimes raksturojums;
- drošība mājās un no satiksmes viedokļa;
- pieejama istaba/vieta bērnam;
- vieta rotaļām, ja tas nepieciešams;
- nodrošinājums, piemēram, skolas, veikali, klubi un bibliotēka;
- sabiedriskā transporta pieejamība.

6. Uzskati par audzināšanu un drošību

A. Paša audzināšanas veids

- Kā audzināja jūs pašu?
- Ko vecāki, jūs audzinot, vēlējās jums iemācīt?
- Kā jūs vērtējat savu audzināšanu?
- Kā jūs iepazīties ar savu partneri? Vai situācija bija iepriekš norunāta?
- Kā jūsu bērni iepazīs ar saviem partneriem? Vai tas notika iepriekš norunātā veidā?
- Kādā vecumā jūs apprecējāties?
- Kāda bija situācija jūsu ģimenē, kad jūs bijāt bērna gadus?
- Kādi bija jūsu vecāki?
- Ko jūs darītu citādi?
- Kas jums patīk jūsu pašu bērnībā?
- Kādas ir jūsu attiecības ar savu ģimeni?

B. Uzskati par audzināšanu

- Kas jums audzināšanā šķiet svarīgs (vērtības un standarti), un kā jūs šīs vērtības un standartus panākat? Piemēram, kā jūs gribētu, lai bērns jūs uzrunā?
- Kā jūs savstarpēji sadarbojaties kā vecāki, kas uzņem bērnus – kādi pienākumi ir katram no vecākiem māsaimniecībā un attiecībā uz bērna aprūpi?
- Kādos jautājumos bērni jūsu ģimenē var piedalīties lēmumu pieņemšanā un kādos – nevar?
- Kā jūs rīkotos bērna sliktas uzvedības gadījumā?

C. Audzināšanas prasmes

- Ar ko jums šķiet grūti tikt galā?
- Ko jūs uzskatāt par nepieņemamu uzvedību?
- Kas jums rada grūtības, audzinot jūsu pašu bērnus?
- Ko jūs domātu par atbalstu bērna audzināšanā, ja bērna uzvedība ir problemātiska?
- Kādus noteikumus jūs piemērotu?
- Kādā veidā jūs piemērojat noteikumus?
- Ko jūs darāt, ja bērns neievēro noteikumus? (Vai spējat panākt vienošanos sarunu ceļā?)
- Vai jums ir svarīgi izskaidrot noteikumus, un kā jūs tos skaidrojat?
- Kā jūs aizrādāt bērnam?
- Kā jūs pamudināt bērnu?

- Kā jūsu ģimenē norit strīds?
- Vai jūsu ģimenē gadās vardarbība, un, ja tādi gadījumi ir, kā tie attīstās?
- Kā jūs zināt, ko jūsu bērns domā un jūt? (Jutīgums)
- Ja jūsu bērns sāktu smēķēt vai arī vairs nevēlētos nēsāt galvas lakatu un jūsu tautieši izteiktu šai saistībā piezīmes, kā jūs rīkotos?

D. Seksualitāte

- Ko jūs domājat par bērna erotisku/provokatīvu uzvedību, un kā jūs rīkotos tās saistībā?
- Kāds ir jūsu viedoklis par homoseksualitāti, un ko jums nozīmētu tas, ja jūsu ģimenē ievietots bērns izrādītos homoseksuāls?
- Kādā veidā jūs audzināšanā pievēršat uzmanību seksualitātei?

E. Drošība un riska faktori

Vardarbība pret bērnu ir "jebkura bērnu apdraudoša vai vardarbīga fiziska, psiholoģiska vai seksuālas dabas aktīva vai pasīva iespaidošana no vecāku puses vai citu cilvēku, no kuriem bērns ir atkarīgs, puses un kas nodara vai var nodarīt bērnam nopietnu fizisku vai psiholoģisku kaitējumu".

Zinātniski pētījumi liecina par to, ka ir faktori, kas palielina vardarbības pret bērnu risku.

Tāpēc organizācija *Nidos* uzdod turpmāk norādītos jautājumus.

- Vai jūs bērnībā esat cietis(-usi) no pret sevi vērstas vardarbības?
- Vai ir bijuši gadījumi, kad bērni jūsu ģimenē ir sisti, un kā tas notika?
- Vai tā mēdz notikt, ka vardarbību pret bērnu neņem par pilnu vai noliedz?
- Vai kādam no ģimenes locekļiem ir (nopietni) garīgi traucējumi, vai ir noteikta diagnoze un ārstēšana?
- Vai kādam no ģimenes locekļiem ir domas par pašnāvību vai slepkavību?
- Vai ir problēmas ar zāļu, narkotiku un/vai alkohola lietošanu?
- Vai jūsu ģimenē kādam ir personības traucējumi, kam raksturīgas dusmas, impulsīva uzvedība vai nestabilitāte?

7. Reliģija

- Kā jūs uztverat reliģiju un interpretējat to ikdienā.
- Kādā veidā jūsu reliģiskā pārliecība motivē jūs uzņemties rūpes par bērnu?
- Atrašanās baznīcā/reliģiskas kopienas draudzē un ar to saistītie rituāli.
- Kā jūs rīkojaties, ja bērns pieder pie citas konfesijas? Kā tas sader ar jūsu dzīvesveidu?
- Kāds ir jūsu viedoklis par paražām un rituāliem, ko piekopj konkrētās reliģijās, piemēram, gavēni, altāra iekārtošanu mājās, mošejas apmeklēšanu vai īpašu uzturu?

8. Motivācija

- Kas pamudināja jūs pieteikties?
- Ko jūs sagaidāt no bērna un/vai viņa ievietošanas jūsu ģimenē:
 - vēlēšanās pēc bērna;
 - biedrs vienīgajam bērnam ģimenē;
 - finansiāli iemesli;
 - sociālā darbinieka motīvi;
 - bērna ļaunprātīga izmantošana par bērnuaukli/palīgu virtuvē;
 - reliģiski apsvērumi;
 - motivācijas un notikumu kombinācija (bērni ir izauguši un devušies prom no mājām, bērna zaudēšana, šķiršanās, vientulība).

ievietošana radu ģimenē

- Kāpēc jūs vēlaties to darīt?
- Kas notiks, ja jūs atteiksieties?
- Kas notiks, ja mēs bērnu jūsu ģimenē neievietosim? (Jāatvainojas)

9. Kultūras atšķirību izpratne un ar to saistītā rīcība

- Kultūras atšķirības – citu kultūru pieredze, attieksme pret citām kultūrām, ciktāl bērnam būtu jāpielāgojas, ciktāl jūs paši esat gatavi pielāgoties, kā jūs pārvarat atšķirības (arī starp radu ģimenēm, ciltīm utt.).
- Kāds ir jūsu viedoklis par bērna “noslēpumiem”, un kā jūs rīkojaties šādos gadījumos?
- Kā jūs uztverat to, ka uzņemtais bērns uzvedas citādi nekā jūsu pašu bērni?

10. Jautājumi un signāli, kas saistīti ar goda jautājumiem

- Vai jūsu ģimenē ir atšķirības attiecībā uz to, kas ļauts zēniem un kas – meitenēm? Ja šādas atšķirības ir, kādas tās ir?
- Vai jūsu kultūrā no jums sagaida ko tādu, ko jūs personīgi neatbalstāt? (Piemēram, zēnu un meiteņu apgraizīšanu un norunātas laulības.)

11. Uz sociālo darbinieku radītais iespaids:

- gatavība saņemt padomu;
- atvērtība;
- elastīga attieksme;
- iesaiste (distancēta attieksme – tuvība);
- spēja atlaist bērnu un pieņemt bērnam;
- slēgta ģimenes struktūra;
- nespēja mainīties;
- sadarbība ar organizāciju *Nidos* un –potenciāli – ar bērna ģimeni.

12. Jautājumi, kam jāpievērš uzmanība:

- konkrēta medicīniska informācija par veselību ģimenē, vai invaliditāte tiktu uzskatīta par problēmu, kas notiks bērna saslimšanas gadījumā;
- lolojumdzīvnieki;
- konkrētas ziņas par dzīves apstākļiem;
- attieksme pret neskaidrām nākotnes perspektīvām/atgriešanos;
- brīvdienas iekšzemē un ārzemēs (kas varētu uzņemties rūpes par bērnu, ja viņš nevar pievienoties ģimenei);
- attieksme pret seksualitāti, erotisku uzvedību;
- AIDS/HIV/hepatīts (pārbaudes veic tikai, pamatojoties uz medicīniskām indikācijām saskaņā ar medicīnu viedokli par pašreizējo stāvokli un/vai norādījumiem. Organizācija *Nidos* īsteno aktīvu politiku, īpaši attiecībā uz pusaudzēm māmiņām);
- apgraizīšana (nedz etniski, nedz reliģiski, estētiski vai higiēnā balstīti argumenti nav iemesls organizācijas *Nidos* aizbildnībā esošo zēnu apgraizīšanai);
- adopcija/uzturēšanās atļaujas saņemšanas perspektīvas;
- pašas ģimenes integrācija/asimilācija/vieta Nīderlandes sabiedrībā.

II daļa. Lēmuma pieņemšanas brīdis

Ja **bērns jau dzīvo radu vai tuvinieku ģimenē** (pie radiem, kas viņu aprūpē) vai arī ir atgriezies radu vai tuvinieku ģimenē pēc pagaidu pārtraukuma, galvenā uzmanība jāvērs uz audzināšanas nepārtrauktību, tostarp drošu attiecību turpināšanos starp bērnu un aprūpētāju.

Tāpēc, veicot pārbaudi un izvērtēšanu, galvenokārt vērtē to, vai attiecības un audzināšana ir pietiekami drošas. Vai arī vērtē vismaz to, vai bērns ir pietiekamā drošībā, līdz viņš sagaida atkalapvienošanos ar saviem bioloģiskajiem vecākiem, ja šāda atkalapvienošana ir paredzama. Svarīgs informācijas avots šādas novērtēšanas vajadzībām ir bērna un ģimenes savstarpējo attiecību rūpīga vērošana. Informāciju par pieķeršanās kvalitāti jo īpaši sniedz aprūpētāju iejūtības un bērna atsaucības līmenis.

Ja **pārbaudei un izvērtēšanai pakļautā radu vai tuvinieku ģimene vēl nav uzņēmusies rūpes par bērnu**, audzināšanas nepārtrauktība vēl nav kļuvusi par nozīmīgu faktoru. Tomēr pieķeršanās var būt notikusi, un emocionālā pasargāšanās līdz šim laikam var būt jau izveidojusies, un, veicot pārbaudes un izvērtēšanas procedūru, jāņem vērā bērna intereses tikt ievietotam savā radnieku un paziņu lokā. Jautājumi, uz kuriem jārod atbildes, ir tie paši kā iepriekš aprakstītajā situācijā. Kaut arī pārbaudes un izvērtēšanas procedūras laikā vēl nevar novērtēt attiecības starp bērnu un aprūpētāju un viņu savstarpējās pieķeršanās kvalitāti, tajā var novērtēt veidu, kā viņi viens par otru izsakās, cik labi viens otru pazīst un kāds ir iespaids par savstarpējo pieķeršanos. Vienošanās starp visām iesaistītajām pusēm šajā situācijā ir tikpat svarīga.

Kad pārbauda un izvērtē **ģimenes, kas nav radniecīgi saistītas ar bērnu**, pieķeršanās starp bērnu un ģimeni vēl nav izveidojusies. Tāpēc pārbaudi un izvērtēšanu var veikt, uzdodot vispārīgus jautājumus, kuros ņemti vērā vardarbības pret bērnu riska faktori un jebkuri potenciāli bērna aizsargājošie faktori. Pirmo aprūpētāju jutīguma novērtējumu var veikt, pamatojoties uz novērojumiem par viņu attiecībām ar saviem pašu bērniem. Svarīga nozīme ir arī novērtējumam par ievietošanas ilgtspējību, jo tas var būt lietderīgs, lai noteiktu bērna un ģimenes savstarpējo piemērotību un novērtētu, vai bērns nepieciešamības gadījumā var palikt ģimenē līdz brieduma sasniegšanai.

Lai pieņemtu lēmumu par bērna ievietošanu ģimenē, ir svarīgi:

- izsvērt visus apkopotus argumentus (ņemot vērā atšķirību starp bērna ievietošanu radu vai tuvinieku ģimenē un viņa ievietošanu ģimenē, kas bērnam ir pavisam jauna) un
- novērtēt A–F punktu turpmāk sniegtajā sarakstā (pamatojoties uz vardarbības pret bērnu risku).

A. Bērna drošības novērtējums ģimenē

B. Vardarbības pret bērnu riska novērtējums, pamatojoties uz riska faktoriem (CARE), par atkarības pazīmēm liecinošo agrīno signālu sarakstu (Movisie) un aizsargājošiem faktoriem (LIRIK):

- negatīva attieksme pret palīdzību un iesaistīšanās pasākumiem, tostarp attiecībā uz pašu problēmām;
- negatīva attieksme pret bērnu, risks viņa nonākšanai “pelnušķītes” stāvoklī;
- pieaugušā(-o) un bērna(-u) savstarpējo attiecību problēmas;
- ģimenes stresori;
- sociālekonomiskie stresori;
- nepietiekams sociālais atbalsts;
- vardarbīga audzināšana;

- vardarbība attiecībās;
- kultūras ietekme;
- sektantisms reliģijā vai reliģisks spiediens;
- izpratne par aizbildņa nozīmi un funkcijām;
- ar goda aizskārums saistīti riski;
- nekonsekventi morālie standarti;
- saziņas trūkums mājās;
- baumas par ģimeni sabiedrībā;
- baumas par ģimeni ģimenē;
- viena vecāka zaudēšana;
- ģimenes locekļu pazušanas gadījumi pagātnē;
- pēkšņa pārceļšanās uz dzīvi citviet vai pazušana;
- intensīva saziņa ar ģimeni ārzemēs vai pēkšņa aizceļošana pie ģimenes/ģimenes padomes;
- iepriekš reģistrēti vardarbības ģimenē gadījumi;
- ļaunprātīga izmantošana vai nekārtības ģimenes dzīvesvietas adresē;
- bērna pārmērīga sargāšana vai slēpšana;
- atturīga attieksme pret organizācijām, iestādēm vai policiju.

C. Pieķeršanās kvalitātes novērtējums, ievietojot bērnus radu ģimenēs

- Jāizsver tas, kādas līdz šim bijušas attiecības ģimenē, tuvība starp ģimeni un bērnu un attiecību noturīgums.
- Kā viņi viens ar otru sarunājas, viens otru raksturo?
- Vai bērna ievietošana ģimenē izraisītu nesamērīgu spiedienu no citu ģimenes locekļu puses?

D. Novērtējums, cik ilgstoša un ilgtermiņā perspektīva būtu bērna ievietošana šajā ģimenē

- Vai vecākiem ir laba veselība?
- Vai ģimenes vecums ir samērīgs ar bērna vecumu pienācīgai audzināšanai?
- Vai ir plāni migrēt?
- Vai ir vēlēšanās, lai būtu pašiem savi bērni, vai arī vēlēšanās lūgt ģimenes atkalapvienošanu, kas varētu būt pretrunā ar nolūku rūpēties par bērnu, līdz viņš kļūst pieaudzis?

E. Novērtēšana, vai ir kontrindikācijas:

- vardarbība pret bērnu pagātnē;
- diagnozē uzrādās smagi psihiatriski traucējumi;
- personības traucējumi, ko raksturo dusmas, impulsīva uzvedība vai nestabilitāte;
- atkarība no alkohola vai narkotikām.

F. Rekomendācijas sniedzēji, kas apliecina izpētes iznākumus (jābūt vismaz divām šādām personām, no kurām viena ir neatkarīga):

- ģimenes ārsts;
- ģimenē augošo bērnu skolotājs(-i);
- zīdaiņu un bērnu, kas sāk staigāt, veselības aprūpes valsts konsultatīvais centrs;
- darba devējs(-i);
- bēgļu konsultatīvā organizācija;
- imams, priesteris vai mācītājs;
- rajona policists;
- kaimiņi (ja tie nav ģimenes draugi).

Secinājumi

Kas ir bērna interesēs, ņemot vērā drošību, viņa audzināšanas pēctecību un ievietošanas ilgtspējīgumu? Minēt pozitīvo un to, kam jāpievērš uzmanība. Minēt arī negatīvo un atgriezenisko saiti, ko sniegsiet pretendentiem.

Ja bērns jau atrodas radu ģimenē un pārbaudes un izvērtēšanas procedūras rezultāts ir negatīvs, sociālais darbinieks, aizbildnis un biheiviorisma nozarē strādājošais zinātnieks lemj par bērna izņemšanu no šīs ģimenes.

2. PIELIKUMS

ORGANIZĀCIJAS NIDOS VEIDLAPA BĒRNA UN ĢIMENES SAVSTARPĒJĀS PIEMĒROTĪBAS NOTEIKŠANAI

Datums:

Sociālā darbinieka vārds, uzvārds:

Reģions:

Informācija par bērna un ģimenes savstarpējo piemērotību	
Bērna <i>NIDOS</i> reģistrācijas numurs	Uzņemošās ģimenes numurs ¹ ☐ radu vai tuvinieku ģimene ☐ ar bērnu radniecīgi nesaistīta ģimene
Bērna uzvārds	Uzņemošās ģimenes uzvārds
Bērna vārds(-i)	1. uzņemošā vecāka dzimšanas datums un vieta 2. uzņemošā vecāka dzimšanas datums un vieta
Vārds, ar kādu viņus pazīst	Ģimenē augošo bērnu skaits
Dzimums	Zēns(-i)/meitene(-es)
Dzimšanas datums	Vecumi pa dzimumiem Zēns(-i)/meitene(-es)
Valstspiederība	Valstspiederība/valstspiederības
Cilts	Cilts
Reliģija	Reliģija(-as)
Pašreizējā adrese	Adrese
Uzņemšanas iestāde	Ciems/pilsēta
Ierašanās datums Nīderlandē	Nīderlandē kopš
Valodas	Valodas
Holandiešu/citu valodu prasmes	Holandiešu/citu valodu prasmes
Pasākumi bērna aizsardzībai ☐ (pagaidu) aizbildnība ☐ (V) OTS ☐ Vo Vo	☐ labas ☐ vidējas ☐ vājas ☐ nav
Statuss ☐ Uzturēšanās atļauja ☐ Neskaidrība attiecībā uz procedūru ☐ Patvēruma pieprasījums noraidīts	Statuss ☐ Uzturēšanās atļauja ☐ Neskaidrība attiecībā uz procedūru ☐ Patvēruma pieprasījums noraidīts

¹ Ierakstiet ģimenes numuru, kas reģistrēts *PRS* (reģistrācijas sistēma bērniem, kas ir *Nidos* atbildībā)

☐ Atgriešanās process	☐ Atgriešanās process
☐ Citi	☐ Citi
Aizbildņa vārds, uzvārds:	
Pašreizējais aizbildnis:	
Reģions:	
Tālruņa numurs:	
Mobilā tālruņa numurs:	

Bērna situācija	Stiprās puses	Jautājumi, kas rada bažas
Tiesības uz palikšanu valstī	☐ Uzturēšanās atļauja ☐ Citi	☐ Neskaidrība attiecībā uz procedūru ☐ Patvēruma pieprasījums noraidīts ☐ Atgriešanās process ☐ Citi
Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā ☐ nē		
Bērna attiecības ar uzņemošo ģimeni	☐ Viens otru pazīst ☐ Piederība vienai un tai pašai kultūrai ☐ Piederība vienai un tai pašai reliģijai ☐ Viena un tā pati valoda ☐ Līdzīga vecuma bērni ☐ Citi bērni ir vecāki ☐ Cits	☐ Viens otru nepazīst ☐ Piederība atšķirīgām kultūrām ☐ Piederība atšķirīgām reliģijām ☐ Bērns un ģimene runā atšķirīgās valodās ☐ Ģimenē visi bērni ir vai nu jaunāki, vai vecāki ☐ Cits
Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā ☐ nē		
Ievietošanas perspektīvas	☐ Sākotnējā uzņemšana ☐ Ievietošana ģimenē uz īsu laiku ☐ Ievietošana ģimenē uz ilgu laiku ☐ Ievietošanas datums	☐ Nav zināmas ☐ Ļoti neskaidras ☐ Iespējams ievietot līdz
Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā ☐ nē		
Bērna iepriekšējās ievietošanas vietas	☐ Pirmā vieta, kurā bērns ievietots ☐ Iepriekšējā(-ās) vieta(-as), kurā(-ās) bērns veiksmīgi ievietots	☐ Iepriekšējās vietas, kurās bērna ievietošana beigusies neveiksmīgi
Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā ☐ nē		
Bioloģiskās ģimenes loma	☐ Ģimene atbalsta bērna ievietošanu uzņemošajā ģimenē ☐ Uzņemošo ģimeni ieteica bioloģiskā ģimene ☐ Pieprasīta ģimenes atkalapvienošana ☐ Regulāra saziņa ar bioloģisko ģimeni	☐ Ģimene neatbalsta bērna ievietošanu uzņemošajā ģimenē ☐ Nav saziņas ar ģimeni ☐ Problēmas ar ģimenes atkalapvienošanos

Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā ☐ nē		
Brāļi un māšas	☐ Bērnu ievietos vienā ģimenē kopā ar māsu(-ām) un/vai brāli(-iem)	☐ Māsa(-as) un/vai brāli(-i) citā ģimenē
Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā ☐ nē		
Vai novēro nepienācīgu seksuālu uzvedību (cietušā vai uzbrucēja statusā)	☐	☐
Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā ☐ nē		

Modelis lēmuma pieņemšanai par bērna un ģimenes savstarpējo piemērotību (faktori, ko izmanto savstarpējās piemērotības noteikšanai)

Bērna raksturojums	Stiprās puses	Jautājumi, kas rada bažas
Intelekti	☐ Apķērīgs ☐ Gājis skolā ☐ Labi rezultāti skolā ☐ Citi	☐ Mācīšanās traucējumi ☐ Nav guvis izglītību vai guvis ļoti maz izglītības ☐ Neprasme lasīt un rakstīt ☐ Skolas uzdevumi rada problēmas ☐ Citi
Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā ☐ nē		
Grūtību pārvarēšana	☐ Problēmu risināšana ☐ Meklē sabiedrības atbalstu ☐ Emociju paušana ☐ Pārlicību raisošas domas un pārlicīgs optimisms	☐ Izvairīšanās/noliegšana ☐ Paliatīvas reakcijas ☐ Depresīvas reakcijas, kas atkārtojas ☐ Emociju paušana ☐ Pārlicību raisošas domas un pārlicīgs optimisms
Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā ☐ nē		
Psiholoģiskā un emocionālā attīstība	☐ Uzticēšanās citiem ☐ Mundrums ☐ Spēj izrādīt emocijas ☐ Spēj kontrolēt emocijas ☐ Citi	☐ Traumas simptomi ☐ Trauksmes simptomi ☐ Depresijas simptomi ☐ Grūti pieķerties un/vai uzticēties citiem ☐ Pārāk uzticas citiem ☐ Zems pašvērtējums ☐ Emocionāla izlādēšanās ☐ Turēšanās savrup ☐ Citi
Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā		

☐ nē		
Sociālā attīstība	☐ Atbilstoša fiziskā forma ☐ Fiziskā veselība ☐ Normāls svars ☐ Nav apgrauzīts ☐ Citi	☐ Neatbilstoša fiziskā forma ☐ Izskatās vecāks/jaunāks par gadiem ☐ Liekais svars/nepietiekams svars ☐ Apgrauzīts ☐ Fiziska invaliditāte ☐ Citi
Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā ☐ nē		
Patstāvība	☐ Kopts un ievēro personīgo higiēnu ☐ Spēj parūpēties par sevi ☐ Spēj ievērot vienošanos ☐ Spēj risināt problēmas ☐ Citi	☐ Nekopts un neievēro personīgo higiēnu ☐ Lai ievērotu vienošanos, vajadzīgi papildu norādījumi ☐ Nespēj ievērot vienošanos ☐ Citi
Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā ☐ nē		
Uzvedība	☐ Uzvedas pienācīgi ☐ Ievēro noteikumus un vienošanās ☐ Uzvedība atbilstoša vecumam	☐ Nepakļāvīga uzvedība ☐ Vienaldzīgi uztver sodus vai apbalvojumus ☐ Melo ☐ Agresīva uzvedība ☐ Seksuāli nepienācīga uzvedība ☐ Vecumam neatbilstoša seksuāla uzvedība ☐ Vecumam neatbilstoša uzvedība ☐ Noziedzīga uzvedība ☐ Sociāli pieņemama uzvedība
Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā ☐ nē		
Motivācija ievietošanai attiecīgajā ģimenē	☐ Bērns ievietošanu ģimenē uztver pozitīvi ☐ Bērns nav pārliecināts par to, kā jūtas par ievietošanu ģimenē ☐ Bērns bija šīs ģimenes daļa izcelsmes valstī	☐ Bērns nevēlas tikt ievietots ģimenē ☐ Bērns nevēlas tikt ievietots šajā ģimenē ☐ Bērns nedalās ar savu viedokli par ievietošanu ģimenē
Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā ☐ nē		
Papildu informācija par bērnu	☐ Talanti ☐ Sports ☐ Vaļasprieki ☐ Citi	☐
Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā ☐ nē		

Uzņemošās ģimenes situācija	Stiprās puses	Jautājumi, kas rada bažas
Pedagoģiskās prasmes	☐	☐
Aprūpes prasmes	☐	☐
Piedāvātā drošība	☐	☐
Jutīgums	☐	☐
Kultūras sniegtā pievienotā vērtība	☐	☐
Atbalsts nākotnes perspektīvām	☐	☐
Integrācija Nīderlandē	☐	☐
Vecumam atbilstošu vietu skaits	☐	☐
Ģimenes spēja pārvarēt dzīves grūtības/stabilitāte	☐	☐
Motivācija ievietošanai attiecīgajā ģimenē	☐	☐
Ģimenes piedāvātās aprūpes ilgtspējīgums	☐	☐
Drošība bērnam	☐	☐
Vai noskaidrotas stiprās puses un/vai jautājumi, kas rada bažas		
☐ jā ☐ nē		

Potenciālie drošības apdraudējumi

Kādi ir apsvērumi par/pret bērna ievietošanu ģimenē vai par/pret bērna atstāšanu ģimenē no bērna ģimenes radnieku un paziņu loka?

Savstarpējā piemērotība:

jā nē

Kam jāpievērš uzmanība, sniedzot padomu? (Pievienot bērna aprūpes plānam)

Bērna un ģimenes savstarpējās piemērotības noteikšanas procedūra

Vienošanās par tikšanos un savstarpēju iepazīšanos?

Kāds ir ģimenes viedoklis?

Kāds ir bērna viedoklis?

Atļaujas

Datums

Aizbildņa vārds, uzvārds

Paraksts

Datums

Par ģimeni atbildīgā sociālā darbinieka vārds, uzvārds

Paraksts

Datums

Vadītāja vārds, uzvārds

Paraksts

3. PIELIKUMS

PAVADOŠO PERSONU PĀRBAUDES UN IZVĒRTĒŠANAS INTERVIJAS DĀNIJĀ

Pārbaudes un izvērtēšanas interviija ir interviija, ko veic ar bērnu pavadošo personu pirmajās divās–trijās nedēļās pēc bērna ierašanās Dānijā. Pārbaudes un izvērtēšanas interviiju veic divi sociālie darbinieki/sociālā darba koordinatori no pavadošo personu grupas, tulks un kāds no bērnu pavadošās personas radnieku un paziņu loka.

Pārbaudes un izvērtēšanas interviijas mērķis ir nodrošināt kvalificētu skaidrojumu par to, vai bērna attiecības ar pavadošo personu varētu būt ilgstošas un noturīgas. Ja šķiet, ka šīs attiecības tādas ir, pavadošo personu izmitina centrā, kas pašlaik atvēlēts pavadošo personu izmitināšanai. Ja attiecības nešķiet ilgstošas, pavadošajai personai piedāvā izmitināšanu Kongelundenas patvēruma centrā.

Tādā veidā pārbaudes un izvērtēšanas interviija veido pamatu bērnu pavadošās personas ievadīšanai patvēruma sistēmā, un galarezultātā to iekļauj pavadošās personas izvērtējumā.

	Personas identifikācijas numurs	Vārds, uzvārds	Vecums (dzimšanas datums)
Pavadošā persona			
Pavadošās personas iespējamie ģimenes locekļi			
Pavadītais bērns			
Pavadītais bērns			
Radniecība ar pavadošo personu: (kāda ir radniecība starp bērnu un pieaugušo)			
Pavadošās personas pārbaudes un izvērtēšanas interviijas datums un vieta			
Sociālie koordinatori no pavadošo personu grupas			
Tulkošanas valoda			
Dzimtā valsts			
Ierašanās Dānijā			

Vispārējās ziņas un audzināšana

Raksturojiet savas ģimenes (bērnā un personai, kas viņu pavada, lūdz raksturot viņu ģimenes)

Vispārējās ziņas/audzināšana/ģimene

Kas ir jūsu ģimenes locekļi?

Kur viņi atrodas?

Radnieku un paziņu loks Dānijā?

Kādas bija attiecības starp pavadošo personu un bērnu dzimtajā valstī? Cik lielā mērā viņi sazinājās/pazina viens otru dzimtajā valstī?

Izglītība, nodarbinātība un skolas gaitas (gan pavadošās personas un šīs personas dzīvesbiedra vai dzīvesbiedrenes, ja tāds vai tāda ir, pavadītā bērna skolas gaitas un šī bērna vecāki).

Pavadošās personas un pavadītā bērna vaļasprieki.

Pamatojums tam, kāpēc bērns atrodas konkrētās personas pavadībā

Vai ir kontakti ar bērna vecākiem?

Kāda ir vecāku attieksme pret to, ka bērns ir kopā ar pavadošo personu?

Kurš izlēma, ka bērnam jābūt kopā ar pavadošo personu?

Kāds iemesls ir tam, ka bērns ir kopā ar pavadošo personu?

Bēgšana

Aprakstiet savu bēgšanu.

Kas ceļā ir pieredzēts?

Kā jūs jūtaties patvēruma centrā, tālu no mājām?

Kādas ir problēmas?

Ko jūs darāt kopā?

Pavadošās personas loma/uzdevumi un bērna saikne ar pavadošo personu

Pavadošās personas loma/pienākums ir būt labās attiecībās ar bērnu, tostarp spēt nodrošināt bērnam stabilu un drošu vidi, palīdzēt bērnam attīstīties un sadarboties ar bērna vecākiem un iestādēm (patvēruma sistēmā un pēc tam pašvaldībā). Pavadošajai personai jābūt labai veselībai un pietiekami enerģiskai, lai spētu veikt savus pienākumus.

Svarīgi, lai pavadošā persona izvērtētu to, vai viņš/viņa var uzņemt bērnu dzīvošanai pie sevis uz ilgāku laiku (gadiem) arī tad, ja pavadošās ģimenes paša ģimene vēlāk pārceļtos uz dzīvi Dānijā.

Ir svarīgi arī informēt pavadošo personu par to, ka viņš/viņa var atteikties bērnu uzņemt, ja tas ir pārāk grūti, tā vietā izvēloties sniegt cita veida palīdzību un atbalstu bērnam (paskaidrot par bērnu centru utt.).

Priekšstati par to, ko nozīmētu būt bērna pavadošajai personai

Kādi ir pavadošās personas priekšstati par sevi kā bērna pavadošo personu?

Kas pavadošajai personai raisa bažas, veicot bērnu pavadošās personas pienākumus?

Kāds ir pavadošās personas priekšstats par to, cik ilgu laiku bērns pie šī personas uzturēsies? Kādas ir domas par to, kas notiks, ja izdosies saņemt uzturēšanās atļauju un pārmitināšanas atļauju pašvaldības teritorijā, kā arī ja Dānijā ieradīsies pavadošās personas ģimene/bērni?

Pavadošās personas saistība ar bērnu un saiknes kvalitāte

Kādas ir pavadošās personas attiecības ar bērnu?

Kā pavadošā persona tās raksturo?

Ko bērns nozīmē pavadošajai personai?

Kādas ir pavadošās personas domas par to, ko viņš/viņa bērnam nozīmē?

Kādam nolūkam bērns izmanto pavadošo personu?

Ko pavadošā persona domā par bērna ikdienas dzīves vajadzībām, lai bērns justos labi?

Kā bērns uzvedas, kad ir satraukts/viņu māc problēmas, un kā pavadošā persona atbalsta bērnu vai palīdz bērnam šādās situācijās?

Kā pavadošā persona tiek galā ar bērnu, kad bērns ir dusmīgs, ierāvēs sevī vai uzvedas uzstājīgi utt. – jo īpaši, kad bērnu māc bēdas un ilgas pēc ģimenes?

Kā pavadošā persona rīkojas, ierobežojot bērna iegribas?

Bērna saikne ar pavadošo personu

Palūdziet bērnam sagatavot sarakstu par pieaugušajiem, kas viņam ir svarīgi (var arī palūdziet uzzīmēt). Šo cilvēku vidū būtu jābūt pavadošajai personai; ja tā nav, pajautāriet bērnam, kāpēc sarakstā nav pavadošās personas.

Pajautāriet bērnam, vai bērnu dažreiz māc skumjas vai bailes, un rosiniet bērnu aprakstīt šādas situācijas.

Pajautāriet bērnam, pie kura cilvēka sarakstā bērns vērstos, ja viņu māktu bailes/skumjas?

Ko bērns labprāt dara kopā ar pavadošo personu?

Ko bērnam patīktu darīt kopā ar pavadošo personu?

Vispārējs pārbaudes un izvērtēšanas intervijas vērtējums un gūtie secinājumi

4. PIELIKUMS

NEPAVADĪTIEM NEPIĻNGADĪGIEM PATVĒRUMA MEKLĒTĀJIEM PAREDZĒTU PRIVĀTU IZMITINĀŠANAS VIETU PĀRRAUDZĪBAS STANDARTS

levads

Dānijas Sarkanā Krusta redzējums nosaka, ka nepavadītiem nepilngadīgajiem patvēruma meklētājiem patvēruma pieteikuma izskatīšanas pirmajā posmā tiek dota iespēja dzīvot atbilstošā sociālā un kultūras vidē, kas viņiem ir pazīstama.

Lai šo redzējumu īstenotu, Patvēruma departaments ir izvēlējis šādu stratēģiju:

- nepavadītus nepilngadīgus patvēruma meklētājus pēc iespējas izmitina pie valstī dzīvojošiem radniekiem, vienlaikus izvērtējot, vai tas ir bērna interesēs;
- šādi izmitinātajiem nepilngadīgajiem piedāvā tādus pašus pakalpojumus kā bērniem un pusaudžiem, kas dzīvo centros;
- nostiprina šādi izmitināto nepilngadīgo sociālo radnieku un paziņu loku;
- uzņemošās ģimenes regulāri saņem atbalstu konsultāciju un padomu, mācību un pārraudzības veidā.

Mērķis

Saistībā ar stratēģiju ir noteikts nepavadītiem nepilngadīgajiem patvēruma meklētājiem paredzēto privāto izmitināšanas vietu pārraudzības standarts ar turpmāk norādītajiem mērķiem.

Ar jomu saistītie specifiskie mērķi

- Patvēruma departamentam jānodrošina, ka nepavadītiem nepilngadīgajiem patvēruma meklētājiem paredzēto individuālo privāto izmitināšanas vietu noteikšana notiktu saskaņā ar Pamatnostādņēm (skatīt pielikuma "Pamatnostādnes par nepavadītiem nepilngadīgajiem patvēruma meklētājiem paredzētajām privātajām izmitināšanas vietām" 1. sadaļu).
- Pēc tam, kad, pamatojoties uz iepriekš veiktām intervijām ar bērnu un apmeklējot ģimeni mājās, tiks izpētīta aprūpe ģimenē, Patvēruma departamentam jāspēj pamatot, ka izmitināšanas vieta nepavadītajam nepilngadīgajam būs piemērota. Jānodrošina bērna un ģimenes savstarpējā piemērotība.
- Jānodrošina, lai arī pašvaldības iestādes būtu izsniegušas ģimenei atļauju vietā, kur tiek meklētas privātās izmitināšanas iespējas bērnam, saskaņā ar Likuma par sociālajiem

pakalpojumiem noteikumiem un norādījumiem tā, lai no pašvaldības iestādēm būtu pieejama vismaz izziņa par iebildumu neesamību.

- Privāti izmitinātiem nepavadītiem nepilngadīgajiem vecumā no 7 līdz 17 gadiem kā minimums jāpiedāvā izglītība, kas līdzvērtīga centros izmitinātajiem skolas vecuma patvēruma meklētājiem piedāvātajai izglītībai, vai nu apkaimē, vai centros, ar kuriem viņi ir saistīti (skatīt Pamatnostādņu 2. sadaļas 1. punktu).
- Privāti izmitinātiem nepavadītiem nepilngadīgajiem patvēruma meklētājiem vecumā no 17 līdz 18 gadiem jāpiedāvā izglītība, kas vismaz līdzvērtīga centros izmitinātajiem patvēruma meklētājiem vecumā no 17 līdz 25 gadiem piedāvātajai izglītībai, vai nu kā pašvaldības nodrošināts pakalpojums, vai centrā, ar kuru viņi ir saistīti.
- Jaunāka vecuma bērniem jāpiedāvā finansiāls atbalsts uzņemšanai sociālpedagoģiskajās iestādēs un skolu klubos, kā arī jāveicina viņu dalība organizētos brīvā laika pavadīšanas pasākumos.
- Bērniem ar īpašām vajadzībām jāpiedāvā ārstēšana un īpašs atbalsts, kas līdzinās tai ārstēšanai un atbalstam, ko piedāvā centros izmitinātiem nepilngadīgiem patvēruma meklētājiem, piemēram, speciālista, psihologa, psihiatra vai atbalsta personas pakalpojumi, ko nodrošina ar atbalsta finansējuma starpniecību.
- Patvēruma departamentam jāapmeklē ikviens privāti izmitināts nepavadīts nepilngadīgs patvēruma meklētājs četras reizes gadā ar aptuveni trīs mēnešu intervālu, līdz nepilngadīgais sasniedz 18 gadu vecumu, kā arī jāuzrauga šādi nepilngadīgie.
- Pārraudzība paredz bērna stāvokļa pārbaudi, pievēršot uzmanību bērna attīstībai un uzvedībai, skolas gaitām, piedāvātajiem veselības aprūpes pakalpojumiem, faktiskajai dzīvesvietai, noteiktā ārstēšanas režīma ievērošanai, brīvā laika pavadīšanai, draugiem un citiem būtiskiem faktoriem.
- Nepavadītiem nepilngadīgajiem un viņu audžuģimenēm organizē divus seminārus gadā, paredzot iespējas grupu konsultēšanai, pieredzes apmaiņai un mācībām par svarīgām tēmām. Seminārus rīko par aktuālām un svarīgām profesionālām tēmām, kas pielāgotas mērķauditorijām. Semināros piedāvā sistēmas un pasākumus radnieku un paziņu loka stiprināšanai. Semināros ir gan akadēmiski, gan sociāli orientēti, gan izklaidējoši piedāvājumi. Semināri ir galvenokārt paredzēti privāti izmitinātiem 14 gadus veciem un vecākiem jauniešiem un viņu ģimenēm.
- Patvēruma departaments informēs privāti izmitināto nepilngadīgo jauniešu audžuvecākus par pārstāvniecības sistēmu un piešķirs attiecīgo kvalifikāciju tiem, kuri šai sistēmai ir piemēroti, kā arī tajā tos iesaistīs.
- Ģimenes var kvalificēties gan individuālai mācīšanai un pārraudzībai, gan izmantojot piedāvājumus dalībai dažādās tikšanās reizēs, lai dalītos pieredzē.
- Īpaša uzmanība jāpievērš audžuģimenēm, kam ļauts audzināt bērnus, kas jaunāki par 14 gadiem.
- Ja nepavadītiem nepilngadīgajiem piešķir patvērumu, sociālajam konsultantam jānodrošina, ka lietas nodošana pašvaldībai notiek saskaņā ar Pamatnostādnēm (skatīt Pamatnostādņu 3. sadaļu).
- Pirms nepavadītais nepilngadīgais ir sasniedzis 18 gadu vecumu, izvērtē, vai šim jauniešim jāsaņem piedāvājums, kas līdzinās pēcaprūpei, ja šī jaunieša patvēruma pieteikums ir noraidīts (skatīt 76. punktu Likumā par sociālajiem pakalpojumiem).
- Ja bērnam vai pusaudzim nosaka termiņu, līdz kuram jāizbrauc no Dānijas, jānodrošina, lai būtu faktiskas atbalsta piedāvājums dialogam ar imigrācijas iestādēm par sagatavotu atgriešanos (tas attiecas arī uz pusaudžiem, kas sasnieguši 18 gadu vecumu pēc ierašanās).

Organizācija un struktūra

- Pārraudzību veic Patvēruma dienesta sociālais konsultants, kura birojs atrodas Šēlsmarkas [Šjælsmark] 2. ēkā un kurš ir pakļauts Sekretariāta vadītājam.

Brīvprātīgo iesaiste

Mēs meklējam brīvprātīgos vietējā apkaimē atbalsta sniegšanai bērniem vai pusaudžiem, piemēram, lai palīdzētu izpildīt skolā uzdotos mājasdarbus un piedalīties ārpuskolas pasākumos.

Prasības

- Visiem privāti izmitinātajiem nepilngadīgajiem ir jāsaņem piedāvājums mācīties skolā.
- Jāveic iepriekšēja intervija ar bērnu un ģimene jāapmeklē mājās, lai pamatotu, ka privāta izmitināšana ir bērna interesēs.

Dānijas Sarkanais Krusts, Patvēruma departaments

Pielikums nepavadītiem nepilngadīgiem patvēruma meklētājiem paredzētu privātu izmitināšanas vietu pārraudzības standartam

Atsauces

Likums par sociālajiem pakalpojumiem, Izpildrīkojums Nr. 941 par Likumu par sociālajiem pakalpojumiem, 2009. gada 1. oktobris

